

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI

**DEMOKRAT PARTİ'NİN SEÇİM SLOGANLARI VE PROPAGANDALARININ TÜRK
SİYASAL KÜLTÜRÜNE ETKİLERİ (1946-1957)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Teoman İSKENDER

MAYIS - 2018

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI

**DEMOKRAT PARTİ'NİN SEÇİM SLOGANLARI VE PROPAGANDALARININ TÜRK
SİYASAL KÜLTÜRÜNE ETKİLERİ (1946-1957)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Teoman İSKENDER

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Atila DOĞAN

MAYIS - 2018

TRABZON

ONAY

Teoman İSKENDER tarafından hazırlanan “Demokrat Parti’nin Seçim Sloganları ve Propagandalarının Türk Siyasal Kültürüne Etkileri (1946-1957)” adlı bu Çalışma 22.06.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / ~~oyçokluğu~~ ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kamu Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı- Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Atila DOĞAN	Başkan	☒	☐	
Prof. Dr. M. Çağatay OKUTAN	Üye	☒	☐	
Doç. Dr. Nihat YILMAZ	Üye	☒	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEŒ
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Teoman İSKENDER

28.05.2018

ÖNSÖZ

Demokrat Parti'nin tek parti dönemindeki konjonktürü eleştiren, toplumda yaratılan bunalımlara çözüm önerisi getiren slogan ve propagandaları, Türk siyasal hayatında köklü bir değişimin ifadesi olmaktadır. Bu anlamda Türk siyasal hayatında büyük bir öneme sahip olan DP slogan ve propagandalarının, geçmiş ve bugündeki siyasal gelişmelerin anlamlandırılmasında önemli kaynakları teşkil ettikleri düşünülmüş ve bu çalışma bu bakış açısından yola çıkarak oluşturulmuştur.

Bu çalışmanın meydana gelme evresinde ilk olarak hayatımın her döneminde bana güvenen ve desteğini esirgemeyen aileme, yapıcı eleştirileriyle bu zorlu süreci kolaylaştıran sayın hocam Prof. Dr. Atila DOĞAN'a, tezin oluşturulma aşamasında önemli katkılar sunan Prof. Dr. Mustafa Çağatay OKUTAN'a, bilgi ve tecrübesini paylaşan ve kaynaklarımı esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz BAYRAM'a ve son olarak bu süreçte her zaman yanımda olan yüksek lisans arkadaşlarım Neslişah YAKUPÇEBİOĞLU ve Fatih ARSLAN'a teşekkürü borç bilirim.

Mayıs, 2018

Teoman İSKENDER

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET	VIII
ABSTRACT	IX
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ	1-3

BİRİNCİ BÖLMÜM

1. SİYASAL KÜLTÜR, SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA VE SİYASAL İLETİŞİM

KAVRAMLARI	4-42
1.1. Siyasal Kültür Kavramı.....	4
1.1.1. Kültür	4
1.1.2. Siyasal Kültür.....	6
1.1.3. Siyasal Kültürü Etkileyen Faktörler.....	8
1.1.4. G. Almond'un Siyasal Kültür Tasnifi	10
1.1.5. Sidney Verba'nın Siyasal Kültür Tasnifi	11
1.2. Siyasal Toplumsallaşma Kavramı	13
1.2.1. Toplumsallaşma	13
1.2.2. Siyasal Toplumsallaşma.....	16
1.2.3. Siyasal Toplumsallaşma Evreleri.....	17
1.2.3.1. Çocukluk Dönemi	17
1.2.3.2. Ergenlik ve Gençlik Dönemi	18
1.2.3.3. Olgunluk ve Yaşlılık Dönemi	18
1.2.4. Siyasal Toplumsallaşmanın Aracı Kurumları	19
1.2.4.1. Birincil Grup İlişkiler	19
1.2.4.1.1. Aile	19
1.2.4.1.2. Arkadaş Grupları	21
1.2.4.2. İkincil Grup İlişkiler	22
1.2.4.2.1. Eğitim ve Okul	22
1.2.4.2.2. Çalışma Hayatı, Dernek ve Örgütler	24
1.2.4.2.3. Kitle İletişim Araçları.....	25

1.3. Siyasal İletişim Kavramı	26
1.3.1. İletişim	26
1.3.2. Kitle İletişimi	28
1.3.3. Siyasal İletişim.....	30
1.3.3.1. Siyasal İletişimi Etkileyen Unsurlar	32
1.3.3.1.1. Siyasal Etik.....	32
1.3.3.1.2. Siyasal Pazarlama.....	33
1.3.3.1.3. Siyasal Propaganda	34
1.3.3.1.4. Siyasal Reklamcılık.....	35
1.3.3.1.5. Siyasal Retorik	36
1.3.3.2. Siyasal İletişim Aktörleri.....	37
1.3.3.2.1. Devlet Başkanı	37
1.3.3.2.2. Hükümet.....	37
1.3.3.2.3. Siyasal Partiler.....	38
1.3.3.2.4. Sivil Toplum Örgütleri	38
1.3.3.2.5. Yerel Yönetimler.....	39
1.3.3.3. Siyasal İletişim Yöntemleri	39
1.3.3.3.1. Yüz Yüze İletişim Yöntemi.....	39
1.3.3.3.2. Uzaktan/Araçlı İletişim Yöntemi	39
1.3.3.4. Slogan ve Siyasal İletişime Etkileri.....	40

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRK SİYASAL KÜLTÜRÜ VE DEMOKRAT PARTİ SLOGANLARI VE

PROPAGANDALARI	43-84
2.1. Türk Siyasal kültürü.....	43
2.1.1. İslam Öncesi Türk Devletlerinde Siyasal Kültür	43
2.1.2. İslam Sonrası Türk Devletlerinde Siyasal Kültür	45
2.1.3. Modernleşme ve Cumhuriyet Döneminde Siyasal Kültür	49
2.2. Demokrat Parti Seçim Sloganları ve Propagandaları	53
2.2.1. Türkiye’de Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş	54
2.2.1.1. Çok Partili Siyasal Hayata Geçişi Etkileyen Dış Faktörler	54
2.2.1.2. Çok Partili Siyasal Hayata Geçişi Etkileyen İç Faktörler.....	56
2.2.2. 1946 Genel Seçimleri Öncesi Demokrat Parti	57
2.2.3. 1946 Genel Seçimlerinde Demokrat Parti Sloganları ve Propagandaları	59
2.2.3.1. 1946 Genel Seçim Sonuçları ve Değerlendirme.....	64
2.2.3.2. 1946-1950 Arası Önemli Siyasal Gelişmeler	68
2.2.4. 1950 Genel Seçimlerinde Demokrat Parti Sloganları ve Propagandaları	71
2.2.4.1. 1950 Genel Seçim Sonuçları ve Değerlendirme.....	73

2.2.4.2. 1950-1954 Arası Önemli Siyasal Gelişmeler	75
2.2.5. 1954 Genel Seçimlerinde Demokrat Parti Sloganları ve Propagandaları	76
2.2.5.1. 1954 Genel Seçim Sonuçları ve Değerlendirme.....	78
2.2.5.2. 1954-1957 Arası Önemli Siyasal Gelişmeler	79
2.2.6. 1957 Genel Seçimlerinde Demokrat Parti Sloganları ve Propagandaları	81
2.2.6.1. 1957 Genel Seçim Sonuçları ve Değerlendirme.....	83
2.2.6.2. 27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Süreç	84
SONUÇ	85
YARARLANILAN KAYNAKLAR	90
ÖZGEÇMİŞ	95

ÖZET

Siyasal iletişim, siyasal partilerin kendi siyasi ideolojilerini seçmene anlatarak seçmenleri ikna etmek amacıyla düzenledikleri her türlü iletişim tekniklerini içeren bir olgudur. Sadece siyasi partilerin seçim propagandaları için değil ayrıca demokrasi kültürünün yerleşmesine de, siyasal iletişim faaliyetleri büyük önem taşımaktadır. Siyasal iletişimi olgusunun siyasal kültüre etkilerinin tam olarak tanımlanabilmesi ve öneminin belirtilmesi açısından yola çıkarak hazırlanan bu tez çalışması, siyasal iletişim olgusunu Demokrat Parti'nin gerçekleştirmiş olduğu siyasa iletişim çalışmaları doğrultusunda ele alarak Türk siyasal kültürüne yaptığı etkileri açıklamayı amaçlamaktadır.

Bu çalışma, “Beyaz ihtilal” gerçekleştirmiş olan Demokrat Parti'nin, Türk siyasal hayatında hayati bir öneme sahip olmasıyla ilgilidir. Siyasal iletişimde propaganda ve sloganın önemini ortaya koymak amacıyla DP'nin 1946-1957 arasında yapılan genel seçimler öncesinde yürüttüğü seçim kampanyalarında halka mesajlar iletmek için kullandığı slogan ve gerçekleştirmiş olduğu propaganda faaliyetleri çalışmayı sonuca götürecek verilerin değerlendirildiği son bölümde, analiz edilerek Türk siyasal kültürüne etkileri yorumlanmıştır. Bu çalışma, bu konuda hazırlanan ilk çalışma olmamasına rağmen, daha sonra hazırlanacak çalışmalara katkıda bulunabilirse amacına ulaşmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Propaganda, Slogan, Siyasal İletişim, Siyasal Kültür

ABSTRACT

Political communication is a phenomenon in which political parties communicate their political ideologies to the electorate and organize them to persuade the electorate. Political communication activities are of great importance not only for the election propaganda of political parties but also for the establishment of a culture of democracy. The aim of this thesis is to explain the effects of political communication on Turkish political culture by considering the phenomenon of political communication in line with the political communication studies carried out by the Democratic Party.

This study is about the fact that the Democratic Party, which has carried out the “white revolution”, has a vital role in Turkish political life. In order to illustrate the importance of propaganda and slogans in political communication, the last chapter analyzed the slogan used by the Democratic Party to convey messages to the public in election campaigns conducted between 1946-1957, and the data that would lead to the study of the propaganda activities carried out by the Democratic Party were analyzed and its effects on Turkish political culture was interpreted. Although this study is not the first study to be prepared on this subject, if it can contribute to the studies to be prepared later, it will have achieved its goal.

Keywords: Democratic Party, Propaganda, Slogan, Political Communication, Political Culture

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DP	: Demokrat Parti
Ed.	: Editör
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TESAV	: Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı
TKP	: Türkiye Köylü Partisi
s.	: Sayfa
vd.	: ve diğerleri
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

İnsanların düşüncelerini etkilemek, onları ikna etmek ve tutumlarında değişiklik gerçekleştirme çabası olarak propaganda faaliyeti, salt birkaç cümleden oluşan slogan şeklinde de gerçekleştirilebilir. En az iki kişinin bulunduğu bir ortamda gerçekleşen ve siyasal bir niteliğe sahip olan slogan ve propaganda faaliyetleri genel olarak siyasal iletişimin unsurları olarak ele alınır. Bu iki unsur demokratik toplumların bünyesinde barındırdığı serbest seçim dönemlerinde seçmenlerin siyasal kanaatlerinin oluşmasına veya mevcut kanaatlerin amaçlanan yönde değiştirilmesinde kitlelerin dikkatini çekerek, güven duygusu uyandırarak ve kitlelerin beklentileriyle örtüşerek uygun bir zaman ve ortamda etkili olmaktadır. Bu unsurlar, siyasal bilinçlenme gerçekleştirerek toplumun siyasal katılımında bulunmasına ve o topluma ait bir siyasal kültür edinmesine önemli rol oynamaktadır.

Türk siyasetinde köklü bir dönüşümü gerçekleştiren Demokrat Parti'nin Türk siyasal kültürü açısından oldukça fazla önemi vardır. II. Dünya savaşının getirmiş olduğu zorlu şartlar Türkiye'yi gerek dış politikada gerekse iç politikada yeni oluşumlara tarafsız bırakmamaya zorlamıştır. Savaşı kazanan demokratik rejimle yönetilen ülkeler küresel çapta bir demokrasi dalgası yaratmış ve diğer rejimlere doğrudan etkilerde bulunmuştur. Türkiye'de bu etkiler tek parti döneminin son yıllarında ekonomi ve demokrasi açısından çok fazla hissedilmiştir. İç ve dış etkenler rejim değişikliğine sebebiyet vermiş ve iktidar partisi Cumhuriyet Halk Partisi içinden muhalefet bir DP çıkmasına neden olmuştur. Çok partili siyasal hayata geçişle birlikte DP'nin muhalefeti toplum tarafından oldukça destek görmüştür. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu iktidarı olan ve Türk Milleti'nin kaderini savaşlar kazanarak yazmış olan CHP iktidarını seçimle iktidardan indiren DP Türk toplumuna özlemini çektiği demokratik bir rejimi kazandırmıştır. DP'nin on yıl gibi uzun sayılabilecek bir süre iktidarda kalması ise toplumun taleplerine verdiği karşılıklı aranmalıdır. Bu bağlamda kitleleri bir araya getirmede başarılı bir şekilde gerçekleştiren DP slogan ve propagandaları, siyasal kültürü etkileme ve demokratik bir rejimin Türkiye'de kalıcı olması bakımından oldukça önemli bir role sahiptir.

Çok partili siyasal hayata geçiş ile birlikte vatandaşların, iktidarı belirleyen faktör haline gelmesi ve seçmen olarak oy verme hakkını elde etmesi, siyasi partilerin oy toplamak amacıyla miting, slogan, afiş gibi propaganda çalışmaları yapmaya sevk etmiştir. Türkiye'de siyasal iletişim olgusunun oluşmasında DP'nin seçim çalışmaları ilk örnekleri teşkil etmesi ve DP'nin etkili bir siyasal iletişim yoluyla iktidarı elde etmesi, bu çalışmanın amaç ve önemini belirleyen esas etken olmuştur.

Çalışmanın teori kısmını oluşturan birinci bölüm, siyasal kültür, siyasal toplumsallaşma ve siyasal iletişim kavramları çerçevesinde oluşmuştur. İlk olarak siyasal kültürü oluşturan öğeler başlığı altında kültür kavramına yer verilmiş, sonrasında siyasal kültür olgusu, birçok farklı tanımla, onu etkileyen faktörlerle ve bazı düşünürlerin tasnifleriyle ayrıntılı olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Sonrasında siyasal kültür kavramının önemli bir boyutunu oluşturan siyasal toplumsallaşma süreci irdelenmiştir. Bu sürecin daha iyi anlamlandırılabilmesi için ilk önce toplumsallaşma kavramına değinilmiş, daha sonrasında siyasal toplumsallaşma konusunda farklı yazar görüşleri ifade edilmiştir. Siyasal sisteme ait bilgilerin edinildiği zaman dilimini ifade eden bu sürecin daha iyi anlaşılması adına siyasal toplumsallaşmanın evreleri ile ona etkide bulunan kurumlar açıklanmıştır. Bu bölümde son olarak siyasal iletişim kavramı ile bu kavramı oluşturan öğeler üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda iletişim kavramı, kitle iletişimi, siyasal iletişim, slogan ve bu kavramın siyasal iletişime etkileri incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde birinci başlık olarak çalışma içinde irdelenen konunun önemli bir boyutunu oluşturan Türk siyasal kültürü tarihsel açıdan dönemlere ayrılarak ele alınmıştır. İlk olarak İslam öncesi Türk devletlerine yer verilmiş ve bu döneme hâkim siyasal kültürün temel dayanakları üzerinde durulmuştur. Devamında İslam sonrası Türk devletleri incelenmiş, özellikle bu zaman diliminde önemli rol oynayan din olgusunun siyasal kültüre etkileri belirtilmiştir. Sonrasında Osmanlı dönemine geçilerek devletin siyasi ve toplumsal yapılanmasına, yönetim şekline ilişkin bilgiler belirtilerek, dönemin siyasal kültürüne yönelik analizler gerçekleştirilmiştir. Özellikle yapılan değerlendirmeler içinde Osmanlı siyasal kültürünün Türk siyasal kültürüne miras bıraktığı seçkin ve kitle kültürü arasındaki kopukluğa dikkat çekilmiştir. Bu dönemden sonra Osmanlı devletinde önemli zihniyet değişikliklerine neden olan reform hareketleri kapsamlı bir şekilde incelenmiş ve Türk siyasal kültürüne ne tür etkide buldukları ifade edilmiştir. Osmanlı döneminde modernleşme süreci ele alındıktan sonra son olarak cumhuriyetin ilanı öncesi gelişmelere ve tek parti dönemine yer verilmiştir. Bu süreçte çok partili hayata geçiş denemeleri ile Cumhuriyet rejiminin temellerini oluşturan Atatürk ilkelerinin topluma öğretilmesi çabalarına ve buna yönelik uygulanan yöntemlere değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünün ikinci başlığında ise 1946-1957 dönemde Demokrat Parti seçim sloganlarının ve propagandalarının Türk siyasal kültürüne etkisi ayrıntılı olarak analize tabi tutulmuştur. İkinci başlıkta ilk olarak çok partili hayata geçişi etkileyen iç ve dış faktörler açıklanmış devamında DP'nin kuruluş aşamasına ve görüşlerine yer verilmiştir. Sonrasında Türk siyasal hayatında en çok tartışılan seçimlerden birisi olan 1946 genel seçimlerinde yapılan propaganda faaliyetlerine ve bu propagandaların seçim sonuçlarına etkisi açıklanmıştır. 1946 yılından sonra değerlendirmeye alınacak 1950 seçiminde, seçim sloganları ve propagandaların bu seçime ne gibi tesir ettiğini daha iyi anlamlandırmak için 1946-1950 arasındaki gelişmelere yer verilmiş ve akabinde 1950 seçimlerinde DP'nin sloganları ve propagandaları değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeden sonra 1950 seçim sonuçlarına yer verilerek, "Yeter Söz Milletindir!"

sloganının bu seçimlere etkisi üzerine değerlendirme yapılmıştır. Sonrasında gelen 1954 ve 1957 seçimleri üzerine gerçekleştirilecek analizler de daha önceki seçimlerde olduğu gibi ilk önce kendisinden önceki siyasi gelişmeleri ele alarak, sonrasında ise bu seçim dönemlerinde kullanılan propagandaların etkisi incelenerek gerçekleştirilmiştir.

Belirtilmesi gereken diğer bir nokta ise bu tez çalışmasında kullanılan yöntemin hangi bilimsel çerçeve esas alınarak ortaya konulmaya çalışıldığıdır. Yapılan bu tez çalışmasında literatür tarama tekniğine başvurulmuştur. Bu amaçla teori kısmı için temel kaynaklar kullanılmış ve DP ile ilgili yazılmış kaynaklardan yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SİYASAL KÜLTÜR, SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA VE SİYASAL İLETİŞİM KAVRAMLARI

Çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturan bu bölümde; siyasal kültür, siyasal toplumsallaşma ve siyasal iletişim unsurları açıklanacaktır. Bu bölümde çalışma için gerekli teorik bilgiler işlenecek ve değerlendirme kullanılacaktır.

1.1. Siyasal Kültür Kavramı

Bu bölümde çalışmanın teori kısmını oluşturan siyasal kültür kavramının alt başlıkları olan kültür ve siyasal kültür kavramları incelenecektir. İlk olarak kültür kavramı tanımlanacak ve siyasal kültür kavramı kapsamlı incelemeye tabi tutulacaktır.

1.1.1. Kültür

Kültür kavramı geniş bir kapsama sahip olduğundan dolayı birçok düşünür kültür kavramının tanımı farklı şekillerde yapmıştır. Sayısız tanımlar yapan Kroeber ve Kluckhohn, kültür kavramının farklı tanımlarına, bir kitabın tümünü ayırmışlardır.¹ Kavramın etimolojisine bakıldığında, İngilizce’deki ilk kullanımlarında kültür; hayvanların ve ekinlerin yetiştirilmesi(cultivation) ve dinsel tapınma ile ilişkilidir.² Daha sonra yani 16.yy’dan günümüze kadar düşünme yeteneklerinin geliştirilmesini anlatmak üzere kullanılmıştır.³ Kültür kavramı Latince’de tarım anlamına gelen “Cultura” kelimesinden gelmektedir. Bu kelimenin Osmanlıca olarak kullanılan karşılığı ise “Hars” kelimesidir.⁴

Kültürün en kapsamlı ve bugünde geçerli olarak benimsenen tanımını İngiliz antropoloğu E.B. Taylor vermiştir. Taylor’un tanımı şu şekildedir: Etnografyadaki en geniş anlamında kültür ya da uygarlık; insanın, bir toplum üyesi olarak edindiği, bilgi, inanç, sanat, hukuk, ahlak, töre ve tüm diğer yetenek ve alışkanlıklarını içeren karmaşık bir bütündür.⁵ Burada Taylor’un kültür ve uygarlığı aynı anlamda kullandığını görülmektedir. Fakat kültürün toplumdan topluma değişiklik

¹ Maurice Duverger, **Siyaset Sosyolojisi**, (Çev. Şirin Tekeli), 6. Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul, 2006, s.73

² Philip Smith, **Kültürel Kuram**, (Çev. Selime Güzelsarı ve İbrahim Gündoğdu), 2. Baskı, Babil Yayınları, İstanbul, 2007, s.13

³ Duverger, **Siyaset**, s.73

⁴ Anıl Çeçen, **Kültür ve Politika**, 2. Baskı, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1996, s.11

⁵ E.B. Taylor, Primitive Culture Londra 1871’den aktaran: Maurice Duverger, **Siyaset Sosyolojisi**, (Çev. Şirin Tekeli), 6. Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul, 2006, s.74

gösterebileceğini ve bu sebepten dolayı her kültürün uygarlık olarak addedilemeyeceği çok bariz bir gerçektir.

Görüldüğü üzere kültür kavramının ilk ortaya çıkışından günümüze kadar kazandığı anlam değişmektedir. Eagleton, kültür kavramının zaman içindeki değişimini şu şekilde ele almıştır; kavram ilk kullanılmaya başlandığında tamamen materyalist bir süreci belirtmiştir, daha sonra tinsel olgularla karışan kültür kavramı gelişmişliğin bilgili olmanın tanımı haline gelmiştir. Kavram İnsanlığın kır yaşamından kentsel yaşama geçişinde, toprağı işlemekten atomu parçalamaya geçişindeki değişimi anlatır. Fakat kavramın anlam değişimi paradoksal bir seyir izlemiştir, kent sakinleri gelişmiş, gerçekten toprağı işleyerek yaşamlarını sürdürenlerse gelişmemiştir. Toprağı işleme konusunda gelişenlerin kendini geliştirme olanakları daha azdır. Söz konusu bu durum tarımın kültüre zaman bırakmasına engel oluşturmaktadır.⁶

Kültür, içinde barındığı toplumun en önemli parçasıdır. Öyle ki toplumun içindeki insanlar kültür sayesinde içinde bulunduğu topluma kolay adapte olabilmektedir. Kültür insanların içinde yaşadığı toplumun eski kuşaklarından aldıkları bir miras ve yeni kuşaklara kendinden de bir şeyler katarak devredecekleri bir miras gibidir. Kültür, topluluk halinde yaşayan bireylerin ve sürekli bir devinim içinde olan toplumun kimlik olgusudur. Topluluk halinde yaşayan diğer canlılardan farklı olarak insanın düşünsel becerisi kendi topluluğuna ait bir kültür oluşturmasını sağlamıştır. Bu oluşan kültür toplumun bir ürünü olmakta ve aynı zamanda toplumun yeniden inşa edilmesini sağlayan bir araçtır.⁷ Her toplum kendine ait bir kültür oluşturmaktadır ve kendisini diğerlerinden ayıran düşünce ve aksiyon örneklerini zamanla geliştirir ve işte bu örnekler kültürü oluştururlar. Söz konusu bu örnekler grup hayatında, sosyal ilişkiler içerisinde, doğrudan doğruya ve ya dolaylı şekilde öğrenilip elde edilirler. Bu bağlamda kültür, toplumun taşıdığı ve getirdiği sosyal mirasın bütünüdür.⁸ Kültür, kuşaklar arası aktarım sayesinde hem sürekliliğini hem de varlığını korumaktadır.⁹

Kültür kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için bazı ayrımlara tabi tutulması gerekmektedir. Bu ayrımlar maddi ve manevi unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Maddi Unsurlar: İnsanların yaptıkları aletler, kullandıkları malzemeler, binalar, bilimsel ve teknolojik ürünlerden oluşur. Manevi unsurların dışında kalan her unsur maddi unsur olarak nitelendirilebilir. Maddi unsurlar topluluklar arası farkları net bir şekilde ortaya çıkarmakta eksik kalmaktadır.

⁶ Terry Eagleton, **Kültür Yorumları**, (Çev. Özge Çelik), 2. Baskı, Ayrıntı yayınları, İstanbul, 2011, s.10

⁷ Halil İbrahim Bahar, **Sosyoloji**, 1. Baskı, USAK Yayınları, Ankara, 2005, s.63

⁸ Sulhi Dönmezer, **Sosyoloji**, 9. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 1984, s.116

⁹ Dönmezer, a.g.e., s.115

Manevi Unsurlar: Din, dil, sanat, örf, hukuk, mimari gibi düşünsel ve tinsel olgulardan oluşur. Manevi unsurlar herhangi bir topluluğu diğer topluluklardan ayıran en önemli olgulardan biridir.

Maddi ve manevi unsurlar arasında sürekli bir ilişki söz konusudur. Birinde meydana gelen değişiklik diğerini de etkilemektedir. Maddi ve manevi kültür bir bütünlük arz ederek içinde bulunduğu toplumun kültürünü oluşturur. Bu bütünlük, “karasabana dayalı bir tarım kesiminde, çekirdek aile değil, geniş aile yaygındır. Toplumsal dayanışma, hükümet kurumlarına değil, akrabalık, komşuluk, toprak sahibi-ortakçı arasındaki ilişkilere dayalıdır”¹⁰ örneğiyle açıklanabilir.

1.1.2. Siyasal Kültür

Siyasal kültür kavramı, kültür kavramının bir alt başlığını oluşturmaktadır. Kültür kavramının geniş içeriğindeki alt dallardan biri olarak siyasal kültür kavramı bireylerin içinde buldukları toplumdaki siyasal; düşünce, tutum, davranış ve eğilimlerinin oluşturduğu bir bütün olarak karşımıza çıkmaktadır. Her toplum bir siyasal sisteme sahiptir. Toplum üyelerinin iştirak ettikleri siyasal sisteme karşı inançları, tutumları olduğu gibi siyasete katılma yolları da vardır. İşte bu unsurların tamamı siyasal kültürü oluştururlar.¹¹ Siyasal kültür bir eylem olarak bireyin içinde bulunduğu toplumdaki siyasal sistemi tanıma sürecini kapsar.

Öztekin’e göre siyasal kültür kavramı; bireylerin buldukları toplumun kendi içindeki siyasal sistemi ile devlet, parlamento, hükümet, siyasi parti, kamu yönetimi, sendika, dernek, siyasal iktidar, demokrasi, seçim, anayasa vb. gibi konulardaki bilgisi, görgüsü, alışkanlıkları, yaklaşımları, tutum ve davranışların¹² bütünüdür. Yücekök, siyasal kültür kavramının herhangi bir toplumdaki inançlar sistemi olarak ve bu inançların siyasal ortamın reelini ve idealini belirlediğini ve ayrıca siyasal kültürün bireyler ile siyasal olaylar arasında bir köprü olduğunu ve siyasal kültürün bu olayları yorumlama esnasında anlam kazandığını belirtir. Örneğin yeni yapılan bir Anayasa bireylerin siyasal kültür algısında anlam kazanır. Çünkü siyasal kültür incelemesi toplum içerisinde kimin kimi etkilediğini de inceleyen bir unsurdur.¹³

Sosyolog Gaston Bachelard, siyasal kültürü, politikanın görünmeyenlerinin bilimi yapmak olarak tanımlar. John Street ise siyasal kültürü, veri bir politik sürecin, fonun ortaya çıkarılma çabası olarak tanımlar.¹⁴ Siyaset bilimi içerisinde siyasal kültür tanımlamaları yapanların amacı ortak ve şu şekildedir: inceledikleri siyasal sistemin işleyişine katkıda bulunan kültür tipinin

¹⁰ Enver Özkalp, **Sosyolojiye Giriş**, 15. Baskı, Ekin Yayınevi, İstanbul, 2007, s.88

¹¹ İlter Turan, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, 3. Baskı, Der yayınları, İstanbul, 1986, s.33

¹² Ali Öztekin, **Siyaset Bilimine Giriş**, 3. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2001, s.210

¹³ Ahmet N. Yücekök, **Siyasetinin Toplumsal Tabanı**, 1. Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987, s.17

¹⁴ Ali Yaşar Sarıbay ve Süleyman Seyfi Ögün, **Politik Bilim**, 2. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 1999, s.72

saptanması sağlamaktır.¹⁵ Siyasal kültürün tanımının yapmaya çalışanların edindiği amaca uygun olarak siyasal kültür toplumdaki bireyleri siyasal sistemin işleyişinin içine katmak ve mevcut siyasal kültürün varlığını ve sürekliliğini korumaktır. Siyasal kültür, tıpkı kültür gibi iki yönlü bir süreçtir. Kültür edinim sürecinde olduğu gibi siyasal kültür edinim sürecinde de birey içinde bulunduğu toplumdan belirli siyasi davranışları öğrenir, daha sonra birey kendi tercihlerini siyasal kültüre benimsetmeye çalışır. Siyasal kültür, birey ile içinde yaşadığı toplumdaki siyasi kurumlar arasında bir köprü görevi görmektedir.

Turan, siyasal kültürün siyasal süreç açısından iki temel işlevi olduğunu belirtmektedir. İlk olarak siyasal kültür, bazı inanç ve davranış kurallarının standartlaşması yoluyla, siyasal sürecin işleyişini kolaylaştırır. İkinci olarak ise siyasal kültür, mevcut siyasal sistemin benimsenmesini, yönetmekte haklı görülmesini ve dolayısıyla devamlılığını sağlayabilen bir araçtır.¹⁶ Ayrıca Turan, siyasal kültürün üç boyutu olduğunu bu boyutlarında; rejim, hükümet ve toplum olguları olduğunu belirtmiş, bu boyutlarında kuramsal düzeyde birbirlerinden ayrılabilceğini fakat etkileşim içinde bulduklarını belirtmiştir.¹⁷

Siyasal kültür çalışmalarına ilk örnek olarak Almond ve Verba'nın, A.B.D, İngiltere, Almanya, İtalya ve Meksika'da yaptığı gözlemler sonucu ortaya çıkan çalışma verilmektedir. Bu çalışmanın amacı yalnızca incelenen ülkelerin siyasal kültürün ortaya çıkarılması değildir. Ayrıca, bu ülkelerin siyasal kültürünün, demokrasiyle olan etkileşimlerini incelemektir.¹⁸ Çam, bu incelemelerin asıl sebebini şu şekilde belirtmektedir:¹⁹

Yaşadığımız çağda, iki kez, biri Sovyet Devrimi, diğeri faşist rejimlerin kurulması üzerine açık rejimleri sarsan ve onların yaşayabilme yetenekleri üzerine düşen kuşkulardır. Diğer yandan özellikle ikinci Dünya Savaşından beri birçok az gelişmiş ülke demokrasiyi yerleştirmekte büyük güçlerle karşılaşmıştır. Oysa gerek komünist ülkeler, gerek faşist ülkeler; gerekse üçüncü dünya ülkeleri olsun Batının modern teknolojisini ve bürokratik devlet örgütünü aynen kopya etmişlerdir. Bu başarısızlığın nedeni nedir? Bir açık rejim yaratmak için yasaları ve demokrasinin ana ilkelerini aktarmak yeterli değildir. Ayrıca uygulama düzeyinde işleyebilecek açık rejim kuralları geliştirmek gereklidir. Örneğin; siyasal tavır, davranış kalıpları ve kuralları, katılımcı bir karar alma süreci, yöneten-yönetilen ilişkilerinde karşılıklılık gibi...

Siyasal kültür, Almond ve Verba'nın belirttiği klasik bir tanımlamaya göre, insanların içinde bulunduğu siyasal sisteme karşı gösterdikleri çok yönlü yönelimlerdir. Bu bağlamda, bireylerin 1960'ların modernleşmesi ve politik gelişim bilgisine, davranışsal bir tutum olarak gösterdikleri refleks olan siyasal kültür, tarihin uluslara bahşettiği önemli olaylar (sivil savaş, devrim, ayaklanma) tarafından şekillendirilen ve insanların, özellikleri, paylaştığı değerler, inanışlar ve

¹⁵ Ali Yaşar Sarıbay, **Siyasal Sosyoloji**, 2. Baskı, Der Yayınevi, İstanbul, 1994, s.73

¹⁶ Turan, a.g.e., s.33

¹⁷ Turan, a.g.e., s.40,43

¹⁸ Duverger, **Siyaset**, s.89

¹⁹ Esat Çam, **Siyaset Bilimine Giriş**, Genişletilmiş 4. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 1995, s.200

bakış açıları olarak bir üründür. Bu yaklaşım vatandaşların, toplam içinde başlı başına belirleyici bir ölçü olduğunu belirtir.²⁰

Siyasal kültür tanımlamalarını sınıflandıran G.M. Patrick, Siyasal kültürün tanımlamalarını dört farklı kavramlaştırmayla açıklamaktadır. Bu kavramlaştırmalar:²¹

- David Easton'un yapmış olduğu 'nesnel'(objective) kavramlaştırma,
- G.Almond, B. Powel ve S. Verba'nın 'psikolojik' veya 'öznel'(subjective) kavramlaştırmaları,
- L.W.Pye'in 'bulgusal'(heuristic) kavramlaştırması.
- R.R.Fagen ve R.C. Tucker'ın 'işlemsel'(Comprehensive) kavramlaştırmasıdır.

Easton'un yapmış olduğu kavramlaştırmaya göre siyasal kültür, siyasal sistem ile siyasal kültür arasındaki ilişkiyi esas alır. Easton, siyasal kültürü açıklarken nesnellikle, bireylerin üzerinde ve bireylerden bağımsız fakat aynı zamanda bireyleri bir arada tutan bir bütünlük olarak değerlendirmektedir.²² Almond, Verba ve Powel'in yapmış olduğu psikolojik ve öznel kavramlaştırmaya göre siyasal kültürün başat aktörü bireydir. Öznel tasnif, nesnel tasnifin tam tersidir. Siyasal kültür, bu tasnife göre bir siyasal sistemin üyelerinin bilişlerinde(cognitions), duygularında ve yargılarındaki içselleştirmeye atıfta bulunmaktadır.²³ Bulgusal kavramlaştırmaya göre bir toplumun siyasal kültürü ancak araştırma yaparak ortaya çıkabilir. Bulgusal kavramlaştırma yapan Pye'a göre siyasal kültür; bir toplumun geleneklerini, kamu kurumlarının ruhunu, yurttaşlık bağını kolektif akıl yürütmeyi, liderlerin üslubunu ve kodlarını içerir.²⁴ Faegen ve Tucker'ın yaptığı işlemsel kavramlaştırma kapsamı en geniş olan ve siyasal kültür denildiğinde siyasal kültürü meydana getiren nitelik ve özelliklerin tamamından oluşmaktadır.²⁵

1.1.3. Siyasal Kültürü Etkileyen Faktörler

Kültürü olduğu gibi siyasal kültürü de etkileyen faktörler vardır. Turan, bu faktörlerin dört çeşit olduğunu belirtmektedir. Bunlar; Maddi ve Manevi unsurlar, toplumsal kültür ve uluslararası kültür hareketleri, siyasal sistemi yönlendiren kadroların düşünceleri ve son olarak somut tecrübelerdir.²⁶

²⁰ George Thomas Kurian, "Political Culture". In **The encyclopedia of political science** 4. Baskı, CQ Yayınları, Washington, 2011, s.1240

²¹ G.M.Patrick, "Political Culture", *Social Science Concepts, A Systematic Analysis*, (Ed.) G. Sartori, Beverly Hills. 1984, s.271-280'den aktaran: Ali Yasar Sarıbay, **Siyasal Sosyoloji**, 2. Baskı, Der Yayınevi, İstanbul, 1994, s.73-74

²² Mümtaz'er Türköne, **Siyaset**, 1. Baskı, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2011, s.243

²³ G.Almond, *Comparative Politics Today: A Developmental Approach*, Boston 1966, G.Almond-B.Powell, Jr.(Eds), *Comparative Politics Today: A World View*, Boston, 1980'den aktaran: Ali Yasar Sarıbay, **Siyasal Sosyoloji**, 2. Baskı, Der Yayınevi, İstanbul, 1994, s.74

²⁴ Türköne, a.g.e., s.243

²⁵ Sarıbay, a.g.e., s.75

²⁶ Turan, a.g.e., s.34-36

Maddi ve Manevi unsurlar: Toplumda bulduğumuz değerler, toplumun maddi ve manevi gereksinimlerinden soyutlanamaz. Turan'ın bu konu hakkındaki görüşleri şu şekildedir:²⁷

Fransız Devriminin ürünü olan ulusçuluk akımını incelediğimiz zaman bu ilişki açıkça görünmektedir. Devrimin önderliğini yapan burjuvazi, krallık ve asillerin iktisadi kaynak yaratmadıktan başka, yaratılanı tüketen ve kendilerinin iktisadi faaliyet ve gelişmesini kısırlaştıran bir zümre oluşturduğunu görüyordu. Rejimin dayandığı ilkeler, toplumu yönetme gücünün yönetilenlerden değil, doğuştan geldiğini, ilahi kaynaklara dayandığını öneriyordu, dolayısıyla burjuvazinin bu dünya görüşü çerçevesi içinde, toplumun yönetimine katılmasına olanak yoktu. Ulusçuluğun temel ilkesi olan "egemenlik ulusundur" kavramı, yeni beliren sınıfların, grupların, iktidarı etkileyebilmesi ve paylaşabilmesi için beliren bir çözümdür

Toplumsal kültür ve Uluslararası kültür hareketleri: Siyasal kültür oluşurken diğer etkenler olan toplumsal kültür ve uluslararası kültür hareketlerinden etkilenmektedir. Yani siyasal kültürü bu etkenlerden soyutlanamamaktadır. Eckstein, birinci ve ikinci dünya savaşları arasındaki Almanya'yı incelerken şunu belirtmektedir: demokratik sistemlerin gerektirdiği otorite anlayışı ve bu otorite örgüsü diğer demokratik kurumdakilerle çeliştiğini ve bunun da demokratik bir sistemin işleyişini sekteye uğramasına sebep olmaktadır. Ayrıca Eckstein, kültürün, otoriteye itaat ve sonsuz bir disiplin gibi değerleri vurguladığını fakat bunun siyasal sistemin; eşitlik, katılma, çokçuluk gibi değerlere dayanmasından dolayı bir kültür çatışmasının ortaya çıkardığını belirtmektedir. Böylelikle, demokratik bir yapıya sahip olan siyasal sistemin yerleşik sosyal kültür karşısında işlemesi oldukça güçleşmektedir.²⁸

Siyasal sistemi yönlendiren kadroların düşünceleri: Siyasal kültürün oluşmasında, siyasal sistemi yönlendiren kişilerin aktif çalışarak siyasal kültürü yeniden şekillendirebilir. Taha Parla'nın Atatürkçülük örneğindeki gibi, bir siyasal ideoloji toplumda egemen konuma geçince, siyasal kültürün en belirleyici unsurlarından biri haline gelmektedir. Türk devriminin modernleşme adıyla tanımlanan amacı da toplumu yeni kültür ve değerlerle donatmak anlamına gelmektedir.²⁹

Somut tecrübeler: Siyasal kültürün dördüncü boyutu ise siyasal hatıralardan meydana gelen bir toplumun yaşamış olduğu siyasal tecrübelerden oluşur. Bu tecrübeler örnek olarak siyasal krizleri verebiliriz. "Örneğin ulusal özgürlük uğraşları ulusal bir bütünlük, bir savaş bazen büyük bir birlik yaratabilir. Öbür taraftan fethedilerek birleştirilmiş ülkelerde bölünme ve iç çatışma siyasal kültürün bir parçası halindedir."³⁰

²⁷ Turan, a.g.e., s.34

²⁸ Harry Eckstein, A Theory of Stable Democracy, Princeton, N.J.: Center for International Studies, 1961'den Aktaran: İter Turan, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, 3. Baskı, Der yayınları, İstanbul, 1986, s.35

²⁹ Taha Parla, *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları*, I-III. İstanbul: İletişim Yayınları 1994'ten Aktaran: Bedri Gencer, "Türk Siyasal Kültürü Ve Ahmed Cevdet Paşa", **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 21(2), 217-238, 2002, s.221

³⁰ Yücekök, a.g.e., s.20

1.1.4. G. Almond'un Siyasal Kültür Tasnifi

Siyasal kültürü, psikolojik ve öznel kavramlaştırmaya göre açıklayan Almond, siyasal kültürün boyutlarını; bilme, algılama, tanıma boyutu, duygusal boyut ve değerlendirme boyutu olarak üç düzeyde görmektedir.³¹

- *Bilme, algılama, inanma boyutu:* Birey içinde yaşadığı toplumun siyasal kurumları hakkında asgari bir bilgiye sahiptir. Bu kurumlarda siyasi rolleri oynayanların kim olduklarını, siyasal partilerin içeriklerini ve renklerini yeterince bilir. Kısacası bireyin ülkesindeki siyasal yapı hakkında en azından taslak düzeyinde de olsa bilgisi vardır.
- *Duygusal boyut:* Birey tanıma, bilme aşamasının ötesinde ve bu aşamaya oranla daha belirsizde olsa, etrafındaki siyasal yapıyı, olayları ve kişileri duygusal planda algılar. Yani herhangi bir olay anında heyecan, hoşnutluk ya da korku duyabilir. Keza bir politikacıdan nefret edebilir, ona duygusal olarak bağlanabilir. Belirli kişilere güveni olabileceği gibi bazı kişilere güvenini yitirmiş olabilir.
- *Değerlendirici boyut:* Birey, siyasal olgular hakkında belirli değer yargılarına sahiptir. Daha evvel edinilmiş değerler hiyerarşisine atıfta bulunmak suretiyle yeni siyasal olguları değerlendirebilir.

Daha önce Almond'un siyasal kültür kavramlaştırması yaparken öznel kavramsallaştırma yaptığı yukarıda belirtilmiştir. Almond, yapmış olduğu siyasal kültürün psikolojik kavramsallaştırmasında üç farklı kültür tipinin mevcut olduğunu öngörür. Bu kültür tipleri; yöresel(parochial), uyruk(subject) ve katılımcı(participant) kültürlerdir.³²

- *Yöresel kültür:* Birey, siyasal sistemden ve işleyişinden neredeyse habersizdir. "Köy, klan, soy (etnik), bölge vb. gibi yerel siyasal kültürlerin birbirlerine eklenmesinden oluşan, yani gerçek anlamda ulusal bir kültürün bulunmadığı bir kültür tipidir."³³
- *Uyruk kültür:* Ulusal kültür kimliğine sahip kültür türüdür. Bu kültürde birey, içinde bulunduğu siyasal sistemin etkisinin ve potansiyelinin farkındadır ve kendisi siyasal sistemin bir parçası olarak görür. Bireyin siyasal sistemdeki rolü pasiftir. Siyasal

³¹ Çam, 1995, s.201

³² Çam, 1995, s.202

³³ Duverger, *Siyaset*, s.89

sisteme dair bilgisi yöresel kültürdeki bireylere göre daha fazla olmasına rağmen siyasal katılımcı değildir.³⁴

- *Katılımcı kültür:* Birey, yöresel kültürdeki bireyin aksine siyasal sistemin bütünüyle farkındadır. Birey, bu kültürde son derece aktif durumda ve siyasal kültürü etkileyebileceğinin farkındadır. Birey bu kültürde ulusal değerlerin yanı sıra evrensel değerlerle de ilişki içerisinde. Birey siyasal hayata yoğun bir şekilde iştirak etmektedir. Almond ve Verba, katılımcı kültürü, istikrarlı demokrasinin olmazsa olmazı olarak ve modern bir siyasal kültür olarak nitelemektedir.³⁵

1.1.5. Sidney Verba'nın Siyasal Kültür Tasnifi

Siyasal kültür üzerine çalışma yapan diğer önemli bir düşünür Verba ise siyasal kültürün dört ölçeğinin olduğunu belirlemiştir. Bunlar; milli özdeşleşme, kişinin vatandaşları ile özdeşleşmesi, iktidar uygulaması ve karar alma sürecidir.³⁶

- *Milli özdeşleşme:* Bu ölçekte önemli olan durum bireyin kendi ne ölçüde ulusal bütünlüğün bir parçası olarak gördüğünü belirlemektir. Birey, kendini ulusal bütünlüğün bir parçası olarak gördüğü zaman siyasal sistemin işleyişi kolay olacaktır. Fakat birey kendisini bu bütünlüğün bir parçası olarak görmüyorsa siyasal sistemin işleyişi zor olacaktır. Ayrıca, kabile, aşiret ve etnik kültür bağlılıkları, milli özdeşleşmenin oluşmasında engel teşkil etmektedirler. Kitle haberleşmenin yoğun olarak kullanılmaya başlandığı bir ülkede, milli özdeşleşme eksikliği ülkenin siyasal sisteminin işleyişine zorluk çıkartmaktadır. Milli özdeşleşmeyi sağlayabilmek amacıyla toplumun bakış açısını ulusal düzeye çevirebilmek için semboller, sloganlar yaratılır. Meksika'daki ulusal birliği sağlamak için bu “Milli İhtilâl”, “Tek Parti” “Devrimci Elit” gibi sembollerden faydalanılmaktaydı.³⁷
- *Kişinin Vatandaşları ile Özdeşleşmesi:* Milli özdeşleşme “dikey” bir gelişmedir. Vatandaş özleşmesi ise “yatay” bir kaynaşma teşkil eder. Bu ölçekte önemli olan durum, toplumdaki bireylerin, toplumun diğer üyelerine güven duyup duymama durumlarıdır. Burada bahsi geçen güven duygusunun varlığı, toplum içerisindeki bireylerin ve grupların birbirleriyle olan uyumlu yapısı siyasal sistemin işleyişine şüphesiz olumlu bir etki yapacaktır. Aksi durumda ise yani toplum içindeki birey ve

³⁴ Sarıbay, a.g.e., s.77-78

³⁵ Cemil Oktay, *Siyaset Bilimi İncelemeleri*, 2. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005, s.220

³⁶ L. Pye, S. Verba, *Political Development and Political Culture*, Princeton, 1965'ten Aktaran: Ahmet N. Yücekök, *Siyasetinin Toplumsal Tabanı*, 1. Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987, s.21

³⁷ Yücekök, a.g.e., s.21-22

grupların birbirlerine karşı duyduğu güvensizlik nedeniyle, siyasal sistemin işleyişi daha zor olacaktır. Bu güvensiz ortamdaki iktidar çekişmesi çok hırçın olur. Bireylerin, elite duymadıkları güven, elitin zor kullanmasına da neden olacaktır.³⁸

- *İktidar Uygulaması:* Siyasal kültürün belirlenmesi açısından, bireylerin siyasal sistemin işleyişi, yöneticileri ve yaptırımları hakkındaki düşünceleri, bireylerin ilgi ve istekleri doğrultusunda şekillenecek iktidar uygulamaları önemlidir. Daha önce yöresel siyasal kültürün hâkim olduğu toplumlarda, bireyler ulusal düzeyde siyasal bilince sahip olmadığını yukarıda belirtilmiştir. Bu toplumlarda yaşayan bireyleri daha çok aileleri, köyleri ve etnik grupları ilgilendirmektedir. Bu durumun tam tersi katılımcı kültürde ise birey, devleti toplumsal ilişkilerde bir hakem rolünde görmek istemektedir. Çıkarlar ulusal düzeyde görülmeye başladıktan sonra siyasal sistemin çıktıkları bireyler için bir anlam ifade edecektir. Bunun sonucu olarak bireylerin bu çıktıkları etkileme gereği belirecek ve bunu yapabilmek içinde bireyler siyasal katılımı yoğunlaştıracaktır. Ayrıca birey, siyasal sistemin sorunlar karşısında ne yapması gerektiğini düşünebiliyorsa o zaman o toplumun siyasal kültürünün oturmuş ve sağlam bir kültür olduğunu söylenebilir.³⁹
- *Karar Alma Süreci:* Demokratik toplumlarda siyasal kararların alınması vatandaşları önemli derecede ilgilendirirken demokratik olmayan veya siyasal katılımın az olduğu toplumlarda siyasal kararların nasıl alındığı çoğunluğu ilgilendirmez. Bu tarz toplumlarda vatandaşlar kararların nasıl alındığından daha çok alınan kararların yararlı olup olmayacağıyla ilgilenmektedirler. Kendilerini bu süreçte hükümet uygulamalarına bağlı olarak görmekte iken alınan kararlara etki edebilme yetilerinden haberleri bulunmamaktadır. Bu tarz toplumlarda bireylerin nasıl ve neyi düşündüğünü anlayabilmek için siyasal süreçte kendi rollerinin ne olduğunu sormak gerekmektedir. Kendilerini pasifize gören kişiler toplumdaki merkezi kurumlara genellikle soğuk ve uzak kalmaktadır. Söz konusu bu durum siyasal katılmaya olan inancı zedelemekte ve hükümet uygulamalarının etkisiz olmasına ve toplumdaki karşılık bulamamasına sebep olmaktadır.⁴⁰

Almond ve Verba'nın yapmış oldukları bu sınıflandırmalar, toplumların sahip oldukları siyasal kültürün belirlenmesi açısından son derece yararlı olmuştur. Siyasal kültürün belirlenmesi için hem Almond ve Verba'nın yapmış olduğu sınıflamalar hem de siyasal kültürün oluşması, değişmesi ve sürekli hale gelmesi, siyasal kültürün sadece belirleyici bir faktör değil aynı zamanda

³⁸ Yücekök, a.g.e., s.22

³⁹ Yücekök, a.g.e., s.22-23

⁴⁰ Yücekök, a.g.e., s.23

belirlenebilen bir faktör olduğunun göstergesidir. Bu yapısıyla siyasal kültür, toplumsallaşma sürecinin içerisinde olup bu sürecin siyasal sistemle ilgili olan kısmını kapsamaktadır. Siyasal kültürün daha iyi benimsenip siyasal sistemin işleyişine kolaylık sağlayabilmesi için toplumda öncelikle gerçekleşmesi gereken bazı hususlar vardır. Bu hususların başında toplumsallaşma gelmektedir. Toplumsallaşan bireyler aynı zamanda içinde buldukları toplumun siyasal sistemiyle ilgili etkileşimlere de geçer. İşte bu etkileşim süreci siyasal toplumsallaşmayla gerçekleşir. Çalışmanın bir sonraki bölümünde bu hususlar, toplumsallaşma ve siyasal toplumsallaşma başlıkları altında incelenecektir.

1.2. Siyasal Toplumsallaşma Kavramı

Bu bölümde Siyasal toplumsallaşmanın nasıl ve kimler aracılığıyla gerçekleştiğini incelenecektir. Toplumsallaşma kavramının tanımını yapılarak daha sonra siyasal toplumsallaşma kavramını incelenecektir.

1.2.1. Toplumsallaşma

Toplumsallaşma kavramı için sosyalleşme veya sosyalizasyon kavramı da kullanılabilir. Toplumsallaşma kavramının açıklamadan önce toplumsallaşmanın gerçekleştiği alan olan “toplum” kavramını açıklamak kavramın anlaşılmasına kolaylık sağlayacaktır.

Toplum: Tarihsel gelişme içinde, aynı toprak parçası üzerinde birlikte yaşayan ve ortak bir kültürü olan, yaşamlarını sürdürmek, birçok temel çıkarlarının gerçekleştirmek için işbirliği yapan insanların toplamına verilen isimdir. Kavramın, sosyoloji sözlüğündeki tanımı şu şekildedir:⁴¹

Organlaşmış veya yaygın bütün zümreler arası birliklerin bütününe verilen ad ki iki cinsi, her yaştan insanı içine alır, devamlıdır ve herhangi bir sözleşme veya içgüdü eseri olmayıp ortak inançlar, kurumlara dayanan tabii bir kuruluştur. Toplum; aile, kilise, sendika, cemaat, yerleşme zümresi gibi çeşitli zümreleri içine alır. Eski terimle “cemiyet”, ayrıca “birlik” ve “düğün” anlamlarını da gösterir.

Toplum kavramının tanımı bu şekilde yapıldıktan sonra bu tanımdan yararlanarak toplumsallaşmanın tanımını şu şekilde yapılabilir: ortak amaçları için bir araya gelmiş insan topluluğun uzun bir zaman sürecinde oluşturduğu kültürel değerlerin ve yaşama biçimlerini öğrenme sürecidir. Diğer bir deyişle toplumsallaşma, topluma yeni katılan üyelerin ve çocukların, katıldıkları toplumun yaşam biçiminin öğrenme sürecine denir. Toplumsallaşma, kültür aktarımının en önemli yoludur.⁴² Bu aktarım toplumsallaşmayı kuşaklar arası bir etkileşime sokmaktadır. Söz

⁴¹ Hilmi Ziya Ülken, **Sosyoloji Sözlüğü**, 1. Baskı, Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları, İstanbul, 1969, s.292

⁴² Anthony Giddens, “Kültür ve Toplum”, Cemal Güzel (Ed.), **Sosyoloji**, (Çev. Hüseyin Özel), 4. Baskı içinde (20-47), Ayraç Yayınevi, Ankara, 2005, s. 25

konusu bu etkileşim kültürün kuşaktan kuşağa aktarımını içermektedir. Toplumun varlığını sürdürebilmesi için bu kültür aktarımının olması zorunludur. Aksi takdirde toplumu oluşturan bireyler arasında oluşan kültürel bağ yok olma noktasına gelecektir. Bu durum toplumun ahenkli işleyişine engel olacaktır.

Toplumsallaşma kavramının, sosyoloji sözlüğündeki tanımı: bizlerin gerek toplumun, norm ve değerlerini içselleştirerek, gerekse toplumsal rollerimizi yerine getirmeyi öğrenerek, toplum üyeleri haline gelmeyi öğrenme sürecimiz olarak yapılmıştır.⁴³ Bu tanımda da belirtildiği üzere birey, öğrenme süreciyle birlikte, toplumun bireylerin üzerine yüklediği bazı görevler olan rolleri de gerçekleştirmek durumundadır. E. Williams'a göre toplumsallaşma; bireylerin salt biyolojik kimliklerinin yanı sıra belirli gruplarla bütünleşme sürecidir. Bireyler bu süreç süresinde kişilik kazanmakta ve içinde bulunduğu toplumda yaşayabilmesi için gerekli davranışları edinmektedir.⁴⁴ Kağıtçıbaşı, toplumsallaşma kavramını: "insan yavrusunun toplumun bir üyesi haline gelmesi yani ailesinin, akraba ve komşuluk çevresinin, kent ve köyünün ve nihayet ulusunun bir parçası olduğunu öğrenme"⁴⁵ olarak tanımlamaktadır.

Toplumsallaşmanın iki ayrı boyutu vardır. Bu boyutlar; nesnel ve öznel boyutlardır. Tezcan bu boyutları şu şekilde tanımlamaktadır:⁴⁶

Nesnel boyut: Bu boyutta, toplumun birey üzerinde etkisi söz konusudur. Böylece toplum, kendi kültürünü bir kuşaktan diğerine aktarır. Toplum, ortaklaşa olarak benimsediği beklenti ve isteklerini, değer sistemlerini, ideallerini bireye aşılır ve bireye toplumsal rolünü öğretir.

Öznel boyut: Bu boyuttaki toplumsallaşma, bireyin içinde bulunduğu çevreye uyarlanması olayıdır. Böylece birey, örgütlenmiş toplumsal yaşamın herkes tarafından kabul edilmiş ve onaylanmış hareket biçimlerine uyarlanır. Bu uyarılama için, toplumun davranış biçimlerini öğrenir. Birey, kültürel değerleri, normları benimseyip içselleştirir.

Toplumsallaşma ya da sosyalleşmenin çeşitli amaçları bulunmaktadır. Aksoy, bu amaçları şu şekilde belirtmektedir:⁴⁷

- Sosyalleşme, sosyal grupların varlığı, birliği, işleyişi için gerekli bilgi ve becerilerin bireye kazandırılmasını amaç edinir.

⁴³ Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, (Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü), 1. Baskı, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s.760

⁴⁴ E. Williams, Dictionnaire de Sociologie, Paris 1961'den Aktaran: Sami Güven, **Toplumbilim**, 1. Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1999, s.161

⁴⁵ Çiğdem Kağıtçıbaşı, **Yeni İnsan ve İnsanlar**, 10. Baskı, Evrim Yayınevi, İstanbul, 2006, s.325

⁴⁶ Mahmut Tezcan, **Sosyolojiye Giriş**, Genişletilmiş 5. Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara, 2010, s.46-47

⁴⁷ Mustafa Aksoy, **Sosyal Bilimler ve Sosyoloji**, 1.Baskı, Alfa Basım Yayım Dağıtım Sanayi ve Ticaret Ltd.Şti., İstanbul, 2000, s.77-78

- Sosyal grup kendi varlığını sağlayan bireyleri çağdaş bilgi, beceri ve teknolojik araçlarla donatmakla, kendi geleceğini ve varlığını teminat altına almış olur. Sosyalleşmede uzun vadeli ve kalıcı sonuçların elde edilmesi amaçlanır.
- Sosyalleşme, bir sosyal gruba bağlı bireylere, gelecek için ümitler vermeyi de amaçlar. Sosyalleşme için bireylerin sarf ettikleri zaman, enerji ve bilgiler gelecekte daha iyi hayat şartlarına kavuşmak umudunu vermezse, sosyalleşme süreci etkinliğini kaybeder ve başarılı olamaz.
- Sosyalleşme bir diğer amacı bireylerin beceri ve hünelerini keşfederek, onları yetenekleri konusunda bilgilendirmektir. Çünkü bir insanın teorik alanda bilgisinin olması, onu pratik hayatta kullanacağı anlamına gelmez.

Toplumsallaşma sürecinin sonuçlarına göre iki türü bulunmaktadır. Bunlar, başarılı toplumsallaşma ile başarısız toplumsallaşmadır. Yukarıda tanımı yapılan toplumsallaşma sürecinde birey, bu süreci uygun bir şekilde geçiriyorsa başarılı bir toplumsallaşma süreci gerçekleştiriyor demektir. Aksi takdirde ise toplumsallaşma süreci başarısız bir şekilde devam etmektedir. Fakat burada belirtilmesi gereken başka bir hususta şudur; her birey, toplumsal deneyimleri kendinde kişiliğine göre bireyselleştirir. Burada anlatılmak istenen ise toplumsallaşma sürecinde bireyin deneyimlerinin kişiselleşmesidir. Her birey, tek ve farklı kişiliğe sahiptir, bundan dolayı bireyin toplumsallaşma sürecinde edindiği deneyim ve kazandığı kimlik, diğer bireylerden her hangi biriyle aynı değildir. Her birey bu süreçte kendine has benlik oluşturarak bu sürece devam eder.⁴⁸ Burada bireylerin aşırı uçlara kaçan bir kimlik elde etmesi, bireyin toplum içinde yaşamasını zorlaştıracak etkenler olarak karşımıza çıktığı durumlarda birey toplumsallaşma sürecini başarılı bir şekilde gerçekleştirememiş anlamına gelmektedir.

Toplumsallaşma kavramına değinilirken burada toplumsallaşmanın gerçekleşmediği durumlarda ortaya çıkan bir durum olan ‘anomi’ kavramına değinmek de gereklidir. Kavramın sosyoloji sözlüğündeki tanımı: bir toplumun, normlarının etkisizleşmesi, çöküntü, karışıklık ya da çatışma olması durumunu gösteren bir kavramdır. Klasik Yunan metinlerinde sık sık rastlanmakta olan *anomia* terimi, ‘yasadışı’ anlamına gelen *anomos* sıfatıyla ilişkilendirilebilir. Bu terim o zamandan beri, çöküntü ve katastrofu anlatan daha geniş kapsamlı ve genellikle negatif bir çağrışımla yüklü olmuştur.⁴⁹ Durkheim, anomi kavramını geleneksel yaşam biçiminden sanayi topluma geçişte, toplumun yaşadığı değer eksikleri ve normsuzlukların yol açtığı, amaçsızlık ya da umutsuzluk duygusu olarak tarif etmiştir.⁵⁰

⁴⁸ Tezcan, a.g.e., s.52

⁴⁹ Marshall, a.g.e., s.32

⁵⁰ Anthony Giddens, ‘Sosyoloji Nedir?’, Cemal Güzel (Ed.), **Sosyoloji**, (Çev. Hüseyin Özel), 4. Baskı içinde (1-19), Ayraç Yayınevi, Ankara, 2005, s. 9

1.2.2. Siyasal Toplumsallaşma

Siyasal toplumsallaşma, toplumsallaşma sürecinin siyasal sisteme ait bilgilerinin edinilme sürecine verilen addır. Siyasal toplumsallaşmanın gerçekleşmesi toplumun siyasal kültürünün oluşumu açısından son derece önemlidir. Ayrıca siyasal toplumsallaşma siyasal istikrar açısından hayati derecede öneme sahiptir.⁵¹ Herhangi bir toplumdaki siyasal sistemin mevcudiyetinin devamı için siyasal sisteme ait değerlerin siyasal topluma katılan üyelere bu siyasal değerleri aktarması gerekmektedir. Bu aktarım sürecine de siyasal toplumsallaşma denmektedir.⁵² Kışlalı, siyasal toplumsallaşma olgusunu “siyasal inanç, değer ve davranışların birey tarafından benimsenme ya da toplum tarafından bireye öğretilme süreci”⁵³ olarak tanımlamaktadır. Alkan’ın tanımı ise şu şekildedir: “Siyasal toplumsallaşma, toplumsal-siyasal çevre ile bireyin arasında yaşam boyu süren dolaylı ve doğrudan etkileşim sonucunda, bireyin siyasal sistemle ilgili görüş, davranış, tutum ve değerlerinin gelişmesidir.”⁵⁴

Sigel, siyasal toplumsallaşmayı: “Siyasal sistem tarafından uygulanan ve kabul gören ilke, değer tutum ve davranışların aşamalı bir biçimde öğrenilmesi süreci”⁵⁵ olarak tanımlamaktadır. Greenberg ise, siyasal toplumsallaşmanın “bireyin kendisine biçilen ‘yurttaşlık rolü’ ve ‘toplum üyeliği’ kimliklerini kazanmak için siyasal sistemin değerleri, inançları ve davranış kalıplarına uymak⁵⁶ ve egemen siyasal kültürle uyumlu yaşamaya çalışmak”⁵⁷ olduğunu belirtmektedir. Turan, Siyasal toplumsallaşmaya kısa bir tanım yaparak siyasal toplumsallaşmanın bireyin siyasal kültürü edinmesi süreci olduğunu belirtmiştir.⁵⁸

Siyasal sistemin işleyişi için, siyasal kültürün bireyleri bir siyasal insan olarak yetiştirmesi gerekmektedir. Siyasal toplumsallaşmayla birlikte bireyler, siyasal sistemde aktif bir üye olmak için siyasal insan haline gelirler. Siyasal insan haline gelen birey, siyasal sistemin değerlerini öğrenip, benimseyip bu değerlere göre davranırlar.⁵⁹ Yücekök, siyasal toplumsallaşmanın bir etki tepki sürecini kapsadığını belirtmekte ve siyasal toplumlaşmanın siyasal kültürü, siyasal kültürün

⁵¹ Michael G. Roskin vd., **Siyaset Bilimi: Bir Giriş**, (Çev. Atilla Yayla), 1. Baskı, Adres yayınları, Ankara, 2013, s.156

⁵² Davut Dursun, **Siyaset Bilimi**, 1. Baskı, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 2002, s.217

⁵³ Ahmet Taner Kışlalı, **Siyaset Bilimi**, 4. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1994, s.103.

⁵⁴ Türker Alkan, Siyasal Toplumsallaşma, Kültür bakanlığı yayınları Ankara 1979’dan aktaran: Ahmet Taner Kışlalı, **Siyaset Bilimi**, 4. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1994, s.104

⁵⁵ Roberta Sigel, “Assumptions About the Learning of Political Values” Political Socialization, Edward S: Greenberg (Ed.), Atherton Press: New York 1970, s.20’den Aktaran: Halis Çetin, **İnsan ve Siyaset**, 1. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003, s.40

⁵⁶ Edward S. Greenberg, “Consensusand Dissent: Trends in Political Socialization Research”, Political Socialization, Atherton Press: New York, 1970, s.3’ten Aktaran: Halis Çetin, **İnsan ve Siyaset**, 1. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003, s.40

⁵⁷ Edward S. Greenberg, “Consensusand Dissent: Trends in Political Socialization Research”, Political Socialization, Atherton Press: New York, 1970, s.3’ten Aktaran: Halis Çetin, **İnsan ve Siyaset**, 1. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003, s.13

⁵⁸ Turan, a.g.e., s.47

⁵⁹ Dursun, a.g.e., s.217

de kurumları etkilediğini ve kurumların tekrar siyasal toplumsallaşmayı etkileyerek siyasal kültürün değişimine yol açtığını belirtir. Bütün bu etki ve tepki ilişkileri ise siyasal davranışı meydana getirirler.⁶⁰

Yücekök'ün belirttiği gibi siyasal toplumsallaşma aslında bir etki tepki sürecidir. Bu etkileşimin aktörleri olan; toplum, devlet ve bireyden hangisinin başat aktör olduğunun önemi olmaksızın ortaya çıkardığı bir gerçek vardır. Buda siyasal insandır. Bu perspektif bize siyasal toplumsallaşmanın, toplumsal insanı siyasal bir insana dönüştürdüğünü göstermektedir. Diğer bir tabirle siyasal toplumsallaşma: Homo sapiens'in Zoon politikon olma sürecidir.⁶¹

1.2.3. Siyasal Toplumsallaşma Evreleri

Siyasal toplumsallaşmanın daha önce bireylerin, içinde buldukları topluma ait siyasal sistem hakkında edindikleri bilgi süreci olduğu yukarıda belirtilmiştir. Bu süreç üç farklı evreden oluşmaktadır. Bu evreler; Çocukluk, ergenlik ve gençlik son olarak ise olgunluk ve yaşlılık dönemleridir.

1.2.3.1. Çocukluk Dönemi

Bu dönem toplumsallaşmanın başladığı dönemdir. Çocuk ilk olarak anne ve babasından öğrendiği bilgilerle etrafındaki olguları anlamlandırmaya çalışır. Çocukların siyasal değerleri algılama çağı sanılanın aksine oldukça erken yaşta gerçekleşmektedir.⁶² Batılı toplumlarda yapılan araştırmalarda bu siyasal değerlerin edinilmesinin altı yaşlarında başladığı saptanmıştır.⁶³ Çocuğun ilk edindiği siyasal bilgilerden bazıları; devlet başkanı, siyasi kurumlar ve siyasal kimliklerdir.⁶⁴

Çocukların siyasal toplumsallaşma sürecine başlangıcı bilişsel ve duygusal olmak üzere iki boyuttan oluşur. Bir örnekle açıklanacak olursa, çocuk okula gitmeden önce Atatürk adını çok fazla duyabilir ve O'nun heykellerini görebilir, başka insanların Atatürk'e olan sevgisi çocuğun Atatürk'e karşı sevgi beslemesine sebep olabilir. İşte bu tutum çocuğun siyasal bir kimliğe karşı göstermiş olduğu duygusal bir tutumdur. Okula başladıktan sonra çocuktaki siyasal bilgi birikimi gelişme göstermektedir. Çocuk, okuldaki; dersler, okuduğu gazeteler, arkadaşlarıyla yaptığı konuşmalar sayesinde siyasal sisteme ait birçok bilgiyi edinmeye başlar, işte bu dönem çocuğun bilişsel olarak kazandığı değerler dönemidir. Bu iki boyut çocuk büyüdükçe birlikte gelişirler.⁶⁵ Hyman, bireylerin siyasal tutumlarının, hayatlarının çok erken döneminde ve bir bütün olarak

⁶⁰ Yücekök, a.g.e., s.13

⁶¹ Halis Çetin, **İnsan ve Siyaset**, 1. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003, s.63-64

⁶² Dursun, a.g.e., s.218

⁶³ Turan, a.g.e., s.48

⁶⁴ Dursun, a.g.e.,s.218

⁶⁵ Turan, a.g.e., s.48

öğrendiğini ve daha sonra bu tutumlarına da sadık kaldıklarını belirtmiştir. Buradan çocukluk döneminin siyasal sosyalleşmede ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.⁶⁶

1.2.3.2. Ergenlik ve Gençlik Dönemi

Genellikle gençlerin eğitim yıllarına denk gelen bu dönem gençlerin siyasal sisteme ait kapsamlı bir bilgi edindiği dönemdir. Gençler, eğitimine devam edip eğitim seviyesini yükselttikçe siyasal sistemden edindikleri bilgi sayesinde, siyasal sisteme olan inançları pekişmektedir.⁶⁷ Siyasal sistem, eğitim sayesinde gençlerin siyasal toplumsallaşmasına yardım etmektedir. Eğitim düzeyini arttıran gençlerde, siyasal sistemdeki etkinlik düzeyi artabilir ve kendilerini siyasal sistemde ağırlığı olan bir konumda hissedebilirler. Fakat gençlerin siyasal yaşama katılımını göz önüne alındığında, ilgilerinin istikrarlı olmadığını, seçimlere daha az katıldıklarını ve oylarının daha değişebilir olduğu görülmektedir.⁶⁸

1.2.3.3. Olgunluk ve Yaşlılık Dönemi

Bu dönemde kişilerin, ergenlik ve gençlik dönemlerine göre siyasal tutumlarında bazı değişiklikler gösterir. Bunun nedeni ise kişilerin toplumsal yapı içinde daha uygun bir konuma erişme veya aksi durumlara bu dönemlerde karşılaşmasıdır. Kişilerin medeni hallerinin, mesleki statülerinin, kazançları ve benzeri gibi durumlar siyasal tutumlarının oluşmasında etkili faktördür.⁶⁹

Jaros, bireylerin siyasal tutumlarındaki değişikliklerin; kuşakla ilgili değişimler ve olgunlaşmayla ilgili değişimler olarak iki türde olduğunu belirtmektedir.⁷⁰

- Kuşakla ilgili değişimler: her kuşağın kendine has tecrübeler geçirmektedir. Sanayileşme dönemindeki geçişler kuşaklar arasında siyasi kültür olarak farklılıklar çıkarmaktadır. Sanayileşme dönemini yaşayan kuşaklar, kültür değişiminde zorluk çekmekteyken bir sonraki kuşak bu türden zorlukları daha az çekmekte veya hiç çekmemektedir.⁷¹
- Olgunlaşmayla ilgili değişimler: Genel kanıya göre bireyler, yaşlandıkça siyasal sisteme karşı daha şüpheli bir tutum göstermektedirler. Bireyler, yaşlandıkça siyasal sistemle ilgili daha fazla bilgi edinmektedirler. Bu edinilen fazla bilgi bireyleri siyasal sistemdeki bazı değer ve tutumları yeniden gözden geçirmeye yöneltmektedir. Yaşlanmayla gelen bilgi ve tecrübe artışı bireylerin siyasal kültürünü etkilemektedir. Bireyler yaşlandıkça, gençlere göre düşünce ve tutumlarındaki esneklik payı daha azdır. Yani birey yaşlandıkça siyasal görüşlerinde daha da tutucu olmaktadır.⁷²

⁶⁶ Duverger, **Siyaset**, s.102

⁶⁷ Dursun, a.g.e., s.219

⁶⁸ Turan, a.g.e., s.49-50

⁶⁹ Dursun, a.g.e., s.219

⁷⁰ Dean Jaros, "Political Socialization" Praeger Books, New York 1973, s.27-58'den Aktaran: İlder Turan, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, 3. Baskı, Der yayınları, İstanbul, 1986, s.51

⁷¹ Turan, a.g.e., s.51-52

⁷² Turan, a.g.e., s.53-54-55

Diğer bir siyasal toplumsallaşma evreleri tasnifini ise Easton yapmıştır. Easton'un yapmış olduğu siyasal toplumsallaşma evrelerinde başat aktör çocuktur. Easton'a göre bu siyasal toplumsallaşma dört aşamadan meydana gelmektedir. Sırasıyla bu aşamalar; siyasallaşma, kişiselleştirme, idealleştirme ve kurumsallaşma aşamalarıdır. Birinci aşamada çocuk, siyasal alana duyarlı bir hale getirilmektedir. Bu aşamadan sonra çocuk, siyasal sistemle olan ilk temasını, otorite sahibi birkaç kişi ile kuracaktır. Bu aşama kişiselleştirme aşamasıdır. Bir sonraki aşamada, çocuk kişiselleştirilmiş otorite ve değer yargılarına konu olarak; ideal, iyiliksever veya kötülükten yana bir nitelik kazanır. Bu durumlara göre çocuk kişiselleştirilmiş otoriteye sevgi ya da nefret duyacaktır. Bu aşama idealleştirme aşamasıdır. Geline son aşamada ise çocuk artık bağımsız olan siyasal otoriteleri algılamak yerine, bir sistem oluşturan bu otoritelerin tamamını algılayacaktır.⁷³

1.2.4. Siyasal Toplumsallaşmanın Aracı Kurumları

Toplumsallaşma süreci bireyin çocukluk döneminden başlayarak hayatının son anına kadar devam eden bir süreçtir. Bu süreçte bireyin toplumsallaşmasına yardım eden aracı kurumlar bulunmaktadır. Bu kurumlar bireyin toplumsallaşmasına ve siyasal toplumsallaşmasına etki etmektedir. Bu kurumlar, birincil ilişkiler grubu; aile ve arkadaş grubu ile ikincil ilişkiler grubu; eğitim ve okul, çalışma hayatı, dernek ve örgütler son olarak ise kitle iletişim araçlarından oluşmaktadır.

1.2.4.1. Birincil Grup İlişkiler

Birincil grup ilişkileri daha yakın bir iletişim ortamının gerçekleştiği ilişki dönemidir. Bu grupta bireyler toplumsallaşmanın gerçekleştiği ilk dönemi yaşadıkları için bu kurumlara daha yoğun ve kişisel bağlarla bağlıdır. Bu kurumlar, bireyin siyasal toplumsallaşmasında erken bir döneme rast geldiği için siyasal toplumsallaşma süreci açısından önemli kurumlardır.

1.2.4.1.1. Aile

Birincil grup ilişkilerinden ilki aile kurumunda oluşan aile ilişkisidir. Siyasal toplumsallaşmanın ilk olarak gerçekleştiği kurum ailedir. Birey, etrafını anlamlandırmaya ailesinden öğrendiği değer ve inançlar ile başlar. Bu değer ve inançlar siyasal olan kısmı bireyin siyasal toplumsallaşmasının ilk adımlarıdır. Okul dönemine gelinceye kadar çocuk, dış dünyayla olan ilişkilerini aile fertlerinden edindiği bilgiler sayesinde oluşturur. Aile fertleri, çocuğa doğrudan bir siyasal tutum aşılayabileceği gibi çocuk dolaylı bir şekilde de siyasal tutumlarını ev ortamından kendiliğinden öğrenebilmektedir. Örneğin çocuk, annesinin seçimlerde hangi parti veya adaya oy

⁷³ Duverger, *Siyaset*, s.102-103

vereceğini babasına sorduğunu gördüğünde, siyaset ile babanın yani erkeğin ilgilendiği algısını oluşturabilir.⁷⁴

Çocuk, siyasal bilincinin oluşmasında ailesinden siyasete dair hiçbir şey öğrenme bile sadece ailede öğrendiği otorite olgusu, çocuğun siyasal otorite ile ilişkilerinde bir yardımcı kaynak olabilmektedir. Otoriter bir ailede yetişen bir çocuk, siyasal iktidara karşı muhalefet yapmaktan çekinebilmektedir.⁷⁵ Görüldüğü gibi aile ister istemez çocuğun siyasal tutumlarında etkiye sahiptir. İster dolaylı bir öğrenim söz konusu olsun ister dolaysız bir öğrenim, aile kurumu bireylerin siyasal kültürünü şekillendiren kurumlardan bir tanesidir, her zaman için en önemlisi olduğunu önermek de olanaklı değildir. Bununla birlikte, kişinin temel değer ve inançlarını şekillendiren ilk ve kamu tarafından denetlenmesi en geç kurum olması dolayısıyla, özellikle yaygın bir kültür değişimini amaçlayan sistemlerde aile tutuculuğun ve reaksiyonun kaynağı olarak görülmüştür.⁷⁶

Aile kurumunda üyeler arasında derin duygusal ve şahsi bağların olması çocuğun temel kişisel özelliklerinin, tutumlarının ve değerlerinin gelişmesine yön vermektedir. Söz konusu bu yönlendirme siyasal olmayabilir ancak çocuğa aşılana olguların, çocuğun kişilik özelliklerinin, değer ve tutumlarının, siyasal bir bilinç oluşturma aşamasında bir harç görevi görebilmektedir. Örnek verecek olunursa; ailemizden, itaat etmeyi ve daha sorumlu davranmayı öğrenebiliriz. Bu karşılaşacağımız siyasal olaylar karşısındaki tavrı belirleyebilmektedir.⁷⁷ Ebeveynler, çocukların siyasal tutumlarını uzun süre boyunca etkilemektedir. Aile kurumu çocuğun psikolojik yapısının oluşmasına oldukça etki etmekte ve çocuğun siyasal tutumunu etkilemektedir. Ailenin, çocuğun; normlara, değer ve inançlara, siyasi parti bağlılığına gibi tutumlarına en fazla tesir ettiği dönem üç ve on üç yaş aralığının olduğu dönemdir.⁷⁸ Çetin, çocukların ilk siyasal kültür ediniminin gerçekleştirdiği aile kurumu hakkında şu görüşleri belirtmektedir:⁷⁹

Aile içerisindeki hiyerarşik yapı, ahlaki kurallar, ilişkilerin niteliği, çocuğa biçilen değer ve rol, çocuğa aktarılan etnik, ideolojik, dinsel tanımlamalar, siyasal ve toplumsal simge ve sembollerin anlamlandırılması hep aile içi ilişkiler tarafından belirlenir. Doğru-yanlış, suç-ceza, günah serbest, iyi-kötü gibi tanımlamalar ve anlamlandırmalar çocuğun dünyasında ilk kez aile içerisinde şekillenir. Çocuğun aile ile geçirdiği ilk yıllarında, çocuğa anlatılan masallar, hikâyeler, ezberletilen marşlar, şarkılar, kahramanlar, çocuğun ileriki yıllarında oldukça etki etmektedir. Demokratik toplumlarda ve totaliter sistemlerde ailenin rolü bu yüzden farklılaşmaktadır. Birincisinde aile alanı, özel alan olduğu için ilişkilere müdahale edilmezken, ikincisinde, çocuğa öğretilen antlar, marşlar, izci okulları, yaz kampları, aile içi eğitim gibi etkilerle çocuğun siyasal sisteme olan bağlılığı arttırılmaya çalışılmaktadır.

⁷⁴ Turan, a.g.e., s.55-56

⁷⁵ Dursun, a.g.e., s.220

⁷⁶ Turan, a.g.e., s. 57

⁷⁷ Öğün ve Sarıbay, a.g.e., s.64

⁷⁸ Roskin vd., a.g.e., s.157

⁷⁹ Çetin, a.g.e., s.72-73

Siyasal sistemlerin çeşitliliği gibi, aile sistemleri de vardır. Siyasal sistemlerin sayısı çok olmasına karşın aile teorilerinin sayısı azdır. Fakat bu durumun aile kurumunun sistemli bir kurum olması ve ideolojiye sahip olması anlamına gelmemektedir.⁸⁰ Görüldüğü gibi aile kurumu siyasal toplumsallaşmanın aracı kurumlarından biridir. Fakat her zaman için siyasal toplumsallaşmanın en önemli aracı kurumu denilememektedir.⁸¹

1.2.4.1.2. Arkadaş Grupları

Birincil grup ilişkilerinin diğer aracı kurumu olan arkadaş grupları, bireyin siyasal toplumsallaşmasında belirli dönemlerde oldukça etkilidir. Çocuk temel siyasal eğilimleri ailesinden edinmektedir. Fakat arkadaş grupları bireye siyasal toplumsallaşma sürecinde daha fazla bilgi vermekte ve öğrenilen bilgilerin uygulanması için uygun ortam oluşturmaktadır. Arkadaş gruplarında yüz yüze ilişkiler ve “biz” duygusu oldukça fazla görülmektedir. Birey hayatının belli bir bölümünü ailenin yanı sıra arkadaş grupları içerisinde geçirmekte ve bu durum arkadaş gruplarının siyasal toplumsallaşmadaki önemi göstermektedir. Arkadaş grubunun bu etkinliği toplum tarafından da kabul görmektedir. Aileler, çocuklarından beklenmeyecek davranışlar gördüklerinde ilk olarak çocuklarının arkadaş çevresiyle olan ilişkisini sınırlandırma yoluna başvururlar. Bu durumu örnekleyecek bir Çin atasözü ise şu şekildedir: “Bana arkadaşını söyle senin kim olduğunu söyleyeyim.”⁸²

Arkadaş grubunun en etkili olduğu dönem ise ergenlik dönemidir. Bu dönemde özellikle çalışan anne ve babanın olduğu ailelerde çocukların toplumsallaşması ve dolayısıyla siyasal toplumsallaşması anne ve babadan çok arkadaş grupları sayesinde gerçekleşmektedir.⁸³ Görüldüğü gibi arkadaş gruplarının etkilerinin dönemsel olarak değişebileceği görülmektedir. Çocukluk döneminde ailenin, ergenlik döneminde arkadaş grubunun bireyin siyasal toplumsallaşmasında daha etkin olduğunu görülmektedir. Siyasal toplumsallaşmanın üçüncü evresi olan yetişkinlik ve olgunluk döneminde ise arkadaş gruplarının etkinliğinin azaldığı görülmektedir. Bunun nedeni ise bireyin edinmiş olduğu bilgi birikimi ve oturmuş kişiliğidir. Bu çocukluk ve ergenlik dönemine kıyasla daha az esnek değişime tabi olan bir dönem olduğu için yetişkinlik ve olgunluk dönemindeki arkadaş grupları bireylerin siyasal toplumsallaşmasına olan etkileri diğer dönemlere göre daha az görülmektedir.⁸⁴ Arkadaş gruplarının siyasal toplumsallaşmada etkisi nispeten az olmasına rağmen bireyin siyasal toplumsallaşmasının hayat boyu sürmesini sağlamaktadır. Örneğin; okul, mahalle, kulüp, asker arkadaşlıkları bireyin siyasallaşmasını farklı yönde

⁸⁰ Leslie Lipson, **Politika Biliminin Temel Sorunları**, (Çev. Tuncer Karamustafaoğlu), 2. Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara, 1978, s.58

⁸¹ Turan, a.g.e., s.57

⁸² Dursun, a.g.e., s.221-222

⁸³ Roskin vd., a.g.e., s.158

⁸⁴ Dursun, a.g.e., s.222

etkileyebilirler. Birey, bu arkadaşlıkların bazılarında komutan, patron ve amir gibi otorite ilişkisini öğrenmekte ve bu otorite ilişkisine göre siyasal alanda hareket etmektedir.⁸⁵

Çocuğun içinde bulunduğu arkadaş gruplarında siyasal değerlerin paylaşımı fazla ise çocuk içinde bulunduğu arkadaş grubundan siyasal değerleri benimsemesi daha kolaydır. Özellikle ailenin, çocuk üzerindeki etkisinin azalmaya başladığı ergenlik döneminde bu siyasal değerlerin benimsenmesi oldukça daha fazla görülmektedir. Arkadaş gruplarının en önemli özelliği ise, çocuğun hem kendi tercihleriyle karar verebilmesine olanak sağlaması hem de çocuğun ailesinden edinmiş olduğu kültürü test etme alanına sahip olmasıdır. Aile ortamındaki duygusal ilişkiler, arkadaş grubu sayesinde daha rasyonel ilişkiler ağına dönüşmektedir. Arkadaş grupları küçük çaplı örgütler gibidir. Her örgütün bir elebaşı ve tabileri vardır. Her örgütün yapılacak eylemleri ve bu eylemlerin kararlarının alınmasında çocuğun birçok yeteneklerini ortaya çıkarmaktadır.⁸⁶ Çocuğun, ailesinden edinmiş olduğu siyasal değerler ile arkadaş grubundan edinmiş olduğu siyasal değerler pekiyorsa siyasal toplumsallaşma daha kolay gerçekleşir. Fakat çatışıyorsa çocuğun siyasal bir tutum ve değerlere sahip olması daha zor gerçekleşecektir.⁸⁷

1.2.4.2. İkincil Grup İlişkiler

İkincil grup ilişkiler, birincil gruptaki ilişkilerin aksine daha resmi niteliğe sahiptir. İkincil grup ilişkilerinde birey algılama gelişiminin ve eğitiminin ilerlemesi sayesinde siyasal bilinci daha net bir şekilde ortaya çıkarmaktadır. İkincil ilişkiler, bireylerin kimliklerinin oluşumu ve siyasal sistemin işleyiş açısından önemli bir evredir.

1.2.4.2.1. Eğitim ve Okul

Siyasal toplumsallaşmanın aracı kurumlarında ikincil grup ilişkilerinden olan, okul ve eğitim siyasal toplumsallaşma süreci olarak aileden sonra gelen ikinci aracı kurumlardır. Eğitim ve okul arasındaki ilişkiyle beraber yani okul, eğitim sistemi aracılığıyla çocuklara toplumda benimsenmesi gereken değerleri etkili bir şekilde aktarmaktadır. Diğer bir deyişle okullarda verilen eğitimle bireyler toplumsal hayata hazırlanmakta, toplumun belirli değerlerini öğrenmekte, toplumun kendilerinden bekledikleri belirli rolleri öğrenmekte ve toplumsallaşma sürecine devam etmektedir. Çocuğun aile dışında başka bir ortamda otorite öğrendiği ilk yer okuldur. Anne ve babasından sonra çocuk okulda; öğretmen ve okul yönetimi gibi otoritelerle karşılaşmakta ve bu otoritelerin emirlerine uymakta veya uymadığı takdirde cezalandırma gibi durumlarla karşı karşıya gelmektedir. Bu ilişkiler, çocuğun gelecekteki siyasal yaşamına yansımaktadır.⁸⁸

⁸⁵ Ögün ve Sarıbay, a.g.e., s.65-66

⁸⁶ Çetin, a.g.e., s.78

⁸⁷ Dursun, a.g.e., s.222

⁸⁸ Dursun, a.g.e.,s.223

Eğitim ve okulun siyasal toplumsallaşma açısından önemi oldukça fazladır. Bireyler eğitimi sayesinde kendi bilgi birikimlerini geliştirmekte ve içinde bulunduğu toplumu daha iyi anlamaktadır. Bireyler eğitim sürelerinin uzamasıyla birlikte siyasal hayata daha da bilinçli bir şekilde katılmaktadırlar. “Daha fazla eğitimi kimseler topluluklarına karşı daha büyük bir sorumluluk hissetmekte ve kamu politikalarını etkilemeye muktedir olduklarını daha az eğitimi vatandaşlardan daha fazla hissetmektedir. Eğitim seviyesi daha yüksek olanlar daha katılımcıdır.”⁸⁹

Her siyasal sistem bireylerinin eğitim seviyelerini arttırıp mevcut siyasal işleyişin varlığını ve sürekliliğini devam ettirmek için eğitim sistemlerini ve okulları etkili bir şekilde kullanmaktadır. Siyasal sistem, eğitim aracılığıyla okullarda; bireylerin temel bilgileri almasını ve kişisel özelliklerini geliştirmesini sağlamakta ve okul aracılığıyla mevcut siyasal sistemin özelliklerini bireye aktarmaktadır. Siyasal sistemler, yönettikleri toplumlara belirli değer ve inanışları aktarmaya çalışmaktadırlar. Bu gayeyi gerçekleştirmek için eğitim kurumlarından faydalanmakta ve bireylere eğitim süreleri boyunca belli değer ve tutumlar aktarmaktadırlar.⁹⁰ Başka bir deyişle “Eğitim sistemi, bilinçli olarak bir siyasal kültürün aktarıcısı olabilmektedir.”⁹¹ Okullar, herhangi bir fikrin veya ideolojinin en kolay ve en etkili olarak kk çocuklara aktarılabilereği yerlerdir.⁹²

Siyasal toplumsallaşmada eğitimin önemini, siyasal sistemin eğitimi zorunlu tutmasından anlaşılabilir. Siyasal sistemin zorunlu tuttuğu bu eğitim müfredatının içeriğini ise yine siyasal sistem belirlemede ve kendi meşruyetini benimsetmekte ve toplumu bu şekilde dnştirmektedir.⁹³ Siyasal sistem, okul ve eğitimle beraber siyasal toplumsallaşma maksadını daha da net bir şekilde ortaya koymaktadır. Siyasal sistem, okullarda çocuklara gurur ve vatanseverliği tarih derslerini kullanarak anlatmaktadır.⁹⁴ Fakat okulu böyle dar bir çerçevede değerlendirmek pek doğru olmayacaktır. şöyle ki: “müfredat, ğretmen, sınıf içi ortam, müfredat dışı faaliyetler ve sınıf arkadaşları siyasal toplumsallaşmayı farklı açılardan etkileyebilmektedir. Demokratik bir sistemde bu gayet doğaldır. Tek tip yurttaş yetiştirmek sadece otoriter ve totaliter sistemlere özgüdür.”⁹⁵ Kısaca, eğitim ve okul; mevcut siyasal sistemin kendi varlığını ve sürekliliğini sağlayacak ve meşruyetini sağlamlaştırmaya yarayan, siyasal sistemin değer ve tutumlarını topluma aktaran siyasal toplumsallaşma aracıdırlar.

⁸⁹ Roskin vd., a.g.e., s.158

⁹⁰ Dursun, a.g.e., s.223

⁹¹ Turan, a.g.e., s.57

⁹² Kürşat Bumin, **Batıda Devlet ve ocuk**, 2. Baskı, Yol Yayınları, İstanbul, 1998, s.84

⁹³ etin, a.g.e., s.109-110

⁹⁴ Roskin vd., a.g.e., s.157

⁹⁵ öğün ve Sarıbay, a.g.e., s.65

1.2.4.2.2. Çalışma Hayatı, Dernek ve Örgütler

Çalışma ya da iş hayatı ikincil grup ilişkilerinden bir diğeridir. Çalışma hayatı diğer aracı kurumlara göre daha farklı bir öneme sahiptir. Birey çalışma hayatına başladığı için; ailesi ve eğitiminden yararlanarak kendi siyasal toplumsallaşmasını belli bir ölçüde gerçekleştirmiştir. Birey çalışma hayatında daha resmi ve profesyonel bir niteliğe bürünmektedir. Bireyler çalışma hayatları boyunca içinde bulunduğu kurum, dernek ve örgütlerden siyasal toplumsallaşmasının etkileyecek bilgiler öğrenmekte ve bu kurumların değerlerine uygun bir şekilde hareket etmektedir. Bireyin içinde bulunduğu bu topluluklar her zaman siyasal amaçlara sahip bir topluluk olmayabilir fakat bu toplulukların dolaylı olarak siyaset ile ilgili boyutları bulunmaktadır. Örneğin; her meslek grubu siyasal sistemin almış olduğu kararlardan ve yapmış olduğu eylemlerden etkilendiği için siyasal hayatla ilgilenmek durumundadır. İşçi sendikaları, asgari ücret ve vergi değerlerinin değiştirilmesinin kendileri açısından önemli olduğunu bilmektedirler.⁹⁶

Bireyin içinde bulunduğu topluluklar örgütlü ve örgütsüz olmak üzere iki farklı niteliğe sahiptir. İşçi sendikası, öğrenci derneği, siyasal parti, sivil toplum kuruluşları örgütlü topluluklara örnektir. Örgütsüz topluluklar ise daha çok sosyal bir niteliğe sahip birliklerdir. Örneğin köy, mahalle ve sokak komşulukları örgütsüz topluluklara örnek olarak verilebilir.⁹⁷ Bireyin içinde olduğu bu topluluklar, örgütlü veya örgütsüz, doğrudan siyasal bir niteliğe sahip veya dolaylı olarak siyasetle ilgili olabilir. Fakat bu topluluklar ile bireyin siyasal düşünce ve tutumları örtüşen bir yapıya sahip değilse birey bu durumda ne yapacaktır? Turan bu durumu şu şekilde açıklamaktadır;⁹⁸

İlk olarak belirteceğimiz nokta, her topluluğun kişi açısından aynı önemi, ağırlığı taşımadığıdır. Meslek grubunun, siyasal toplumsallaşma konusunda, bir spor kulübüne göre, genellikle daha etkin olduğunu tahmin edebiliriz. Bireyin kültürünün biçimlenmesinde daha etkin yeri olan gruplar, onun hangi alt kültür grubuna yöneleceğini de belirler. İkinci olarak, kişi kendi eğilimleriyle çelişen kültür boyutları öneren topluluklardan çekilebilir ya da bunları önemsemeyebilir. Üçüncü olarak çelişen mesajları bağdaştıramazsa, siyasetten ilgisini tamamıyla çekebilir. Son olarak, kişinin kendisini en yakın bulduğu topluluk, genel siyasal kültürden büyük ölçüde ayrılık gösteriyorsa, kişi siyasal topluma, rejime ya da hükümete yabancılaşarak, onu kendisinin dışında, etkileyemediği, sevmediği bir olgu olarak algılamaya başlayabilir. Ancak, genellikle, kişinin üyesi bulunduğu topluluklar çelişen eğilimler önermezler, bireyin siyasal bilgisini arttırmasına, davranışlarını yönlendirmesine yardımcı olurlar.

⁹⁶ Turan, a.g.e., s.59

⁹⁷ Dursun, a.g.e., s.227

⁹⁸ Turan, a.g.e., s.60

1.2.4.2.3. Kitle İletişim Araçları

Kitle iletişim araçları, televizyon, radyo, gazete, kitap, dergi, internet vb. 'den oluşmaktadır. İkincil grup ilişkilerinde en dolaylı siyasal toplumsallaşma aracı kurumu kitle iletişim araçlarıdır. Kitle iletişim araçlarının dolaylı bir niteliğe sahip olmasının nedeni, bireylerin kitle iletişim araçlarıyla ancak kendi istedikleri takdirde etkileşime geçiyor olmasından kaynaklanmaktadır.⁹⁹ Dolaylı bir etkiye sahip olmasına rağmen kitle iletişim araçları, bireylerin siyasal toplumsallaşmasında, çocukluk dönemlerinde oldukça etkiye sahiptir. Çocukların televizyonla çok erken yaşta tanışmaları bu etkiyi ortaya koymaktadır. Çok erken yaşlarda televizyon ile etkileşime geçen çocuklar, ülkelerinin başkanlarını televizyonda tanıyabilirler.¹⁰⁰ Kitle iletişim araçlarının temel işlevi; iletişimin alıcı tarafına bilgi aktarımı gerçekleştirmektedir. Fakat bu araçlar sadece bilgi aktarmakla yetinmemekte, kişinin genel ve siyasal kültürünü de etkilemektedir. Kitle iletişim araçlarının propaganda için kullanılması, bu araçların aynı zamanda değer ve tutum aktarıcısı olabileceğini göstermektedir.¹⁰¹ Diğer bir açıdan birey kendi isteğiyle etkileşime geçtiği kitle iletişim araçlarından ilgisini çeken tercih etmektedir. Bireyin daha önceden sahip olduğu değerler ve tutumlar kitle iletişim araçlarının aktarmak istediği siyasal yönelimlerin sınırlandırılmasında etkili olmaktadır.¹⁰² Kitle iletişim araçları, bireylere yeni siyasal eğilimler vermek yerine, kendi siyasal eğilimlerini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Kitle iletişim araçlarının, siyasal tutumlar üzerindeki esas etkisini genellikle statükoyu desteklemek yönünde gerçekleştirmektedir.¹⁰³

Kitle haberleşme araçlarının, bireylerin siyasal toplumsallaşmasına etkileri demokratik ve anti demokratik toplumlarda farklılık göstermektedir. Haberleşme özgürlüğünün en üst seviyede gerçekleştiği demokratik toplumlarda her bilgi ve haber, eleştirilebilmekte ve tartışılmaktadır. Bu durum kitle iletişim araçlarının bireylerin siyasal toplumsallaşmasına olan etkisini daha sınırlı bir hale getirmektedir. Haberleşme özgürlüğünün kısıtlı ve devlet kontrolünde olduğu anti demokratik toplumlarda, herhangi bir bilgi veya haberin eleştirilme ve tartışılma fırsatı bulunmamakta yani siyasal iktidar tarafından siyasal toplumsallaşmanın etkisini arttırmaktadır.¹⁰⁴ Özellikle anti demokratik niteliğe sahip otoriter sistemler medyanın yönlendiriciliğini dikkate alarak radyo, televizyon, basın üzerinde mutlak bir kontrol tesis ederek kendi istedikleri yönde bir siyasallaşma sağlamak istemektedirler.¹⁰⁵

⁹⁹ Turan, a.g.e., s.60

¹⁰⁰ Roskin vd., a.g.e., s.158

¹⁰¹ Turan, a.g.e., s.60

¹⁰² Ögün ve Sarıbay, a.g.e., s.68

¹⁰³ Ögün ve Sarıbay, a.g.e., s.67

¹⁰⁴ Dursun, a.g.e., s.228

¹⁰⁵ Ögün ve Sarıbay, a.g.e., s.66

1.3. Siyasal İletişim Kavramı

Bu bölümde siyasal kültürün oluşmasına yardımcı olan siyasal iletişim başlığını incelenecektir. İletişim, kitle iletişimi ve siyasal iletişim kavramları tanımlandıktan sonra siyasal iletişim kavramı kapsamlı bir şekilde analiz edilecektir.

1.3.1. İletişim

İletişim kavramının net bir tanımını yapmak oldukça güçtür. Yapılan bir araştırmaya göre iletişim kavramının tanımlamak için dört bin beş yüzün üzerinde tanımlama yapılmıştır. Fakat kısa bir tanım yapacak olursak iletişim: “bilgi, fikir, duygu ve düşünceleri kapsayan anlamların, semboller yardımıyla aktarıldığı” bir süreçtir.¹⁰⁶ Gündelik yaşamda iletişim, bireylere etrafında görmüş oldukları nesne ve insanları tanımlayarak, insanların rollerini ve içinde buldukları toplumun hayat tarzını öğretmekte ve bu değişkenlerin yeniden üretilmesiyle toplumsal sistemin sürmesini sağlar.¹⁰⁷ İnsanın kendini sosyal bir varlık olarak addedebilmesi için iletişim zorunlu bir şarttır. İnsan çevresiyle iletişim kurarak yaşamını gerçekleştirmektedir. İnsanların; davranışları, konuşmaları, susmaları, duruş ve oturuş biçimleri, kendini ifade ediş biçimleri yani çevreye mesaj vermeleri iletişim gerçekleştirmektedir.¹⁰⁸ Bu bağlamda iletişim, yalnızca sözel bir süreç değil aksine insan ile insanın karşılaştığı, ilişki kurduğu her yerde her durumda her mekânda ayrı bir dil biçiminde kodlanmış aktarım sürecidir.¹⁰⁹

İletişimin amacı kaynakla hedef arasında mesaj alışverişi gerçekleştirmektir. Diğer bir deyişle iletişim: diğer kişi veya kişilere “bilgi” veya “anlam” aktarım sürecidir. Özetle iletişimi mesaj üretme ve aktarma süreci olarak tanımlanabilmektedir.¹¹⁰ Gökçe'nin yapmış olduğu kapsamlı iletişim tanımı ise şu şekildedir:¹¹¹

Canlılar yani insanlar arasında ilişki kurmayı ya da anlaşmayı ifade etmektedir. İnsanların birbirleri ile ilişki kurabilmeleri ise, insanların birbirleriyle konuşma ve anlaşma isteğiyle başlar. Başka bir deyişle iletişimin oluşabilmesi için, kişiler ya da gruplar arasında karşılıklı bir şeylerin aktarılması sonucu etkileşimin ya da paylaşımın olması gerekir. Demek ki iletişim öncelikle anlaşma amacıyla bir şeylerin aktarımını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle de iletişim çoğu zaman bir şeylerin (duyguların, düşüncelerin, hislerin, görüşlerin, bilgilerin) aktarımı ya da alışverişi.

¹⁰⁶ Hasan Tutar ve M. Kemal Yılmaz **Genel İletişim Kavramlar ve Modeller**, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005, s.16

¹⁰⁷ Ünsal Oskay, **İletişimin A B C'si**, 4. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2005, s.2

¹⁰⁸ Cumhur Erdönmez vd., **Genel ve Teknik İletişim**, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, s.5

¹⁰⁹ Oskay, a.g.e., s.3

¹¹⁰ Tutar ve Yılmaz, a.g.e., s.16

¹¹¹ Orhan Gökçe, **İletişim Bilimi İnsan İlişkilerinin Anatomisi**, 1. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006, s.8

Eski yunanın en önemli filozoflarından olan Aristo iletişimi, “ikna etmenin bütün uygun anlamları”¹¹² şeklinde tanımlamaktadır. Kavramın etimolojisini bakılacak olursa; iletişim sözcüğü, Latince kökenli “communication” sözcüğünün karşılığıdır. Latince, “communis” sözcüğünden türemiş olan “communication” yani iletişim kavramı; belirli coğrafya parçasında aynı doğa koşulları içinde varlıklarını sürdürmek için araç ve gereçler bulan, bu konuda çeşitli bilgiler üretmiş bulunan, bunları belirli işbölümü yöntemlerine göre kullanan, kendi aralarındaki iş bölümünden kaynaklanan farklılaşmaları haklılaştırmak için çeşitli değerler ve inançlar üreterek toplumun farklı kesimlerini ortak üst kimlikler içinde kaynaştırmayı amaçlayan insanların etkinliğidir.¹¹³ Kelimenin kökeni olan “communis” ise Latince “Birçok kişiye ya da nesneye ait olan ve ortaklaşa yapılan”¹¹⁴ anlamına gelmektedir.

İletişim; kaynak veya gönderici, mesaj veya ileti, alıcı veya hedef gibi üç ana unsurdan oluşmaktadır. Bu ana unsurlara “kanal” ve “geribildirim” gibi ara unsurların katılmasıyla iletişim süreci tamamlanmaktadır.¹¹⁵

Kaynak: Herhangi bir iletişim sürecinin gerçekleşmesi için ana unsur olarak iletişim sürecini başlatan ve iletiyi gönderen ögedir. Kaynak, iletiyi hedefe göndere kişi, grup, kurum ya da toplum olabilir. Bu bağlamda hangi iletişim süreci ele alınırsa alınsın mutlaka bir kaynak söz konusudur.¹¹⁶ Kaynak olmadan iletişim kurulamamaktadır. İletişimde asıl sorumluluk kaynağa aittir çünkü iletişim sürecini başlatan ve mesajı kodlayarak gönderen kaynaktır.¹¹⁷

Mesaj: Kaynaktan, hedefe gönderilen kodlanmış düşünce, duygu, kanı, ya da bilgi uyarısıdır. Mesaj, işaretlerden oluşmaktadır. İşaretler ise daha önce edinilmiş bilgilerin yerine kullanılan belirticilerdir.¹¹⁸ Mesaj, kaynağın fikir ve isteklerini sembollere aktarılmış halidir. Eğer kaynağın algıladığı mesaj ile hedefin verdiği mesaj uyumlu ise iletişim tam bir şekilde gerçekleşmiş olur. İletişimin gözlenebilecek yönünü mesaj oluşturmaktadır. Çünkü mesajın alıcısı ve gerçekleşen iletişimin izleyicileri, mesajın anlamını, amacını ve etkisini anlamak durumundadırlar. Bu nedenden dolayı mesaj iletişimin türünü ve etkinliğini belirlemektedir.¹¹⁹

¹¹² Haluk Yüksel, “İletişimin Tanımı ve Temel Bileşenleri”, Uğur Demiray (Ed.), **Etkili İletişim**, 2. Baskı içinde (1-43), Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2008, s.11

¹¹³ Oskay, a.g.e., s.9

¹¹⁴ Merih Zıllıoğlu, **İletişim Nedir ?**, 3. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 2007, s.22

¹¹⁵ Tutar ve Yılmaz, a.g.e., s.20

¹¹⁶ Haluk Yüksel, “İletişimin Tanımı ve Temel Bileşenleri”, Uğur Demiray (Ed.), **Etkili İletişim**, 2. Baskı içinde (1-43), Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2008, s.14

¹¹⁷ Tutar ve Yılmaz, a.g.e., s.28

¹¹⁸ Haluk Yüksel, “İletişimin Tanımı ve Temel Bileşenleri”, Uğur Demiray (Ed.), **Etkili İletişim**, 2. Baskı içinde (1-43), Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2008, s.15

¹¹⁹ Tutar ve Yılmaz, a.g.e., s.30-31

Alıcı: İletişim sürecinde ulaşılmak istenen kişi ya da kişilere ve toplumsal kesimlere alıcı veya hedef kitle denilmektedir.¹²⁰ Alıcı aynı zamanda kodlanmış mesajı alan ve mesajın kodunu açan kişidir. Alıcı, mesajı taşıyan sembolleri algılayıp anlam vererek ya iletişimi sonlandırır ya da kendisi bir mesaj göndererek kaynak olur.¹²¹ Alıcı, mektup gelen bir kişi, bir gazete veya kitabın okuyucusu, radyo dinleyicisi ve televizyon seyircisi veya ders dinleyen bir öğrenci olabilir.¹²²

Kanal: Kaynaktan hedefe ya da tam tersi durumda, işaret haline dönüşmüş mesajın karşı tarafa ulaşmasını gerçekleştiren yola kanal denmektedir.¹²³ Başka bir deyişle kanal; sinyali taşıyan herhangi bir fiziksel araçtır. Işık dalgaları görsel sinyalleri, hava dalgaları ise ses sinyallerini taşır. Kanal fiziksel olabilir, teknik olabilir ya da toplumsal olabilir.¹²⁴ Etkin ve tam bir iletişim için kanal mesajın doğru iletilmesi adına iletişim açısından önemli bir unsurdur. Ayrıca kanal, kaynak ve alıcı arasındaki bağı oluşturur. İnsanın duyu organları, onun iletişim kanallarıdır.¹²⁵

Geri Bildirim: Kaynak ile hedef arasındaki geriye doğru yapılan bilgi akışıdır. Geri bildirim sayesinde kaynak mesajın anlaşılıp anlaşılmadığını öğrenir. Geri bildirim olmadığı iletişime tek yönlü iletişim, geri bildirim olduğu iletişime ise çift yönlü iletişim adı verilir. Bu bir kontrol mekanizması olarak iletişim sürecini etkilemektedir.¹²⁶ Ayrıca geri bildirim iletişimin etkinliği hakkında da bize bilgi vermektedir. Bu bağlamda geri bildirim, iletişim eyleminin başarılı veya başarısız olarak algılanmasına yardımcı olmakta ve iletişim sürecini etkilemektedir.¹²⁷ Geribildirim iletişim sürecinin son aşamasıdır.¹²⁸

1.3.2. Kitle İletişimi

Kitle iletişimi kavramı İngilizcedeki “Mass Communication” kavramının Türkçedeki karşılığıdır. Kitle kavramı, iletişimin kapsamını oldukça genişletmektedir. Kitle kavramının genel bir tanımı yapılacak olursa; herhangi bir toplumdaki nüfusun dikey ve yatay dağılımını kapsayan, bir bakıma ülke sınırları içinde yaşayan herkesi içine alan bir kavramdır. İletişim süreci içinde kullanıldığı biçimiyle “kitle”, gönderilen mesajlara açık olan dağınık dinleyicileri, seyircileri ve okuyucuları ifade etmektedir.¹²⁹

¹²⁰ Oskay, a.g.e., s.10

¹²¹ Tutar ve Yılmaz, a.g.e., s.37

¹²² Gökçe, a.g.e., s.28

¹²³ Gökçe, a.g.e., s.28

¹²⁴ Tutar ve Yılmaz, a.g.e., s.36

¹²⁵ Tutar ve Yılmaz, a.g.e., s.36

¹²⁶ Tutar ve Yılmaz, a.g.e., s.42

¹²⁷ Gökçe, a.g.e., s.31

¹²⁸ Tutar ve Yılmaz, a.g.e., s.42

¹²⁹ Hüseyin Bal, **İletişim Sosyolojisi**, 1. Baskı, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, Isparta, 2004, s.66

Kitle iletişimi, iletişimden farklı olarak kaynaktan, alıcıya tek yönlü mesajlar akışından oluşmaktadır. Diyalog halindeki insanların potansiyel bir geri dönüşüm verebilecek konumda olduğu iletişim durumundan farklı olarak kitle iletişimi, kaynak ve alıcı arasındaki temel bir bağlantı eksikliğini kurumlaştırmaktadır. Bu demek oluyor ki; alıcı kişiler veya toplulukların iletişim sürecine katkıda bulunma durumları nispeten daha az olmaktadır. Bu durumda bir iletişimden daha çok “iletim” veya “yayım” dan söz etmek daha uygun görülmektedir. Fakat alıcıların sıfır katkı yaptığını veya iletişim sürecini etkilemediğini söylemek yanlış olur. Çünkü alıcılar, çeşitli medya ürünleri arasından seçim yapabilir ve bu ürünleri üretmek ve yaymak adına ilgili kuruluşlara talepte bulunabilmektedir.¹³⁰ Kitle iletişim, uzmanlaşma ve kurumsallaşma gerektirmektedir. Bu uzmanlaşma ve kurumsallaşma sayesinde kaynak, mesajını mekanik araçlar yardımıyla kısa zamanda, hızlı ve sürekli bir şekilde alıcıya iletir. İletişimin gerçekleşmesini sağlayan bu araçlara örnek olarak; gazete, radyo, televizyon gibi araçlar verilebilir. Bu bağlamda kitle iletişimde kaynak ile alıcı arasında yüz yüze ilişki kurulmamaktadır.

Kitle iletişim araçlarının işlevlerini farklı iletişim bilimciler farklı şekillerde belirtmişlerdir. Tüm bu işlevlerin hepsini burada belirtmek güç ve gerekli olmadığından genel bir değerlendirme yaparak bu işlevleri dört başlık altında toplamak daha yararlı olacaktır. Bunlar; Sosyalleşme, siyasi, ekonomik ve enformasyon işlevleridir.¹³¹

Sosyalleşme İşlevi: Bireyin sosyalleşmesine etki eden olgulardan biri de kitle iletişimidir. “Kitle iletişim sistemi kendine özgü araçlarıyla, endüstri-kent toplumlarına özgü değer ve davranış modellerini bireylere sistemli olarak sunarlar. Böylece oluşan etki çoğu zaman aile, eğitim gibi kurumlar düzeyinde bir sosyalleşmeye neden olabilir.”¹³² Kitle iletişim araçlarının asıl işlevi toplumsallaşma sürecini gerçekleştirmektir.¹³³ Kitle iletişim sayesinde bireyler içinde buldukları topluma ait rolleri öğrenerek bu rollere göre davranışlar göstermektedirler. Bu da kitle iletişimin sosyalleşme işlevi olduğunun somut göstergesidir.¹³⁴

Siyasi İşlevi: Bu işlev toplumda kamuoyu oluşturma ve siyasal toplumsallaşmanın oluşmasını sağlayarak karşımıza çıkmaktadır. Kitle iletişim sistemi mevcut bulunduğu siyasal sisteme uygun şekilde bu işlevi gerçekleştirmektedir.¹³⁵ Kitle iletişim araçlarının kamuoyu oluşturma işlevi, bu araçların aslında bir temsil işlevini ya da aktarıcı işlevinin olduğunu göstermektedir. Kitle iletişim araçlarının yargısal tutum sergileyerek, eleştiri ve denetim gibi işlevleri de bulunmaktadır.¹³⁶

¹³⁰ John B. Thompson, “Kitle İletişimin Bazı Özellikleri”, Erol Mutlu (Der.), **Kitle İletişim Kuramları**, 1. Baskı içinde (210-220), Ütopya Yayınevi, Ankara, 2005, s.211

¹³¹ Bal, a.g.e., s.73

¹³² Bal, a.g.e., s.73

¹³³ Gökçe, a.g.e., s.126

¹³⁴ Tutar ve Yılmaz, a.g.e., s.214

¹³⁵ Bal, a.g.e., s.74

¹³⁶ Gökçe, a.g.e., s.128

Ekonomik işlevi: Kitle iletişim araçlarının bu işlevi kar sağlamak amacını kapsar. Reklam unsuru bu amacı gerçekleştirmek adına önemli bir rol oynamaktadır. Bazı kitle iletişim araçları, direkt veya dolaylı bir şekilde ilişki içinde olduğu firmaların ürünlerini tanıtmaya veya pazarlama yollarıyla ekonomik işlevlerini gerçekleştirmektedir.¹³⁷ Böylelikle kitle iletişim araçları, “mal-para ilişkisinin daha da canlılık kazanmasına yardımcı olur.”¹³⁸ Kitle iletişim araçları reklam ile hangi mal ve hizmetlerin mevcut olduğu ile ve bu mal ve hizmetlerin karşıladığı gereksinimler hakkında bilgi verir.¹³⁹

Enformasyon işlevi: kitle iletişim araçlarının her geçen gün kullanımının artması bilgi aktarım ve yayımı özelliğini oldukça arttırmaktadır. Bugünün insanı, siyasi liderleri, siyasi ve ekonomik gelişmeler ile olayları genelde kitle iletişim araçları aracılığı ile gözlemleyebilmekte, tanıyabilmekte ve öğrenebilmektedir. Böylece kitle iletişim araçları, hem kişilerin hem de toplumun önemli bir özelliği olan bilgi düzeyini ve düşünce planındaki tabloları önemli ölçüde etkilemekte ve şekillendirmektedir. Bu açıdan kitle iletişim araçlarının bilgilendirme işlevi onların temel işlevi olarak değerlendirilmektedir.¹⁴⁰

1.3.3. Siyasal İletişim

Siyasal iletişim kavramının kullanımı her geçen gün artmakta fakat net bir tanımı yapılamamaktadır. Kavramın tanımının yapılamayışının nedeni ise siyasal iletişimi gerçekleştiren aktör ve araçların zamanla dönüşüme uğramasıdır. Dinamik bir yapıya sahip olan insan ve insan topluluklarındaki bu sürekli devinim, kavramın net bir tanımının yapılmasının önüne geçmektedir. Sürekli değişen siyasal aktör ve siyasal iletişim araçları kavramın tanımının da zamanla değişmesine sebep olmaktadır. Bu durumu Aysel Aziz şöyle izah etmektedir: “Tarihsel gelişimi içerisinde ele alındığında, antik çağda, eski yunan devletinde ‘siyasal iletişim’ olgu ve süreci ile Ortaçağ, Yeniçağ ve günümüzdeki siyasal iletişim olgu ve süreci farklıdır.”¹⁴¹ Aziz, bu farklılığın, sürekli nüfus artışları ve gelişen teknolojinin yeni siyasal yapılanmaları gerektirmesinden kaynaklandığını ve bu durumun tabii bir sonucu olarak ‘siyasal iletişim’ olgusunun ve bu olgunun uygulanmasını etkilediğini belirtmiş ve bu farklılığa örnek olarak, eski yunanda yüz yüze yapılan siyasal iletişimin o günün koşullarında işlevsel ve dolayısıyla etkili bir siyasal iletişim iken, günümüzde toplumların sayısal olarak artmaları nede ile bu tür bir iletişim biçimi işlevini yitirmiş ancak küçük yerel topluluklar için kullanılabilecek sınırlı bir etkililiği olan bir iletişim türü durumuna geldiğini¹⁴² belirtmiştir.

¹³⁷ Bal, a.g.e., s.74

¹³⁸ Gökçe, a.g.e., s.129

¹³⁹ Gökçe, a.g.e., s.129

¹⁴⁰ Gökçe, a.g.e., s.130

¹⁴¹ Aysel Aziz, **Siyasal İletişim**, 2. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2007, s.4

¹⁴² Aziz, **Siyasal**, s.4

Bahsi geçen sürekli devinimin getirmiş olduğu zorluklara rağmen siyasal iletişimin tanımı net bir şekilde olmasa bile yapılmaya çalışılmıştır. Bu tanımlamalardan biri Aziz'in yapmış olduğu tanımdır. Aziz, siyasal iletişimi: "Siyasal aktörlerin belli ideolojik amaçlarını, belli gruplara, kitlelere, ülkelere ya da bloklara kabul ettirmek ve gerektiğinde eyleme dönüştürmek, uygulamaya koymak üzere çeşitli iletişim tür ve tekniklerini kullanmaları"¹⁴³ olarak tanımlamıştır.

Siyasal iletişim kavramının popüler olmasının asıl nedeni, siyasetçilerin, devlet adamlarının, siyaset bilimcilerin, medya mensuplarının ve iletişim üzerine çalışanların siyasal iletişimle yakından ilgilenmelerinde kaynaklanmaktadır. Bu ilginin sebebi ise siyasal iletişim olgusunun, siyaset ve iletişimle olan yakın ilişkisidir.¹⁴⁴ Söz konusu bu ilginin altında yatan ana sebep ise meşruluk yaratma ihtiyacıdır. Meşruluğun temel kaynağı da iletişimdir.¹⁴⁵ Bu bağlamda siyasal iletişim ve çalışmaları demokratik rejimlerin bulunduğu ülkelerdeki siyasi parti ve kişiliklerin en meşru haklarından biri olarak kabul görülmektedir.¹⁴⁶

Siyasal iletişim üzerine yapılan ilk çalışmalara eski Yunanda rastlanmıştır. Bu bağlamda ilk örnek ise Aristo'nun "Siyaset ve Retorik" adlı eseridir.¹⁴⁷ Aristo, iletişimsel olan ile siyasal olanın birlikteliğine vurgu yapmıştır. Yurttaşların ortak iyiyi gerçekleştirebilmelerinin tek yolunu ikna edici konuşma tekniklerinin geliştirilmesinde görmektedir.¹⁴⁸ İkna etme sanatı üzerine çalışan SunTzu, St. Thomas Aquinas, Shakespeare, Machiavelli ve daha pek çok düşünürün yazdıkları eserlerde siyasal iletişimin izlerini görmek mümkündür.¹⁴⁹ Siyasal iletişimin önem kazanmaya başladığı dönem ikinci dünya savaşının olduğu dönemdir. Özellikle Hitler, savaş için meşruiyet yaratmak adına propagandayı etkin bir şekilde kullanmıştır. Savaş sonrası ise Amerika'da seçim dönemlerinde halk desteği alabilmek için afiş, radyo ve televizyon gibi siyasal iletişimin gelişmesini sağlayacak araçlar kullanılmaya başlanmıştır.

Siyasetin bilimsel bir disiplin haline gelmesine paralel olarak siyasal iletişim de bilimsel bir disiplin haline gelmiştir. Siyasetin bilimselleşme süreci, akabinde siyaset ile ilgili yeni uzmanlık alanları getirmiş ve bu alanları da akademik alana taşınmasına sebep olmuştur. Bu gelişmelere destek olan başka bir sebep ise ikinci dünya savaşı sonrası demokrasi kültürünün yeniden inşa

¹⁴³ Aysel Aziz, **Siyasette Etkili İletişim Teknikleri**, 1. Baskı, Başlık Yayın Grubu, İstanbul, 2011, s.19

¹⁴⁴ Oya Tokgöz, **Siyasal İletişimi Anlamak**, 1. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008, s.93

¹⁴⁵ Emine Yavaşgel, **Siyasal İletişim Kavramlar ve Ardındakiler**, 1. Baskı, Babil Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, s.146

¹⁴⁶ Adem Doğan ve Göksel Göker, **Siyasal İletişim Araştırmaları**, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2013, s.4

¹⁴⁷ Tokgöz, a.g.e., s.94

¹⁴⁸ Yavaşgel, a.g.e., s.144

¹⁴⁹ Nimmo Dan D. Ve Keith R. Sanders (der.) Handbook of Political Communication Sage, Beverly Hills Londra, 1981'den Aktaran: Oya Tokgöz, **Siyasal İletişimi Anlamak**, 1. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008, s.94-95

edilme çabasıdır.¹⁵⁰ Bu çabanın amacı, nazi ve faşist düzendeki boyun eğen siyasal topluluğu, bilinçli ve biçimli bir topluluk olarak gerçekleştirmektir. Bu topluluğu bilimsel olarak tanımlama süreci de siyasal iletişim olarak adlandırmaktır.¹⁵¹ Siyasal iletişim olgu ve süreci, genel iletişim olgu ve süreci ile benzer bir yapı sergilemektedir. Etkili bir siyasal iletişim sürecinden bahsedebilmek için iletişim olgusunda bulunan; kaynak, alıcı, mesaj, kanal ve geri bildirim olgularının da siyasal iletişimde bulunması gerekmektedir.¹⁵² Siyasal iletişim kavramı demokrasinin yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte önem kazanmıştır. Demokratikleşme gelişmelerine paralel olarak ortaya çıkan; genel oy ilkesi, seçim sistemi gibi demokratik değerler siyasal iktidarın meşruiyetinin kaynağı olmuştur. Siyasal iktidara talip olanların kamuoyuna vereceği mesaj ve etkileme yöntemi ön plana çıkmıştır.

1.3.3.1. Siyasal İletişimi Etkileyen Unsurlar

İlk zamanlarında sadece propaganda tekniği kullanılarak gerçekleşen siyasal iletişim daha sonra gelişen iletişim araçları, bilginin aktarım hızının artması, kitle iletişim araçlarının ortaya çıkıp gelişmesi ve siyasal iletişimin bir disiplin olarak şekil almasıyla birlikte bugünkü çağdaş siyasal iletişim kavramına dönüşmüştür. Bu dönüşüm sürecinde siyasal iletişimi gerçekleştirmesine etki eden bazı faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler; siyasal etik, siyasal pazarlama, siyasal propaganda, siyasal reklamcılık ve siyasal retoriktir.

1.3.3.1.1. Siyasal Etik

Siyasal etik kavramının iyi anlaşılması için öncelikle etik olgusu açıklanması gereklidir. Etik, kelime kökeni olarak Yunancadaki “ethos” sözcüğünden gelmektedir ve iki farklı kullanımı söz konusudur. İlk kullanım; alışkanlık, gelenek ve töre anlamını taşımaktadır. Davranışlarını poliste geçerli olan töreye uygun olarak eğitim yoluyla düzenlemeye alışkın kişi, genel kabul gören “ahlak yasası” normlarını izlediği sürece “*etiğe*” göre davranmaktadır. İkinci ve asıl kullanım ise etiğe göre eylemde bulunan ve davranan kişi, aktarılmış olan geleneksel eylem kurallarını ve değer ölçülerini sorgulayıp, kavrayarak ve üzerinde düşünerek talep edilen iyiyi gerçekleştirmek için onları alışkanlığa dönüştüren kişidir. Böylece alışkanlık; töre, gelenek görenek ve karakter anlamını da almakta ve erdemli olmanın temel tutumu olarak pekişmektedir. Ethos kavramının Latince karşılığı ise “mos” sözcüğüdür. Almancada ahlak (Moral) sözcüğü de mos sözcüğünden türemiştir ve töre ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Bu bağlamda ahlak ya da töre; bir insan

¹⁵⁰ Eser Köker, **Politikanın İletişimi İletişimin Politikası**, 1. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007, s.22

¹⁵¹ Köker, a.g.e., s.22-23

¹⁵² Aziz, **Siyasette**, s.22

topluluğunda karşılıklı ilişkilerde gelişen saygı ve karşılıklı benimseme süreçlerinden oluşan, normatif geçerlilik kazanan ve geneli bağlayıcı eylem modellerini içermektedir.¹⁵³

Siyasal iletişim ile etik arasındaki ilişki, siyasal iletişimin düzeyini ve toplum üzerinde uzun süreli etkiye sahip olmasını ve inandırıcılığını da belirlemektedir. Siyasal iletişimi gerçekleştiren siyasal aktörlerin toplum nezdinde olumlu imajlarının olmaması, siyasal etik anlayış ve davranışlarını eksik olmasından veya bunlara gerekli önemi göstermemesinden kaynaklanmaktadır.¹⁵⁴ Siyasal iletişim ve etik arasındaki ilişki temeli, eski Yunanda Aristo, Platon ve Sofistlere kadar uzanmaktadır. Eski Yunan'da siyasetçilerin halka vermiş oldukları mesajlarda inandırıcı olmalarının en önemli özelliği olarak 'doğruları söylemek', 'dürüst olmak' başta gelmektedir.¹⁵⁵

Siyasal iletişim algısının zaman içerisinde değişmesine sebep olan toplumsal faktörler aynı zamanda siyasal etiğin anlamının değişmesine sebep olmuştur. Bu değişme siyasal etik olgusunun daha da anlam kazanmasına sebep olmuştur. Çünkü günümüz siyasal hayatına gelene kadar siyasal iktidarı kazanmak isteyenlerin, seçim kazanmak ve yönetici olmak için etik olmayan birçok siyasal söylemde bulunduğu gözlenmiştir. Fakat siyasal etiğe göre seçim kazanacak veya yönetici olacak kişilerin, kendilerini seçen veya yönetecekleri kişilere karşı dürüst olmaları, etik kurallara uygun davranışları gerekmektedir. Bu davranışlar sonraki seçimlerde tekrar seçilme şanslarını artırıcı bir faktör olacaktır. Bu durum hem siyasal aktörlerin saygınlık kazanmasına hem de yönetilenlerin kendine güvenmelerine yol açmaktadır.¹⁵⁶

1.3.3.1.2. Siyasal Pazarlama

Pazarlama kavramı genellikle iktisadi bir çerçevede algılandığı için kısa bir pazarlama tanımı yapmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Genel bir pazarlama tanımı: "insanların gereksinim ve isteklerini karşılamak amacıyla taraflar arasında değişimin sağlanması"¹⁵⁷ olarak yapılabilir. Siyasal pazarlama olgusu, seçim kampanyalarının tasarım ve uygulamasında önemli bir yere sahiptir. Kişi ya da fikir pazarlamada siyasal pazarlama etkin bir rol oynamaktadır.¹⁵⁸

Pazarlama ile siyasal siyasal iletişim arasındaki pek çok ortak özellik bulunmaktadır. Bu durum siyasal pazarlama kavramının oluşmasına yardımcı olmaktadır. Herhangi bir ürünün ya da bir hizmetin pazarlanmasında kullanılan özellikler aynı şekilde siyasal aktörlerin hem dar hem de

¹⁵³ Annemarie Pieper, **Etığe Giriş**, (Çev. Veysel Atayman ve Gönül Sezer), 2. Baskı, Ayrıntı yayınları, İstanbul, 2012, s.31

¹⁵⁴ Aziz, **Siyasal**, s.19

¹⁵⁵ Aziz, **Siyasal**, s.78

¹⁵⁶ Aziz, **Siyasal**, s.78-79

¹⁵⁷ Zeliha Eser ve Sezer Korkmaz, **Pazarlamaya Giriş**, 1. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2011, s.13

¹⁵⁸ Ferruh Uztuğ, **Siyasal İletişim Yönetimi Siyasette Marka Yaratmak**, 3. Baskı, Kapital Medya Hizmetleri A.Ş., İstanbul, 2007, s.21

geniş anlamı ile tüm söylemleri için geçerlidir. Seçim dönemlerinde herhangi bir partiye oy istenmesi, öncelikle parti programının, partinin mevcut diğer partilerden farklılıklarının, seçime girecek olan adayların özelliklerinin seçmene çok iyi aktarılması ile gerçekleşebilmektedir. İşte bu çalışmaların tamamına siyasal pazarlama adı verilmektedir.¹⁵⁹

Siyasal pazarlama, herhangi bir adayın seçmenleriyle uyumunu sağlayarak, adayı maksimumum sayıda seçmenin tanınmasına yardımcı olmak ve rakiplerine fark yaratarak seçimi kazanmak için gerekli oy sayısını kazanmasında kullanılan tüm teknikler olarak tanımlanmaktadır.¹⁶⁰ Siyasal pazarlamayı sadece seçim dönemine indirgemek yanlış bir algılama biçimidir. Aksine siyasal pazarlama, ürün geliştirme, tasarım, sunum ve iletişimi de içine alan daha genel ve geniş birçok karar alanını içeren bir niteliğe sahiptir. Fakat siyasi parti ve adaylar uzun dönemli bir planlama ve pazarlama programına önem vermekten çok, sadece seçim dönemlerinde siyasal iletişimin önemi hissetmektedirler.¹⁶¹

1.3.3.1.3. Siyasal Propaganda

Propaganda terimini ilk kez Roma Katolik Kilisesi kullanmıştır. Propaganda terimi protestan kiliselerin ortaya çıkmasıyla birlikte Roma Katolik Kilisesi tarafından oluşturulan “Congragatio de Propaganda Fide” yani İtikadı Yayma Cemaati’nin kullanımıyla ortaya çıkmıştır.¹⁶² Siyasal propaganda gerçek anlamıyla Fransız devriminden sonra kullanılmaya başlanmıştır. İlk propagandacılar ve görevleri, Fransız devrim komitelerinden, devrim kulüplerinden ve devrim meclislerinden ortaya çıkmıştır.¹⁶³ Fransız devrimi ve diğer 18.yy devrimlerinde yoğun bir propaganda çalışmaları sergilenmiştir. Kitleleri etkilemek için oluşturulan simge ve sloganların kitleler tarafından benimsenmesi ve kitle iletişim araçlarının gelişmesi, insanları etkileme sanat ve bilimini çağdaş kültürün bir parçası haline getirmiştir. Birinci dünya savaşı sırasında propaganda kamuoyunu oldukça etkilemiştir. Örneğin; müttefikler, uydurma olan fakat yaygın olarak söylenen “Alman askerleri Belçika’da Belçikalı Çocukların ellerini kesti” söylemlerinden dolayı Almanlara karşı nefret aşılama büyük başarı sağlamıştır.¹⁶⁴

Propaganda asıl etkisini ikinci dünya savaşı öncesinde ve savaş sırasında göstermiştir. Hitler, iletişim teknolojilerini de kullanarak yoğun propaganda uygulamıştır. Bu yoğunluğun derecesini

¹⁵⁹ Aziz, **Siyasal**, s.16-17

¹⁶⁰ Philip Kotler ve Gary Armstrong, “Marketing” Prentice-Hall Englewood Cliffs, New Jersey, 1993’ten Aktaran: Ferruh Uztuğ, **Siyasal İletişim Yönetimi Siyasette Marka Yaratmak**, 3. Baskı, Kapital Medya Hizmetleri A.Ş., İstanbul, 2007, s.24

¹⁶¹ Uztuğ, a.g.e., s.25

¹⁶² Arsev Bektaş, **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, 3. Baskı, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.144

¹⁶³ Jean-Marie Domenach, (1995) “Politika ve Propaganda” Çev. Tahsin Yücel (İstanbul: Varlık Yayınları) s. 26’dan Aktaran: Arsev Bektaş, **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, 3. Baskı, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.146

¹⁶⁴ Bektaş, a.g.e., s.146

Hitlerin hükümetinde propaganda bakanlığı kurdurmasından anlaşılmaktadır.¹⁶⁵ Hitlerin propaganda bakanı Goebbels, propaganda hakkında şu sözleri sarf etmiştir: “...Propaganda yapmak, her yerde, hatta tramvayda bile düşüncelerinden söz etmektir. Propaganda çeşitleriyle de, durumlara uymadaki esnekliğiyle de, etkileriyle de sınırsızdır...”¹⁶⁶

Siyasal iletişim ve propaganda zaman zaman aynı anlama gelmekte ve aralarında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Fakat propogandanın sözcük anlamına bakılacak olursa, propoganda; mesajların otoriter bir biçim(üslup) ile tek taraflı ve yoğun olarak hedef kitleye aktarılması anlamına gelmektedir. Propaganda da verilen mesajlar tartışılmaz, yorumlanmaz, olduğu gibi kabul edilip onaylanır ve bu duruma bağlı olarak tutum ve davranışlar değiştirilir. Görüldüğü gibi burada bir iletişim değil, tek taraflı mesaj gönderim olan iletim söz konusu olmaktadır. Propaganda da süre oldukça kısadır ve verilmek istenen tüm mesajlar bu süre içinde verilmekte ve sonuca ulaşmak istenmektedir.¹⁶⁷ Siyasal iletişim ise daha uzun bir süreye hatta devamlılığı sahiptir. Ayrıca propogandada kullanılan dil siyasal iletişimden farklı olarak “düş” yaratmaya yöneliktir. Propaganda, gücünü mesajların aktarıcısı olan dilden almaktadır.¹⁶⁸

Siyasal iletişimde kullanılan yöntem ve teknikler; kaynağın güvenilir olması, kitleyi mesajları almaya hazır duruma getirme, çoğunluktan söz etmek, sayılar yerine yuvarlak rakamlar ve oranlar vermek, bilinen ortak noktalardan hareket etmek, mesajları yineleme, geniş kitlelere ulaşmak için kitle iletişim araçlarını kullanmak gibi özellikler propogandada da kullanılmaktadır.¹⁶⁹

1.3.3.1.4. Siyasal Reklamcılık

Genel bir reklamcılık tanımı yapılacak olursa, reklamcılık: “bir organizasyon veya ürün hakkında, ödeme ile yapılan, kişisel olmaya, ikna edici doğaya sahip, belirgin sponsoru olan ve araçlar kullanılarak hedef izleyiciye/tüketicieye/kullanıcıya sunulan planlı bir iletişim biçimidir.”¹⁷⁰ Siyasal reklamcılık, aday ya da parti tarafından medyada yer veya zaman satın alınarak, seçmenlerin tutum ve davranışlarını söz konusu aday ya da parti lehine oluşturmak amacıyla geliştirilen mesajların hazırlanıp yayınlanmasıyla ilgili faaliyetleridir.¹⁷¹ Reklamcılık ve siyasal iletişim arasında sıkı bir ilişki vardır. Söz konusu bu ilişkinin kaynağı ise mal ve hizmetlerin tanıtımı amacıyla yapılan ve bireyler üzerinde tutum ve davranış değişikliği yaratan reklam olgusunun, yine bireylerin belli siyasal görüşlerin onanması ve uygulanmasını hedefleyen ve

¹⁶⁵ Aziz, **Siyasal**, s.15

¹⁶⁶ Jean-Marie Domenach, (1995) “Politika ve Propaganda” Çev. Tahsin Yücel (İstanbul: Varlık Yayınları) s. 51’den Aktaran: Aysel Aziz, **Siyasal İletişim**, 2. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2007, s.15

¹⁶⁷ Aziz, **Siyasal**, s.15

¹⁶⁸ Aziz, **Siyasal**, s.16

¹⁶⁹ Şengül Özerkan ve Yasemin İnceoğlu, “İletişimde Etkileme Süreci” (İstanbul: Metiner Matbaacılık) 1997’den Aktaran: Aysel Aziz, **Siyasal İletişim**, 2. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2007, s.115-16

¹⁷⁰ İrfan Erdoğan, **İletişimi Anlamak**, 1. Baskı, Erk Yayınları, Ankara, 2002, s.403

¹⁷¹ Uztuğ, a.g.e., s.315

bireyde bu yönde tutum ve davranış değişikliği isteyen siyasal iletişim ile amaç açısından benzerlik göstermesidir.¹⁷²

Siyasal reklamcılığın ilk uygulaması 1950 yılında ABD’de New York valiliğin seçimleri sırasında Cumhuriyetçi aday Thomas Dewey tarafından gerçekleştirilmiştir. Bir televizyon programında, sokaktan geçen insanların kendisi hakkında sorduğu sorulara cevap vermiştir. Fakat soru soran kişileri kendi ekibine seçirmiştir.¹⁷³ Gerçek anlamda ilk siyasal reklamcılık ise yine ABD’de gerçekleşen 1952 yılındaki başkanlık seçimlerinde gerçekleşmiştir. Rosser Reeves, ilk siyasal reklamı General Dwight Eisenhower için yapmıştır.¹⁷⁴

Siyasal reklamcılık ilk dönemlerinde partilerin, ideoloji ve programlarının tanıtmaya öncelik verirken zamanla lider ve aday imajına ağırlık veren bir değişim göstermiştir. Özgür seçimlerin olduğu demokratik sistemlerde siyasetçiler artık siyasal reklamcılığı görmezden gelememektedir. Gerek uzun gerek kısa dönemli ve küçük veya büyük bütçeli siyasal reklamlar artık iktidar oyunun vazgeçilmezlerindedir.¹⁷⁵ Siyasal reklamcılığın bu kadar önemli bir etken olmasıyla ilgili başka bir görüşte şudur: “siyasal reklam mesajlarının birçok kanalda tekrarlanarak yayınlanma olanağı mesajın akılda kalıcılığını sağlar. Tam denetim, mesaj tekrarı ve etkileyici sunum olanakları siyasal reklamların kampanyalar içindeki yerini her geçen gün arttırmaktadır.”¹⁷⁶ Siyasal reklamcılığı en çok kullanan ve en yoğun siyasal söylemi olan siyasal aktör, siyasi partilerdir ve özellikle seçim dönemlerinde kendilerini daha iyi tanıtmak için reklam ajansları ile çalışmaktadırlar.¹⁷⁷

1.3.3.1.5. Siyasal Retorik

Retorik kelimesinin kökeni eski Yunana dayanmaktadır. Aristo’ya göre retorik: “... Belli bir durumda, elle var olan inandırma yollarını kullandırma yetisidir...”¹⁷⁸ Genel anlamda retorik bir iddia taraftarının belli teknikleri kullanarak, tartışmaya katılanları kendi tarafında yer almasını sağlamak amacıyla ikna etmeye çalışma çabası olarak ifade edilmektedir.

Antik Yunanda vatandaşların veya kitlelerin her hangi bir konuda inandırılması için yapılan sözlü iletişim, akla ve mantığa uygun güzel konuşma, ikna edici konuşma olarak bilinen retorik şeklinde yapılırdı. Atina ve Isparta gibi küçük ölçekli yerleşkelerde siyasal aktörler (yönetenlerin,

¹⁷² Aziz, **Siyasal**, s.16

¹⁷³ David, Ogilvy, “Ogilvyon Advertising”, Pan Books London, 1983’ten Aktaran: Necati Özkan, **Türkiye ve Dünyadan Örneklerle Seçim Kazandıran Kampanyalar**, 3. Baskı, Media Cat Kitapları, İstanbul, 2007, s. 18

¹⁷⁴ Necati Özkan, **Türkiye ve Dünyadan Örneklerle Seçim Kazandıran Kampanyalar**, 3. Baskı, Media Cat Kitapları, İstanbul, 2007, s.18

¹⁷⁵ Özkan, a.g.e., s.22

¹⁷⁶ Uztuğ, a.g.e., s.317

¹⁷⁷ Aziz, **Siyasal**, s.16

¹⁷⁸ Aristoteles, “Retorik” İstanbul: Yapı Kredi Yayınları 1995’den Aktaran: Aysel Aziz, **Siyasal İletişim**, 2. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2007, s.17

yönetenler adına görev üstlenenlerin), halkı(yönetilenleri) bilgilendirmek ve tutum ve davranış değişikliği yapmak istediklerinde, zaman zaman halkı, ‘agora’ denilen meydanlarda toplayıp ve onlarla sözlü bir şekilde yüz yüze iletişimde bulunurlardı. Bu iletişimin temelinde yatan nokta ise ikna edici konuşmalardır. Siyasal aktörler, vereceği bilgilerin yalın ve açık, güçlü, tutarlı ve mantıklı olarak karşı tarafa iletmesi gerekir. İşte bu durum retorik kavramının önem kazanmasına sebep olmuştur.¹⁷⁹

1.3.3.2. Siyasal İletişim Aktörleri

İletişim sürecinde olduğu gibi siyasal iletişim sürecinde de aktörler bulunmaktadır. Siyasal aktörler: “siyasal iletişimde bulunan kurum, kuruluş, grup ve kurumsallaşmış kimliği bulunan kişiler; örgüt liderleri, önderleri, yöneticileridir.”¹⁸⁰ Siyasal aktörlerden başlıca olanları; devlet başkanı, hükümet, siyasi partiler, sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimlerdir.

1.3.3.2.1. Devlet Başkanı

Ülke yönetiminin en üst kademesinde bulunan kişilere “Devlet Başkanı” denilmektedir. Ülkelerin siyasal sistemlerine göre bu kurumun adı değişebilmektedir. Devlet Başkanı, cumhurbaşkanı, kral, prens gibi isimler buna örnek olarak verilebilir. Ülkenin siyasal iktidarı olarak bu kişiler topluma, herhangi bir politika uygulaması veya ülke bütünlüğü gibi önemli konularda mesajlar verebilmektedir. Demokratik ülkelerde devlet başkanları yetki ve sorumlulukları dâhilinde, halka ülkenin ekonomik, siyasal ya da güvenliği ile ilgili konularda ortaya çıkan zor dönemlerde siyasal mesajlar verme gereği duyarlar. Devletin yönetiminde olan kitle iletişim araçlarını kullanarak bu mesajların geniş kitlelere ulaşmasını sağlarlar.¹⁸¹

1.3.3.2.2. Hükümet

Hükümet, devlet adına siyasal iktidarı ve otoriteyi kullanan, kontrolü sağlayan devletin soyut bir organıdır. Devletin iradesi hükümetin eylemleriyle gerçekleşmektedir.¹⁸² Hükümet, demokratik sistemlerde belli bir çoğunluğu temsil ederek seçilmesine karşın toplumun tüm kesimlerini yakından ilgilendiren faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu kapsamlı yaptırım gücü, hükümetin diğer kesimlerin istek ve beklentilerini alarak onlara yönelik uygulamalar gerçekleştirmesine olanak tanımaktadır. Demokratik sistemlerde hükümetler vatandaşlarla çift yönlü bir iletişim gerçekleştirerek onlardan gelen talepleri karşılamaya çalışmaktadırlar.

¹⁷⁹ Aziz, **Siyasal**, s.17

¹⁸⁰ Aziz, **Siyasal**, s.21

¹⁸¹ Aziz, **Siyasal**, s.22

¹⁸² Öztekin, a.g.e., s.30

Hükümetler, siyasal partilerin seçimle birbirlerinin devamını sağlayan iktidarlardır. Demokratik sistemlerde tek başına veya hükümeti oluşturabilecek kadar parti bir araya gelip hükümeti kurabilmektedirler. Demokratik olmayan sistemlerde bile siyasal iktidara sahip olanlar gerek ülke içi gerekse diğer ülkelerle mevcudiyetinin devamı için siyasal bir iletişim içinde bulunmak zorundadır. Demokratik sistemlerde halkla siyasal iletişime geçme gereği duymayan veya bunu yeterince başaramayan hükümetler tekrar seçilme şansları zora sokmaktadırlar.¹⁸³

1.3.3.2.3. Siyasal Partiler

Siyasal partiler özellikle modern demokrasilerde önemli bir işlevi yerine getiren kurumlar olarak öne çıkmaktadırlar. Siyasal partiler, “halkın desteği ile iktidarı ele geçirmeye veya kontrol etmeye çalışan örgütler”¹⁸⁴ şeklinde tanımlanabilir. Siyasi partiler ilk olarak 19. Yy’de ABD’de ortaya çıkmıştır. Demokratik sistemlerin yaygınlaşmasıyla birlikte iktidar mekanizmasının ana unsuru olarak görülmektedir. Siyasal hayatın başat aktörleri olan siyasal partilerin var olabilmesi için gerekli şartlar vardır bunlar:¹⁸⁵

- Sürekli bir örgütlenme
- Milli ve Mahalli ölçekte çeşitli ve düzenli ilişkiler kurup yürütebilecek bir örgüt
- İktidarı ele geçirmek ve yürütmek iradesi
- Seçimlerde halk desteği kazanmak endişe ve amacıdır.

Bu şartları yerine getirmek için siyasal partiler çeşitli eylemler gerçekleştirmektedirler. Siyasal partilerin halka yönelik yapmış olduğu her türlü eylemler siyasal iletişimi gerçekleştirmektedir.¹⁸⁶

1.3.3.2.4. Sivil Toplum Örgütleri

Sivil toplum örgütleri, “ yurttaşların ortak bakış, ortak talep ve duyarlılık temelinde gönüllü olarak bir araya gelerek; devletin hukuki, idari, üretici ve kültürel organlarını dışındaki alanlarda oluşturdukları dernek, vakıf, sendika gibi örgütlenmeler”¹⁸⁷ olarak tanımlanmaktadır. Bu örgütler siyasal iktidarlara denetleyici bir mahiyet kazanmaya başladıkça oldukça önemli bir aktör haline gelmişlerdir. Dernek, vakıf ve sendikacılık gibi faaliyetler siyasal içerikli söylem ve eylemlerde bulunarak siyasal iletişimin birer aktörü haline gelmişlerdir.¹⁸⁸

¹⁸³ Öztekin, a.g.e., s.23

¹⁸⁴ Esat Çam, **Siyaset Bilimine Giriş**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1975, s.115

¹⁸⁵ Çam, **1975**, s.115-116

¹⁸⁶ Aziz, **Siyasal**, s.24

¹⁸⁷ Uğur, Aydın (1998) “Yeni Demokrasinin Yeni Aktörleri: STK’lar” Merhaba Sivil Toplum, Der. Ulaş Taciser, İstanbul: Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayın Dizisi 10, s.69’dan Aktaran: Ayhan Biber, **Sivil Toplum Örgütlerinde Halkla İlişkiler**, 1. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s.28

¹⁸⁸ Aziz, **Siyasal**, s.25-26

1.3.3.2.5. Yerel Yönetimler

Yerel yönetimler, “belirli bir coğrafi alanda yaşayan yerel topluluğun ortak ihtiyaçlarını karşılamak üzere, karar organları yerel halkça belirlenen, yasaların ortaya koyduğu görev ve yetkilere sahip, özel geliri, bütçesi ve personeli olan kamu tüzel kişileri”¹⁸⁹ olarak tanımlanmaktadır. Yerel yönetimler demokratik bir sistemin olmazsa olmaz kurumlarından. Yerel yönetimler, yönetici ile yönetilenin en etkili iletişimi gerçekleştirdiği kuruluşlardır. Gerek seçim dönemlerinde gerekse halka hizmet getirirken yerel yöneticiler vatandaşlar ile her türlü iletişim içerisine girebilmektedir. Yerel yönetimlerdeki en belirgin siyasal aktörler belediye başkanlarıdır.¹⁹⁰

1.3.3.3. Siyasal İletişim Yöntemleri

Siyasal iletişim yöntemleri yüz yüze iletişim ve uzaktan ya da araçlı iletişim olmak üzere iki ana başlık şeklinde sınıflandırılmaktadır. Gelişen kitle iletişim araçları ve değişen toplum düzeninden dolayı siyasal aktörler, yüz yüze iletişim kullanımının yanı sıra uzaktan ya da araçlı iletişim tekniğini de kullanmaktadırlar.

1.3.3.3.1. Yüz Yüze İletişim Yöntemi

Yüz yüze iletişim yöntemi siyasetçilerin en etkili olduğu siyasal iletişimdir. Halk ile direk temasa geçen siyasal aktörler, mesajları bu doğrudan iletişimde daha net ve samimi bir şekilde anlatmakta ve geri bildirimleri hemen alabilmektedir. Bu yöntem maliyeti düşük fakat etkisi fazla olan bir siyasal iletişim yöntemidir. Parti mitinglerinde ise geri bildirimler daha çok genel sözler, alkış gibi geri bildirimlerdir. Mahalle gezileri, esnaf görüşmeleri, ev ziyaretleri gibi daha dar alanda gerçekleştirilen siyasal iletişimlerde geri bildirim mitinglere göre daha çabuk ve kapsamlı olmaktadır.¹⁹¹ Yüz yüze iletişimde siyasal adayın, ses tonu, dış görünüşü, takılar, aksesuarlar, beden duruşu oldukça önemlidir.¹⁹²

1.3.3.3.2. Uzaktan/Araçlı İletişim Yöntemi

Daha çok kitle iletişim araçlarıyla gerçekleşen bu iletişim yönteminde iletilecek olan mesajların, anında düzeltilme ve yeniden gönderilme imkânı olmadığı için verilen mesajların son derece açık ve net bir şekilde ifade edilmesi gerekmektedir. Mektup, telgraf, teleks, faks,

¹⁸⁹ Ahmet Ulusoy- Tekin Akdemir (2013), “Mahalli İdareler” (8.Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları) s.22’den Aktaran: Mehmet Akif Özer ve Murat Akçakaya, **Yerel Yönetimler Teorik Boyut**, 1. Baskı, Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti., Ankara, 2014, s.3

¹⁹⁰ Aziz, **Siyasal**, s.24-25

¹⁹¹ Aziz, **Siyasal**, s.48

¹⁹² Uztuğ, a.g.e., s.300-301

CD(kompakt disk) , VCD(video kompakt disk), DVD(dijital video disk) gibi araçlar uzaktan/araçlı iletişimi gerçekleştiren araçlardır. Ayrıca internet bağlantılı bilgisayarlarda uzaktan iletişimi gerçekleştirebilmektedir.¹⁹³ Söz konusu bu iletişim yönteminde amaç geniş kitlelere siyasal mesajların iletilmesini sağlamaktır. Siyasal aktörler gelişen kitle iletişim araçları sayesinde bu yöntemi oldukça fazla kullanmaktadır. Bu yöntem yüz yüze iletişim yöntemine göre daha maliyetli olmakla birlikte geri bildirim ölçümü de daha sınırlıdır. Broşür, afiş, pano, pankart, bayrak, flama, rozet gibi eşyalar da uzaktan iletişim araçlarıdır.¹⁹⁴

1.3.3.4. Slogan ve Siyasal İletişime Etkileri

Siyasal partilerin özellikle seçim dönemlerinde propaganda yapmak amacıyla sloganları oldukça çok kullanmaktadır. Daha önce açıklanan siyasal propaganda ve siyasal reklamcılık alanlarında oldukça fazla kullanılan sloganlar, kelimelere yüklenen belli bir mesajı iletmek için söylenen kısa söylemleri temsil etmektedirler.

Michael Bongrand, “Politikada Pazarlama” kitabında sloganın tanımına ilişkin şu ifadelerle yer vermektedir: seçilen iletişim ekseninin en basit ve yankı uyandırıcı hale gelmiş şekli olarak slogan; Başkan Eisenhower’ın “İke’ı seviyorum” undan, “de Gaulle’e evet Fransa’ya evettir” veya “İktidar sizsiniz” e; başkan Reagan’ın “Amerika’yı yeniden büyük yapalım” ve “Zaman geldi” sine; Georges Pompidou’nun “Tüm Fransızlar’ın Başkanı”na, Alain Poher’in “Tüm Fransızlar için bir Başkan”ına, “Sosyalizm, ilerleyen bir fikir” e ve “sakin güç”e¹⁹⁵ kadar pek çok örnekte gücünü göstermektedir.

Sloganlar, üretici kaynağın fikir ve düşüncelerinin birer özeti gibidir. Bu kısa cümleler bir siyasal parti ya da adayın vizyonunu temsil etmektedir. Sloganların anlaşılabilir ve çekici olması gerekir. Başka bir deyiş ile kitlelerin anlayabileceği ve ilgisini çekebileceği şekilde hazırlanmalıdırlar. Sloganlar, bugünün durumunu ortaya koyabileceği gibi genellikle geleceğe dönük söylemlerden oluşmaktadır. Sloganlar sembolik birer anlatım olduklarından dolayı dilden oldukça yararlanmaktadır. Ayrıca dilin ustalıkla kullanımı olarak ifade edilmektedirler. Slogan üretimi, dile yeni anlam ve semboller yükleyerek gerçekleşmektedir. Toplum tarafından benzer şekilde algılanabilen ve belirli bir takım duygu ve düşünceleri ifade eden sloganlar, mevcut bulunduğu toplumun arzu ve taleplerine tercüman olabildiği derecede etki yaparlar. Sloganların, üretim ve kitlelere aktarım süreçlerinin başarılı bir şekilde gerçekleşmesi, siyasal iletişim sürecinin etkilerini arttıracaktır. Özellikle seçim dönemlerinde bir polemik savaşına dönüşen siyasal iletişim

¹⁹³ Aziz, **Siyasal**, s.49

¹⁹⁴ Aziz, **Siyasal**, s.48-49

¹⁹⁵ Michael Bongrand (1992) “Politikada Pazarlama” Çev. Fatoş Ersoy, İstanbul: İletişim Yayınları s.64’ten Aktaran: Basri Barut, **Siyasal Reklamcılık ve Genel Siyasal İletişim Kanalıyla Kitlelerin Siyasal Tutumlarının oluşmasında “Slogan, Sembol ve Vaatlerin” Yeri** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s.99

süreçlerinde sloganlar seçim kampanyaları açısından oldukça önemlidirler. Sloganlar, bu süreçte doğru mesaj oluşturma ve doğru mecralarla bu mesajları hedef kitlelere ulaştırarak, seçim süreçlerinde girilen polemik savaşlarında, üreticilerine önemli bir avantaj sağlamaktadırlar.¹⁹⁶

Siyasal mesajlar içerik olarak daha sade bir yapıya sahiptir. Bennet, bu konu hakkında şunları belirtmiştir: “Politik mesajların içeriği genellikle basit, alışılmış ve idealistçedir. Politik mesaj sıklıkla, insanların politik bir nesne-bir konu, bir olay veya bir şahıs olabilir- hakkındaki uygun biçimde düşüncelerin sağlayacak anahtar ifade, fikir veya tema ile başlar.”¹⁹⁷ Söz konusu bu durum sloganların seçmenlerin beklentilerine karşılık gelmesine imkân sağlamaktadır. Karşılanan beklentilerin yoğunluğu siyasal iletişimin seviyesini belirlemektedir.

Seçim dönemlerinde kullanılan sloganlar kimi zaman toplumda seyreden talepler üzerine ve bu eğilimlere paralel şekilde hazırlanıp kitlelere iletilirken kimi zaman da toplumda değişimi gerçekleştirmek isteyen bir eğilimi temsil etmektedirler. Gündelik veya doktriner düzeyde olsun bu alanlara atıfta bulunan sloganlar seçmen kitlelerinin, motivasyon ve yapacakları seçimlerde oldukça etkileyici bir faktördür.¹⁹⁸ Sloganların, etkili bir şekilde anlaşılabilmesi için belirli bir kültür birikimin ürünü olması gereklidir. Brown, sloganların önem kazanmasına ilişkin şu ifadeyi belirtmiştir: “insanların daha eğitilmiş ve daha uygar hale gelmesiyle sözün ve sloganların yazı ile yaygınlaşmasında ve duygusal davranışların meydana getirilişinde giderek daha önemli bir rol oynar oldu.”¹⁹⁹ Sloganlar üzerine yapılan çalışmalara göre başarılı olan sloganların özellikleri aşağıdaki gibidir:²⁰⁰

- Slogan kolay hatırlanabilmelidir. Birinin yaptığı veya yapmadığı bir fiil olması hatırlanmayı kolaylaştırır.
- Mamulü(veya hizmeti) değişik kılmaya yardım etmelidir.
- Tecessüs(iç yüzünü araştırma merakı) uyandırmalı.
- Bir mükâfat vaat etmeli, kabiliyet ve üstünlük belirtmelidir.
- Akıcı, ahenkli, mümkünse kafiyeli olmalıdır.
- Tüketicinin(seçmenin/hedef kitlenin) karıştırmayacağı, yanlış yola sevk etmeyecek gibi olmalıdır.

¹⁹⁶ Barut, a.g.t., s.100-105

¹⁹⁷ Bennet, W. Lance (2000), “Politik İllüzyon ve Medya” Çev. Seyfi Say, İstanbul: Nehir Yayınları, s.164’ten Aktaran: Basri Barut, **Siyasal Reklamcılık ve Genel Siyasal İletişim Kanalıyla Kitlelerin Siyasal Tutumlarının oluşmasında “Slogan, Sembol ve Vaatlerin” Yeri**” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s.105

¹⁹⁸ Barut, a.g.t., s.110-111

¹⁹⁹ Brown, J.A.C. (1992)“ Siyasal Propaganda” Çev. Yusuf Yazar, İstanbul: Ağaç Yayıncılık, s.15’ten Aktaran: Basri Barut, **Siyasal Reklamcılık ve Genel Siyasal İletişim Kanalıyla Kitlelerin Siyasal Tutumlarının oluşmasında “Slogan, Sembol ve Vaatlerin” Yeri**” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s.101

²⁰⁰ Ünsal, Yüksel (1984) “Bilimsel Reklam ve Pazarlamadaki Yeri” İstanbul: ABC Kitapevi, s.293’ten Aktaran: Basri Barut, **Siyasal Reklamcılık ve Genel Siyasal İletişim Kanalıyla Kitlelerin Siyasal Tutumlarının oluşmasında “Slogan, Sembol ve Vaatlerin” Yeri**” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s.104

Seçim dönemlerinde siyasal iletişimin etkili gerçekleşebilmesi için sloganlar oldukça etkili bir rol oynamaktadırlar. Toplumsal değişme ve taleplere uygun olarak sloganlar da değişmektedir. Çalışmanın teori bölümü burada sona ermektedir. İkinci bölümde Türk siyasal kültürü ve Demokrat Parti'nin seçim sloganları ve propagandaları bu bölümdeki kuramlara göre değerlendirilerek incelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRK SİYASAL KÜLTÜRÜ VE DEMOKRAT PARTİ'NİN SEÇİM SLOGANLARI VE PROPAGANDALARI

Çalışmanın ana kısmını oluşturan bu bölümün birinci kısmında Türk siyasal kültürü dönemsel ayrımlara tabi tutularak incelenecektir. İkinci kısımda ise Demokrat Parti'nin seçim kampanyalarında kullandığı sloganlar ve propagandalar seçim dönemleri ile birlikte incelenecektir.

2.1. Türk Siyasal Kültürü

Orta Asya, Türklerin anavatanı olarak kabul edilmektedir. Türkler, anavatanı olan Orta Asya'dan batıya doğru ilerlemeye başladıklarından beri tarihin akışına etki etmiş bir millet olarak çok sayıda devlet kurmuştur. Türkler, devlet kurma geleneğine sahip olan bir millet olarak göç ettikleri topraklarda da bu iradelerini devam ettirmişlerdir. Türk siyasal kültürünü incelemek amacıyla çalışacak bu bölümde Türklerin, İslamiyet öncesi ve sonrası kurmuş olduğu devletlerdeki siyasal kültürleri dönemsel olarak ele alınacaktır. İlk olarak İslamiyet öncesi Türk devletlerinde siyasal kültürü, daha sonra İslamiyet sonrası Türk devletlerindeki siyasal kültür incelenecektir.

2.1.1. İslam Öncesi Türk Devletlerinde Siyasal Kültür

Tarihte ilk Türk devleti olarak karşımıza Hun devleti çıkmaktadır. Hun Devletinden sonra Göktürk ve Uygur Devletleri gelmektedir. İslamiyet öncesi bu Türk devletlerinde siyasal kültürün temelini tanrıdan kaynaklanan egemenlik anlayışı oluşturmaktadır. Hun Devletinde hakana "Tengri Kut Şanyü" unvanı verilmiştir. Hunlar, "Gök"e "Tengri" oğula ise "kut" demek ve hakanlık unvanı "Şanyü"ya ise "geniş ve büyük" anlamına gelmektedir. İlk Türk devletlerinde, devlet doğu ve batı şeklinde olmak üzere iki şekilde düzenlenmiştir.²⁰¹

İlk Türk devletlerinde siyasal kültürün başat aktörü olarak devlet görülmektedir. Devlet olgusunda ise önemli unsur devletin lideridir. Kurulan ilk Türk devletlerinde hükmetme gücü lidere ilahi bir kaynaktan, tanrı tarafından verilmektedir. Tanrı tarafından hakana verilen egemenlik sadece tek bir kişiye değil aslında hakanın ailesine verilmiştir. Bu aile içindeki diğer erkek çocukların da hak sahibi olabileceği anlamı taşımaktadır. Söz konusu bu durum "ülüş" adı verilen

²⁰¹ Bahaeddin Ögel, **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, 3. Baskı, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, s.87-88

ve ülke topraklarının hakan ve erkek kardeşleri arasında paylaşımını öngören bir gelenek oluşturmuştur. Bu gelenek ilk Türk devletlerinden, Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarına kadar uygulanmıştır.²⁰² Ülüş sistemindeki ülkenin hakan ve kardeşleri arasındaki paylaşımı, sık sık taht kavgalarına sebebiyet vermiş ve ülüş sistemini kullanan Hunlardan, Selçuklulara kadar Türk devletlerinin en büyük problemi olmuştur. Hakanın belirlenmesinin belli bir esasa bağlanmamış olması genellikle Türk devletlerinin, kuruluşundan sonra çok zaman geçmeden taht kavgalarından dolayı devletin kısa ömürlü olmasına sebebiyet vermektedir.²⁰³

İslam öncesi Türk devletlerinde siyasi teşkilatlanmanın temelini aile oluşturmaktadır. Devlet kurmayı amaçlayan lider, itibarlı bir aile reisi olmasının yanında kendi boyunun da başkanı olması gereklidir. Örgütlenme açısından yetenekli olması gereken lider adayı kendi boyu ile akraba olan diğer boyları, ikna veya mücadeleyle kendi otoritesine boyun eğdirmektedir. Liderin otoritesini kabul eden boy sayısı arttıkça devletin kuruluşu için gerekli şartlar gerçekleşmektedir.²⁰⁴

Egemenliğini tanrıdan alan hakan bu yetkiyi kullanırken, yönetmekte olduğu topluluğu egemenliği kendisine veren tanrının isteklerine göre yönetir. Egemenliğin tanrıdan kaynaklanmasının yanı sıra sınırlarının da tanrı tarafından belirlenmesi tanrısal iradenin ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir. Hakan, ülkeyi yönetirken sadece tanrının isteklerine göre değil ayrıca töre olarak ifade edilen gelenek ve göreneklere göre de yönetmektedir. Töre, toplumsal ve siyasal yaşam üzerinde etkili bir konuma sahiptir. Toplumsal kurum, norm ve ritüeller töreye göre yapılmakta ve her hakan kendine özgü töre oluşturmaktadır. Hakan, nasıl tanrısal iradenin isteklerine göre ülkeyi yönetiyorsa aynı şekilde töreye de uygun davranmak zorundadır. Töre bu yönüyle sözlü bir anayasa gibi işlevini yerine getirmektedir. Hakan, ülke yönetimindeki iradesini eşi olan "hatun" ile ve kendine uyruk olan boyların liderleri ile paylaşmaktadır. Söz konusu bu durum Hakan'a verilen egemenlik yetkisinin bir paylaşımı değil sadece yönetimin işlevsellik kazanması için gerçekleşmektedir.²⁰⁵

İslamiyet öncesi Türk devletlerinde "töre" toplumsal düzenin oluşması açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Töre, aileden başlayarak toplum ve devlet yönetiminin her aşamasında uyulması gereken ve zamanla değişebilen bir unsurdur. Göçebe bir yaşam tarzı benimseyen

²⁰² Şükrü Karatepe, *Osmanlı Siyasî Kurumları: Klasik Dönem*, 2. baskı, İşaret Yayınları., İstanbul, 1990, s.55'ten Aktaran: Furkan Şen, **Türk Siyasal Kültüründe Millet Algısı Ve Milliyetçilik**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Dalı, 2008, s.181

²⁰³ Ahmet Mumcu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Egemenlik Kavramı ve Gelişmesi", *1. Millî Egemenlik Sempozyumu*, 24-25 Nisan 1985/Ankara, TBMM Yay., Ankara, 1985, s.33'ten Aktaran: Furkan Şen, **Türk Siyasal Kültüründe Millet Algısı Ve Milliyetçilik**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Dalı, 2008, s.182

²⁰⁴ Salim Koca, **Türk Kültürünü Temelleri**, Karadeniz Teknik Üniversitesi-Giresun Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, C.2, Trabzon, 2000, s.69

²⁰⁵ Sıla Sabancılar, **Türk Siyasal Kültüründe Devlet-i Ebed Müddet Düşüncesi ve 1980 Sonrasında Yaşanan Dönüşümler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s.52

Türkler, yazılı belge oluşturmada eksik kalsalar da törelerini anlattığı bazı anıtlar oluşturmuşlardır. Orhun abideleri gibi diğer anıtlar İslam öncesi Türk devletlerindeki siyasal kültürü anlamak açısından yararlı olacaktır. Orhun abidelerinde, devlet ile birlikte bahsedilen töre, Türklerin sosyal ve siyasal hayatlarını belirleyen kurallar bütünüdür. Töre'nin güncel şartlara göre değişebilme özelliği varken hangi şartlar geçerli olursa olsun değişmeyen bazı temel özellikleri de bulunmaktaydı. Bu özellikler, kim hakan seçilirse seçilsin, adil davranmak, iyilik etmek, herkese eşit davranmak, insan onurunu korumak ve insana saygılı olmakla yükümlüydü. Bu davranışlar törenin değişmez hükümleriydi.²⁰⁶

Seçilecek olan hakanın tanrı tarafından nasıl seçildiği ise hakanın yapmış olduğu icraatlarıyla tespit edilmekteydi. Bu durum soyut olarak görünen “kut” anlayışının somutlaştırılmasına yardım etmektedir. Hakanın kutlu olması; halkını adil idare etmesi, halkına baskı yapmaması, bey ve boylar arasında taraf tutmaması, bolluk ve bereketli bir yönetim sergilemesiyle doğru orantılıdır. Bunlara ek olarak kutlu olmanın ilk ve en önemli şartı ise hakanın ülkesini ve halkını düşmandan korumasıdır. Halkını, açlık ve sefaletle düşüren hakan kutlu değildir ve töreye göre tahtından indirilmektedir.²⁰⁷ İslam öncesi Türk devletlerinde, bağımsızlık ve hürriyet siyasal kültürü etkileyen diğer unsurlardandır. Söz konusu bu değerler Türklerin kurdukları devletlerin yıkılmasına karşın yeniden bir devlet kurmasıyla oldukça ilgilidir. Özgürlüklerine bu kadar düşkün olan Türklerin bu özelliklerini yaşama biçimlerinden aldığı söylenebilmektedir. Sürekli göçebe şeklinde yaşayan Türkler için sınırlı bir alanda yaşama cazip gelmemektedir.²⁰⁸

2.1.2. İslam Sonrası Türk Devletlerinde Siyasal Kültür

Türklerin batıya doğru yaptıkları göçler karşılaştıkları kültürlerden etkilenmesine sebebiyet vermiştir. Bu süreçte İslam diniyle tanışan Karahanlı devletinin hükümdarı Saltuk Buğra Han'ın Müslüman olmasıyla birlikte Karahanlılar İslam'ı benimsemeye başlamıştır.²⁰⁹ Türkler, kendi “Gök Tanrı” inançlarına yakın olan İslam inancını kabul etmekte çok fazla tereddüt göstermemişlerdir. Karahanlılar'ın İslam dinini benimsemesiyle birlikte diğer Türk devletleri de İslam dininin takipçisi olmuşlardır. Karahanlı Devletinden sonra Gazneliler ve Selçuklular, İslam dinini kabul eden diğer Türk devletleridir. Selçuklu Devleti, hem Türk kültürünün hem de İslam kültürünün sentezini gerçekleştirip etkili bir siyasal teşkilatlanma ve sosyal yapı kurmuşlardır. İslam geleneklerinin güçlü devletçilik esaslarına dayandırılmasıyla birlikte Selçuklular, hem kültürel hem de siyasal anlamda gelişme göstermişlerdir.

²⁰⁶ Selahattin Tozlu, “Türklerde Devlet Yönetimi”, Cemil Öztürk (Ed.), **Türk Tarihi Ve Kültürü**, 3. Baskı içinde (205-222), Pegem Yayıncılık, Ankara, 2006, s.208

²⁰⁷ Tozlu, a.g.e., s.209

²⁰⁸ Sabancılar, a.g.t., s.54

²⁰⁹ Banarlı, Nihad Sâmî (2001), “*Türk Edebiyatı Tarihi I*”, (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları), s.93'ten Aktaran: Furkan Şen, **Türk Siyasal Kültüründe Millet Algısı Ve Milliyetçilik**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Dalı, 2008, s.185

Selçuklu yönetim sisteminde devlet eyaletler şeklinde düzenlenmiştir. Fakat bu düzenleme merkezi otoriteyi asla zayıflatmamıştır. İslam esaslarına bağlı kalarak toplumsal sınıflar oluşmamış, efendi köle gibi farklılıklar ortaya çıkmamıştır. Selçuklu hükümdarları insanlar arasında adaletli davranmıştır. Hâkimiyet kurdukları bölgelerden ağır vergiler almak yerine, devlet başkanına itaat ve devlete bağımlılık istemişlerdir. Selçuklular, özellikle ordu anlamında büyük gelişmeler göstermiştir. Sayıca fazla olan Selçuklu ordusunun maliyetlerini karşılamak için bölgesel komutanlara arazi paylaşımını ön gören “İkta” sistemini hayata geçirmişlerdir. İkta sistemiyle birlikte hem güçlü bir ordunun devlete yük olmadan kendini düzenlemesi sağlanmış hem de ülke topraklarının imar edilmesi sağlanmıştır. İkta sistemi bu anlamda devletin ayakta kalmasını sağlayan önemli bir düzenlemedir. İçerde ve dışarda devletin en önemli unsurlarından olan ordunun bu sistemle idaresi aslında bir nevi hükümdarların geleceğini de belirlemektedir. İkta sisteminin bozulması ve Moğol istilaları, Selçuklu devletinin sona ermesine sebep olmuştur.²¹⁰

Selçuklu Devletinin Moğol istilasıyla sona ermesinden sonra Anadolu’da Türklerin kurmuş olduğu en büyük ve güçlü devlet olan Osmanlı Devleti kurulmuştur. Selçuklular ve daha önceki Türk devletlerinde olduğu gibi Osmanlı devletinde de “devlet” olgusu siyasal kültür açısından büyük öneme sahiptir. Bunun yanında Osmanlı’da İslam dini devlet geleneğini oldukça etkilemiştir. Kuruluşundan beri fetih ve hâkimiyet alanını genişletme amacı güden Osmanlı Devletinde asıl amaç cihan hâkimiyeti kurmaktır. Türk devletlerinin büyük çoğunluğunda amaçlanan fakat tam anlamıyla gerçekleşemeyen bu talep Osmanlı devletiyle gerçekleşmiştir.

Osmanlı Devletinde siyasi yapılanma merkez ve taşra teşkilatı şeklinde gerçekleşmiştir. Merkez teşkilatının temelleri “Fatih Kanunnamesi” ne dayanmaktadır. Merkez teşkilatı, padişah, sadrazam ve vezirlerden oluşmaktadır. Padişah, devlet işlerinde son sözü söyleme yetkisine sahip olan kişidir. Bunun yanında devlet işlerinin görüşüldüğü “Divan” adında bir danışma meclisi de bulunmaktadır. Taşra teşkilatı ise idari birimlere ayrılmıştır. Bu idari birimler, büyüklük sırasıyla; eyalet, sancak, kaza, köy ve nahiye şeklinde adlandırılan yapılardan oluşmaktadır.²¹¹ Osmanlı Devlet idaresi ise “Kul” (Gulam) sistemi şeklindedir. Bu sistem, saray ve devlet hizmetlerinin yürütülmesi için kölelerden, savaş esirlerinden veya devşirme yoluyla yetenekli gençlerin yetiştirilmesi usulüne dayanmaktadır. Kul sisteminde yetişen köleler sadece askeri hizmetlerde kullanılmaktaydı. Bu sistem padişahların merkezi bir otorite kurmasında önemli bir role sahiptir.²¹²

Osmanlı Devlet yönetim şekli ve örgütlenmesi kendinden önceki Türk devletlerinin töresi ve İslam dininin devlet anlayışı bir karışım olarak şekillenmiştir. Devlet işlerinin tamamını etkileyen Türk-İslam düşüncesinin sürekliliği sebebiyle idari anlayış ve örgütlenmede süreklilik vardı. Bu

²¹⁰ Metin İşçi, **Türk Yönetim Tarihi**, 1. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2005, s.176-185

²¹¹ Tozlu, a.g.e., s.213-214

²¹² Halil İnalçık, **Devleti-i ‘Aliye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-1**, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s.205-207

süreklilik dönemin ihtiyaçlarına paralel bir şekilde iyice geliştirilmiştir.²¹³ Osmanlı toplumunda hâkim millet Müslümanlar, gayrimüslimler ise hâkimiyet altında olan milletlerdi. Osmanlı toplumunun yapısı İslam dininin yapmış olduğu tasnife göre bu şekilde bir millet sistemini meydana getirmiştir. Bu duruma göre her dini grup veya cemaat farklı bir milleti teşkil etmekte ve kendi inançlarını devlet gözetimi altında yaşama hakkına sahipti. Bu sistemin kaynağı ilk anayasa olarak kabul edilen Kuran-ı Kerim'e Medine de kurulmuş olan İslam devletinin yapısına dayanmaktadır. Söz konusu bu sistem padişahın etkisinden değil de İslam dininin getirmiş olduğu bir kurumlaşma olmakta ve Osmanlı Devleti tarafından en ideal şekilde tatbik edilmiştir.²¹⁴

Osmanlı Devletinde toplumsal sınıflaşma görülmemektedir. Bu durumun nedeni otoriter bir yapıya sahip olan merkezin her alanda kamusal hizmet verme isteği ve bireysel mülk edinimine sınırlama getirmesinden kaynaklanır. Osmanlıda devlet sivil toplum ilişkisi “merkez ve çevre” ekseninde gerçekleşmiştir. Bir tarafta yöneten yani devlet merkezi; saray diğer tarafta ise yönetilen reaya(halk) bulunmaktadır. Osmanlıda yönetici zümre dışında kalan; geçimini tarım, hayvancılık, ticaret, zanaat gibi işlerle sağlayan; devlete belirli ölçüde vergi veren veya başka mükellefiyetleri yerine getirmekle sorumlu olan; mensup oldukları dine ve buldukları mekâna göre değişik statülere sahip bulunan muhtelif gruplar reaya diye tabir edilmiştir.²¹⁵

Osmanlı Devletinin toplumsal yapılanması ise ordu örgütlenmesi biçiminde oluşmuştur. Bu durumun asıl sebebi ise nüfus artışının getirmiş olduğu maliyetlerin fetihlerle karşılamaya çalışılmasıdır. Söz konusu bu durum Osmanlı devletinin iktisadi yapısını oluşturmakta ve bu yapılanma toplum içindeki üretici güçlerin merkezi bir kontrol altına alınmasını gerektirmektedir.²¹⁶

Osmanlı mali sistemi içinde bazı asker ve memurlara ihtiyaçlarını ve masraflarını karşılamak amacıyla hizmetlerine karşılık belirli bölgelerin vergi kaynaklarının tahsisine tımar denmektedir. Selçuklularda İkta sistemi olarak anılan bu sistem Osmanlıda tımar sistemi olarak adlandırılmıştır. Türklerin İslamlaşmasıyla birlikte yönetim yapısına yerleşen bu sistem devletin üretim üzerindeki kontrolünü gerçekleştirmek amacıyla uygulanmaktadır. Merkezi otoritenin güçlü olması tımar sisteminin sağlıklı bir şekilde işleyişine bağlıdır. Tımar sisteminin 16. yy'den başlayarak bozulması Osmanlı devletinin iç isyanlarla uğraşmasına sebebiyet vermiştir. Celali isyanları, Osmanlı

²¹³ Abdullah Saydam, **Osmanlı Medeniyeti Tarihi**, 2. Baskı, Derya Kitabevi, Trabzon, 1999, s.45

²¹⁴ Saydam, a.g.e., s.180

²¹⁵ Saydam, a.g.e., s.160

²¹⁶ Sencer, Muzaffer (1999), “Osmanlı Toplum Yapısı” (İstanbul: Sermal Yayınevi) s.215-216'dan Aktaran: Levent Yılmaz, **Siyasal Kültür-Kriz Etkileşimi Çerçevesinde Türk Siyasal Kültürünün Kriz Alanları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, s.86

ekonomisini oldukça sarsmıştır. Toprakları işleyen köylüler can ve mal güvenliğini kaybetmiş ve şehirlere göç etmişlerdir.²¹⁷

Osmanlı Devleti özellikle 15. ve 16. yy'lerde ticaretin merkezi haline gelmiştir. Ticari anlamda üstünlük sağlanması Osmanlı Devletinin egemenlik alanını genişletmesine oldukça avantaj sağlamıştır. Bu bağlamda özellikle İstanbul, imparatorluğun ve dünyanın en aktif ticari merkezlerinden biriydi. Nüfus olarak Avrupa'nın en büyük şehri olan İstanbul'un gıda (arpa, et, yağ, tuz, salamura balık, kuruyemiş, zeytinyağı şarap gibi) ve sanayi ürünleri (deri, tahta, pamuk, demir, bakır, yün, kıl, kenevir gibi) için gerekli hammaddeler İstanbul'un sahip olduğu stratejik konum sayesinde deniz yolu ile daha az maliyetle tedarik edilebiliyordu. İstanbul limanı bu bakımdan büyük önem taşımaktaydı.²¹⁸

Osmanlı Devleti'nin ilk olarak İtalyan ticaret şehir devletleri olan Ceneviz, Venedik ve Floransa'ya vermiş olduğu ticari imtiyazlar yani kapitülasyonlar Osmanlının ticari üstünlüğünü ilerleyen dönemlerde sona erdirecek gelişmelerin başlangıcı olarak sayılmaktadır. Osmanlı padişahları aynı imtiyazları sırasıyla Fransa, İngiltere ve Hollanda'ya da vererek Avrupa ile olan ticaretini genişletmişlerdir. Söz konusu bu imtiyazlar tek taraflı olarak verilmekteydi fakat 1738'de Rusya ile yapılan imtiyaz anlaşmasıyla bu imtiyazlar karşılıklı olmaya başlamıştır. Her yenilenmesinde genişletilen bu imtiyazlar zamanla Avrupa devletlerinin Orta Doğu'yu açık bir sömürü haline getirmiştir. Avrupalı devletler uygulamış olduğu merkantilist ekonomi modeli Osmanlı iç pazarındaki malların daha ucuz ve kaliteli olan batı malları karşısında tercih edilmemesinden dolayı yerli sanayinin çöküşünü başlatmıştır.²¹⁹

Osmanlı Devleti vermiş olduğu ticari imtiyazlardan dolayı zamanla ticari olarak gerilemeye başlamış ve savaş alanlarında uğradığı yenilgilerle birlikte geri dönüşü olmayan bir dağılma dönemine girmiştir. Batılı devletler ticari imtiyazlar ile ekonomilerini geliştirmiş, coğrafi keşiflerle kendi ticaret alanlarını arttırmış, Osmanlı Devletine bağılıklarını azaltmış ve ayrıca pozitif bilimlerin gelişimi ile birlikte artık birçok açıdan üstün olan taraf olmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti tarım ve sanayi sektöründeki geri kalmışlık ve gelişen sosyal yapıdaki sorunlara çözüm bulabilmek için reform hareketlerini başlatma ihtiyacı duymuştur.²²⁰ Bu dönem Osmanlı Devletinin modernleşme dönemi olarak adlandırılmaktadır.

²¹⁷ Cin, Halil, (1985), "Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması" s.246'dan Aktaran: Metin İşçi, **Türk Yönetim Tarihi**, 1. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2005, s.221

²¹⁸ İnalçık, a.g.e., s.301-302

²¹⁹ İnalçık, a.g.e., s.316-317

²²⁰ Mehmet Genç, **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi**, 2. Baskı, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 2002, s.91

2.1.3. Modernleşme ve Cumhuriyet Döneminde Siyasal Kültür

Modernleşme dönemi Osmanlı Devletinde bir zihniyet değişikliği meydana gelmiştir. Bu döneme kadar Batı'yı hor gören Osmanlı Devleti ve toplumu batıya karşı yeni bir bilinçlenme göstermiştir. Osmanlı Devleti'ni varlığını sürdürebilmesi ve teknolojik açıdan ilerlemiş Batı'yla rekabet edebilmesi için geleneksel Osmanlı tutumunun değişmesi gerektiğini bilincine varmıştır. Bu bilinç ile birlikte giyim kuşamdan dillerine, düşünce biçimlerinden eğlence tarzlarına kadar yayılan bir değişim dönemi başlamıştır.²²¹

Osmanlı Devleti'nin modernleşme girişimleri III. Selim ile başlamasına karşılık esas itibarıyla II. Mahmut döneminde düzenli bir modernleşme süreci gerçekleşmiştir. Ordu bu dönemde modernleşmeye en fazla maruz kalan kurumdur. Bu dönemin en önemli gelişmesi 7 Ekim 1808 tarihli "Senedi İttifak" anlaşmasıdır. Bu anlaşmaya göre padişah, ayanların kendisine bağlılıklarına karşılık olarak adil ve eşit vergi almaya söz vermiştir. Ayrıca ayanlar birbirlerinin toprağına ve özerkliğine saygı gösterecek ve birbirlerine kefil olacaklar, reform hareketlerine karşı oluşan muhalefetlerde merkezi hükümeti destekleyecekler ve bir isyan söz konusu olduğunda padişah iznine başvurmadan İstanbul'a yürüyebileceklerdi. Padişah ve ayanlar arasındaki bu ittifak Türk devletlerinde ki ilk anayasacılık hareketidir. Bu hareket demokratikleşme anlamında atılan ilk adım olarak ilerideki reformlara öncülük etmiştir.²²²

Osmanlı Devleti'nin yapmış olduğu modernleşme hareketleri 19. yy boyunca devam etmiştir. Bu gelişmelerin en önemlilerinden bir diğeri Tanzimat Fermanıdır. Dönemin Hariciye Nazırı (Dış İşleri Bakanı) olan Mustafa Reşit Paşa tarafından hazırlanan ve padişah adına ilan edilen fermanla şu hususlara yer verilmiştir;

- Padişahın tebaasının can, namus ve malının güvence altına alınması
- İltizam sisteminin yerine alacak muntazam bir vergilendirme sistemi
- Zorunlu askerlik sistemi
- Hangi dinden olursa olsun bütün tebaa için yasa önünde eşitlik

Tanzimat Fermanı ile uygulanmaya başlanılan bu politikalar, klasik liberal düşüncenin Osmanlı Devleti ve tebaası tarafından benimsetilmesinin amaçlanmasının yanı sıra Osmanlı bürokratlarının tehlike içinde bulunan konumlarını da sağlamlaştırma çabası gütmektedir.²²³ Söz konusu bu gelişmeler Avrupa'da ortaya çıkan Ulus-Devlet anlayışına paralel olarak demokratikleşme hareketlerinin devamı olarak addedilebilir. Yasa önünde eşitlik ve kişisel hakların varlığının söz konusu modernleşme döneminde anayasacılık düşüncesine zemin hazırlamaktadır.

²²¹ J. Stanford Shaw ve Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, (Çev. Mehmet Harmanlı), 2. Baskı, E Yayınları, C.2, İstanbul, 1994, s.79

²²² Shaw ve Shaw, a.g.e., s.25-28

²²³ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye Tarihi**, (Çev. Yasemin Saner Gönen), 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s.79-80

Tanzimat döneminde özellikle bürokraside önemli derecede bir gelişme söz konusudur. Bu gelişmeye paralel olarak Avrupa devletlerindeki benzer bir şekilde bakanlık ve idare heyeti kurulmuştur. Bu durum idaredeki güç merkezinin odak değiştirmesine, padişahtan bürokratlara yönelmesine vesile olmuştur. Özellikle Hariciye Nezareti büyük bir öneme sahipti. Bu bakanlık sadece dış işlerini yönetmekle kalmayıp ayrıca Osmanlı Devleti'nin gerçekleştirmekte olduğu reformların hazırlayıcısı, takipçisi ve önderi rolünü üstlenmekteydi.²²⁴

Osmanlı devlet adamları, daha sonraki yıllarda cumhuriyetin kurucu ilkelerinden olan laiklik ilkesinin öncü hareketleri olarak Osmanlı Devletindeki yabancıların değişen konumlarının gerektirdiği durumlara geleneksel kanuni sistemin yerini alacak laik yasalar ve kurumlar meydana getirdiler. Bu değişimlere örnek olarak; 1843'teki gayrimüslimlerle Müslümanlar arasında eşitlik tanıyan ceza yasası, 1844'te İslamiyet'i terk edene Şeriatın şart koştuğu ölüm cezasının kaldırılması ve ayrıca 1867'de yabancıların imparatorlukta ilk kez toprak sahibi olmasını sağlayan yasalar çıkarılmıştır.²²⁵

Reform hareketlerinin devamı niteliğinde olan ve Tanzimat Fermanının daha geniş hali olan Islahat Fermanı ilan edildi. Bu ferman Paris Barış Konferansına katılabilmek için Batılı devletlerin Osmanlı Devletine koştuğu bir şarttı. Bu fermanla birlikte dine bakılmaksızın tüm Osmanlı tebaasının eşitliği beyan edilmiştir.²²⁶ Islahat Fermanının asıl amacı Osmanlı tebaası içinde bulunan Hristiyanlar için bir takım yeni haklar vermektir. Bu fermanla Müslüman tebaa için yeni bir düzenlemeye gidilmemiştir. Söz konusu bu durum Fermanın dış baskılar sebebiyle ilan edildiğine bir kanıt niteliğindedir. Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanının içeriğini tekrar vurgulamakta ve ayrıca gayrimüslim tebaanın haklarıyla ilgili açıklayıcı ve kesin ifadeler içermektedir.²²⁷

Osmanlı Devletinin 18. yy sonlarında ve 19. yy da yapmış olduğu ıslahatların istenilen düzeyde sonuç alınamamasına ve istenilen sürede gerçekleşmemesine sebebiyet veren unsurlar şunlardır,²²⁸

- Modernleşme sürecinde aktif rol alacak gerektiği gibi eğitilmiş ve güvenilir kişilerin az sayıda olmasıdır ki bu sayı yüzölçümü rakamlarda kalıyordu.
- Gerçekleştirilen reformlar Osmanlı toplumundan gelen talep ve baskılardan kaynaklanmıyor aksine saraydan kaynaklanıyordu ve bu durum reformların toplum

²²⁴ Zürcher, a.g.e., s.89-90

²²⁵ Zürcher, a.g.e., s.94-95

²²⁶ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev. Metin Kıratlı), 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984, s.116

²²⁷ Ahmet Altundere, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Özgürlüklerin Doğuşu", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1992'den Aktaran: Furkan Şen, **Türk Siyasal Kültüründe Millet Algısı Ve Milliyetçilik**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Dalı, 2008, s.261

²²⁸ Zürcher, a.g.e., s.72-73

tabanında benimsenmesini güçleştiriyor ve modernleşme sürecinin aksak bir şekilde ilerlemesine sebebiyet veriyordu.

- Bürokrasideki hukukiliğin yavaş yavaş gelenekçiliğin yerini almasına rağmen Osmanlı klasik sisteminin belirgin niteliği olan saltanat sistemi yani babadan oğula geçiş (Bu sistem sadece padişahlık makamı için değil diğer devlet memurlarında da geçerlidir) hala devam etmekte ve yeni kurumların tam olarak işleyişini engellemekteydi.
- Reform hareketleri kapsamında eski kurumların kaldırılmasından çok yeni kurumların oluşturulmasından kaynaklanan bir ikililik olmasıdır. Şeriat hukuku ile Avrupa hukukuna dayalı yasalar birlikte yürürlükteydi ve yetki alanları ve sınırları tam olarak belli değildi.
- Son olarak ise reform hareketlerinin ekonomik açıdan yeteri kadar desteklenmemesidir.

Osmanlı siyasal kültürünün Türk siyasal kültürüne bırakmış olduğu miras, seçkin ve kitle kültürü arasındaki devasa boyutlara ulaşan bir kopukluktur. Osmanlı dönemindeki bu kopukluk iki grup arasındaki iletişimi neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Bu kültürler arasındaki farklılıklar öylesine belirgindir ki bir tarafta Arapça ve Farsça karışımı resmi ve edebi dil olan Osmanlıca, diğer tarafta basit konuşma dili olan Türkçe' den oluşan iki farklı dil bunun yanı sıra divan ve halk edebiyatından meydana gelen iki farklı edebiyat anlayışı gibi şehir ve köylerden oluşan yerleşim biçimleri ve diğer yaşayış tarzları gibi farklılıklar ortaya çıkmıştır. Söz konusu bu durum Osmanlı Devletinin modernleşme çabalarının toplumun değer sistemini etkilemesine olanak vermemiş ve toplumun kültürel değişiminin geri kalmasına sebebiyet vermiştir.²²⁹

Modernleşme hareketlerinin ikinci kuşağı olarak adlandırılan yeni bir zümre oluşmuştur. Bu zümre Avrupa'da eğitim görmüş aydın sayılan fakat küçük bir zümreydi. Kendilerini Yeni Osmanlılar ya da Fransızca Jön Türkler olarak adlandırmışlardır. Bu ismi ilk kez Mustafa Fazıl kullanmıştır. Jön Türkler, yönetici seçkinler sınıfı mensubu eski devlet memurlarıydı. Bu zümre liberal ıslahatlar ile devleti kurtarma girişiminde bulunmak için çabalamışlar ve 1876 Anayasasının oluşumuna katkı sağlamışlardır. Avrupa liberalizmi ve İslami geleneği kaynaştırma düşüncesine sahip olan bu zümre daha sonraki yenileşme taraftarı İslamcılara ilham kaynağı olmuştur. Jön Türklerin bu değişim düşünceleri aynı zamanda yeni bir siyaset tarzının yaratılmasına öncülük etmiştir. Bu bakımdan bu zümre imparatorluğun ilk modern ideolojik hareketlerinin aktörleri olarak karşımıza çıkmaktadır.²³⁰ Jön Türkler'in Türk siyasal kültürüne katkılar ise vatan kavramına yükledikleri yeni anlam; tüm dini, etnik ve yerel aidiyetlerin önüne geçen ve bütün tebaayı bir

²²⁹ Şerif Mardin, "Tanzimat'tan Sonra Aşırı Batılılaşma", Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme, Ed. Ersin Kalaycıoğlu-Ali Yaşar Sarıbay Alfa Yayınları, İstanbul s.22-53'ten Aktaran: Senem Sönmez, **Türkiye'de Siyasal Kültürün Siyasal Katılmaya** Etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s.66

²³⁰ Zürcher, a.g.e., s.107-108

noktada birleştiren bir üst kimlik çabasıdır. Bu üst kimlik vatana bağlılık ve vatan sevgisi kavramları ile oluşturulmuş olup Osmanlılık düşüncesinin de uygulanmasına yardımcı olan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu olguyu Namık Kemal eserleriyle milliyetçi bir ideolojiye dönüştürerek gerçekleştirmeye çalışmıştır.²³¹

Modernleşme döneminin ikinci kuşağını oluşturan Jön Türkler, anayasacılık akımı ile ulus devletine yönelen siyasi yapılanmada önemli bir süreç kaydetmişlerdir. İlk olarak 1876 anayasasının diğer adıyla I. Meşrutiyetin kabulü ve meclisin açılmasıyla padişah otoritesini azaltmıştır. Fakat padişahın anayasayı uygulamadan meclisi kaldırması, padişaha karşı örgütlü bir muhalefetin gelişmesine sebebiyet vermiştir. Bu muhalefet 1908 yılında II. Meşrutiyetin ilan edilmesine zemin hazırlamıştır. Meşrutiyetler dönemi padişah otoritesinden ulusal egemenliğe geçiş sürecini oluşturmaktadır.²³² II. meşrutiyet rejimi ilkinden daha uzun sürmüştür fakat daha başarısız ve acı bir sonla bitmiştir. Dönemin hâkim gücü İttihat ve Terakki Cemiyeti İkinci Meşrutiyet süresince iktidarı perde arkasından elinde tutmuştur. Balkan savaşları ve I. Dünya Savaşının sonuçları cemiyetin başarısızlığını ortaya çıkarmış ve sonunu hazırlamıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyetinin iktidardan düşmesi ve I. Dünya Savaşının kaybedilmesiyle birlikte İstanbul'dan birçok İttihatçı memur Anadolu'ya giderek oradaki milliyetçilerle işbirliği yapmıştır. Anadolu'da ortaya çıkan direniş hareketinin öncülüğünü İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kuruluş kadrosunun üyesi olan Mustafa Kemal üstlenmiştir. Hareket Ordusunda görev alan ve Libya'da görev yapan Mustafa Kemal ayrıca I. Dünya Savaşında Çanakkale'de Anafartalar komutanı olarak savaşmıştır.²³³ Bir direniş hareketi olarak başlayan bu savunma zamanla ulusal bir bağımsızlık mücadelesi şekline bürünmüştür. Ulusal bir bütünlük oluşması ve topyekûn bir direniş gösterilmesi için Amasya Bildirgesi, Erzurum ve Sivas Kongreleri gerçekleştirilmiş ve Ulusal bağımsızlık savaşı resmen başlatılmıştır. İstanbul Hükümeti ile Ankara Temsil heyeti arasındaki keskin ayrılık Ankara Temsil Heyetinin 20 Ocak 1921 tarihli Anayasayı ilan etmesiyle son bulmuş ve artık Türkiye Devleti, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti aracılığıyla meclis tarafından yönetilmiştir.²³⁴

Milli mücadele lideri Mustafa Kemal'in Türkiye'nin yeniden kuruluş mücadelesinde bir siyasal araç olarak kurduğu Halk Fırkası, kurtuluş için silahlı mücadele evresinde hizmet gören

²³¹ Esra Atalı, "1905 Rus Devrimi ile 1908 Jön Türk Devrimi'nin Karşılaştırmalı İncelemesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002, s.150'den Aktaran: Furkan Şen, **Türk Siyasal Kültüründe Millet Algısı Ve Milliyetçilik**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Dalı, 2008, s.267

²³² Sina Akşin, "Ahmet Mumcu'nun Osmanlı İmparatorluğu'nda Egemenlik Kavramı Konulu Tebliği Üzerinde Yorum", 1. Milli Egemenlik Sempozyumu, TBMM Yayınları Ankara 1984'ten Aktaran: Levent Yılmaz, **Siyasal Kültür-Kriz Etkileşimi Çerçevesinde Türk Siyasal Kültürünün Kriz Alanları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, s.106

²³³ Zürcher, a.g.e., s.206-208

²³⁴ Shaw ve Shaw, a.g.e., s.409-416

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bir devamı olmuştur. Ağustos 1923'te bir açılış genel toplantısı yapılmış ve aynı yılın Kasım ayında, yeni parti artık kaldırılan Cemiyetin yerini ve mallarını devralmıştır. Bir yıl sonra, Kasım 1924'te, örgütün adı Cumhuriyet Halk Fırkası olmuştur.²³⁵ Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında Cumhuriyet Halk Fırkası'na (Daha sonra adı Cumhuriyet Halk Partisi olarak değişmiştir) karşı muhalefet girişimleri iki kez gerçekleşmiştir. Bu girişimlerden ilki 17 Kasım 1924'te kurulan Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası idi. Diğer deneme ise 12 Ağustos 1930'da kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkasıdır. Söz konusu bu iki muhalif denemenin dışında Cumhuriyet Halk Partisi, 1923'ten 1945'e kadar tek başına iktidarı elinde bulundurmuştur. Bu süreç boyunca muhalefet baskısı olmadığı için partinin seçim veya parti düzeniyle alakalı girişimleri olmamıştır. Fakat bunun yanında partinin yurt çapında seçim çevresi örgütü bulunmakta ve bu örgütün düzenli çalışma planları mevcuttu. Bu örgüt gerek yürütme gerekse eğitim alanında birçok önemli görevi yerine getirmiştir. Söz konusu tek parti döneminde her köy merkezinde mahalli bir CHP kolu vardı. Bu mahalli kolun görevlileri aynı zamanda Kemalist devrimin memurlarıydı ve iknadan zorlamaya kadar değişik yöntemlerle yerel halka rehberlik ediyorlardı. Partinin eğitimsel ve toplumsal çalışmalarının öncüsü olduğu "Halkevleri" ve "Halkodaları" bulunmaktaydı. Bu kurumlardan Halkodalarının sayısı dört binden fazla iken Halkevlerinin sayısı yaklaşık olarak beş yüz kadar idi. Söz konusu bu kuruluşların görevi Türk halkına devrimin ilkelerini, özellikle cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve laikliği öğretmekti. Bu işlemi; konferanslar, dersler, toplantılar, kitaplıklar, yayınlar, tiyatro, spor, konserler, sergiler gibi çeşitli sosyal faaliyetler ve rehberlik yoluyla yaptılar.²³⁶ Cumhuriyet dönemi tek parti sürecinde yapılan eylemler Avrupa'daki tek parti devletlerinde; İtalya'daki Faşist Parti Devleti, Rusya'daki Komünist Parti Devleti, Almanya'daki Nazi Parti Devleti gibi devletlerle karşılaştırıldığında CHP iktidarı, amacı ve eylemlerinden ziyade şekil bakımından benzerlik göstermektedir. Bu hususta oldukça farklı bir yapıya sahip olan CHP iktidarı diğer tek parti rejimlerinin aksine kendinden sonra başka bir partinin iktidara geçmesine karşı çıkmamıştır.²³⁷

Çalışmanın bu bölümünde 1950'lere kadar olan süreçteki Türk siyasal kültürü incelenmiştir. Bir sonraki bölümde Demokrat Parti'nin seçim dönemlerinde yapmış olduğu propaganda faaliyetlerinin Türk siyasal kültürüne etkileri işlenecektir.

2.2. Demokrat Parti'nin Seçim Sloganları ve Propagandaları

Çalışmanın ana konusunu oluşturan bu bölümde Demokrat Partinin 1946-1957 yılları arasında yapmış olduğu seçim kampanyalarındaki sloganlar ve propaganda faaliyetleri incelenecek ve değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

²³⁵ Lewis, a.g.e., s.377

²³⁶ Lewis, a.g.e., s.378-379

²³⁷ Lewis, a.g.e., s.379

2.2.1. Türkiye’de Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş

Osmanlı devletinin mirasçısı olarak, zor şartlar içerisinde milli iradenin kendi çabalarıyla kurduğu Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren gerek ekonomik gerek siyasal gerekse sosyal yapı olarak zorlu süreçler geçirmiştir. Kurucu lider Mustafa Kemal’in vefatından sonra Cumhurbaşkanlığı görevini devralan İsmet İnönü’nün döneminde Türkiye oldukça zorlu bir süreç geçirmiş ve ekonomik, siyasal ve toplumsal hayatında değişimlere gebe kalmıştır. Türkiye II. Dünya savaşına dış baskılar olmasına rağmen katılmamış fakat bu durum savaşın etkisinin tabii olarak ortadan kalkmasına engel olamamıştır. Savaş dönemi koşulları, olağanüstü yönetim süreciyle gerçekleşmiştir. İktidar tarafından uygulanan politikalar toplumsal yaşamı hat safhada etkilemiş ve baskı oluşturmuştur. Uygulanan ekonomik politikalar karaborsacıları zengin etmekte fakat kentte yaşayan vatandaşları mağdur etmekteydi. Basına uygulanan sansür basın özgürlüğünü engellemekteydi. Söz konusu bu gelişmeler toplum tarafından tepkilere neden olmakta ve hükümet aleyhine bir ortam oluşturmaktaydı. Türkiye’nin içinde bulunduğu bu zorlu ortam iç ve dış etkenler ile birlikte Türk siyasal hayatında bir dönüm noktası hazırlamış ve demokrasiye geçişi hızlandırmıştır. Çalışmanın devamında çok partili siyasal hayata geçişi etkileyen iç ve dış faktörleri ele alarak bu dönem açıklanacaktır.

2.2.1.1. Çok Partili Siyasal Hayata Geçişi Etkileyen Dış Faktörler

Türk siyasal hayatında büyük bir dönüşümün gerçekleştiği bu döneme etki eden dış faktörleri inceleneceği bu bölümde II. Dünya Savaşının Türkiye’ye etkiler oldukça fazladır ve bu etkiler savaş döneminde Türkiye’nin güvenlik endişesi taşımaya ve bundan dolayı Türkiye’yi tarafsız bir rol oynamaya zorlamış ancak savaş sonrasında ise Batı Bloğunu doğru geçişi gerekli kılmıştır. Türkiye’nin Batı Bloğuna geçişte göze çarpan en önemli yakınlaşma ise Türkiye-ABD ilişkileridir. Bu ilişkilerin temelinde yatan ana sebep ise Sovyetler Birliğinin savaştan sonra Avrupa’daki güç dengesini kendi lehine çevirmiş olması ve Türkiye için potansiyel bir tehlike taşımıştır.

ABD-Türkiye ilişkilerinin gelişmesine sebep olan Sovyet tehdidinin kaynağı ise Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında 1925’te imzalanmış olan dostluk anlaşmasının yenilenmesinde Sovyetler birliğinin şart niteliğindeki talepleri ve Türkiye’nin ikinci dünya savaşına tarafsız kalma isteğidir. Sovyetler Birliği yeni bir dostluk anlaşmasının imzalanması için 1878-1918 yılları arasında Ruslara ait olan Kuzeydoğu Anadolu’daki bölgelerin Sovyetler Birliğine iadesi ile İstanbul ve Çanakkale Boğazlarında Karadeniz’in korunması için müşterek bir Türk-Rus savunma gücünün kurulması talep etmiştir.²³⁸

²³⁸ Zürcher, a.g.e., s.302-303

Tüm dünyayı büyük bir yıkım ve dönüşüme uğratan II. Dünya Savaşını müttefik devletlerin – demokratik rejimlerle yönetilen ülkeler- kazanması küresel çapta anti demokratik rejim ve sistemlerin güvenilirliğinin azalmasına sebebiyet vermiştir. Savaş sonrası gerek anti demokratik sistemlerle yönetilen ülkeler gerekse savaşı kazanan Batı bloğu ülkelerin yanında yer almak isteyen ülkeler kendi siyasal sistemlerinde değişikliğe gitmeye başlamıştır. Demokrasi dalgası olarak adlandırılan bu süreç Türkiye’de de bir dönüşüm meydana getirmiştir. Yaşanan bu gelişmeler karşısında Batılı demokratik devletlerin desteğini almak amacıyla Türkiye demokratik bir rejime geçme kararı almıştır. Savaşın galiplerinden ve yeni dünya düzeninin en önemli iki aktöründen biri olan ABD, anti demokratik nitelikler taşıyan tek partili rejimleri gerek basın yoluyla gerekse kongre aracılığıyla oldukça eleştirmiştir. Emperyalist amaçlı politikalar güderek Sovyet etkisini kırmak isteyen ABD, Türkiye ve Yunanistan’ı kendi etki alanına katmak istemiştir. Bu amaçla ayrıca hammadde deposu ve stratejik konuma sahip ülkeler ABD’nin çekim alanına girmeye başlamıştır.²³⁹

İkinci Dünya Savaşını kazanan devletler hem savaşın olumsuzluklarını ortadan kaldırmak hem de yeni bir dünya düzeni kurmak amacıyla Türkiye’nin de üye olduğu Birleşmiş Milletler Cemiyetini kurdular. Bu cemiyete üyelik ile birlikte CHP iktidarı çok partili siyasal hayata geçileceğinin garantisini vermiştir. Türkiye bu anlaşmayı imzalayarak İnsan haklarına uygun, daha hür ve demokratik bir rejime geçmeyi kabul etmiştir. Cumhurbaşkanı İnönü çok partili siyasal hayata geçiş konusunda düşüncelerini ilk kez 19 Mayıs 1945 tarihinde ifade etmiş ve bu açıklamalar çok partili siyasal hayata geçişi gerçekleştirecek önemli açıklamalardır:²⁴⁰

Memleketimizin siyasi idaresi Cumhuriyetle kurulan halk iradesinin her istikamette ilerlemeleri şartlarıyla devam edecektir. Harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalktıkça memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir. Büyük Meclis, az zaman içinde büyük inkılaplar geçirmiş bir memleketin, sarsıntılara uğramadan, daha ziyade ilerlemesini temin edecektir. Büyük Millet Meclisi’nin kudretli elinde olan millet iradesi, demokrasi yolunda gelişmesine devam edecektir. Bizim tek eksikimiz hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İlk defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketlerin ihtiyaçları sevkiyle hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde başka siyasi partilerin de kurulması mümkün olacaktır. Tek dereceli olmasını dilediğimiz 1947 seçiminde milletin çoklukla vereceği oylar gelecek iktidarı tayin edecektir. O zamana kadar bir karşı partinin kurulabilip kurulamayacağını ve kurulursa bunun meclis içinde mi dışında mı ilk şeklini göstereceğini bilemeyiz. Şunu biliriz ki, bu siyasi kurul içinde prensipte ve yürütmeye arkadaşlarına taraftar olmayanların hizip şeklinde çalışmalarından fazla, bunların, kanaatleri ve

²³⁹ Bayram Kaçmazoğlu, Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmalar, Birey Yayıncılık, Ankara, 1998, s.13,17’den Aktaran: Betül Büyükkalay, **Türkiye’de Çok Partili Siyasal Hayata Geçişin Nedenleri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s.72-73

²⁴⁰ Hüseyin Şeyhanlıoğlu, (2009) “Demokrat Parti ve Siyasal Muhafazakârlık” Yayımlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü s.119-120’den Aktaran: Betül Büyükkalay, **Türkiye’de Çok Partili Siyasal Hayata Geçişin Nedenleri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s.73-74

programları ile açıktan durum almaları, siyasi hayatımızın gelişmesi için daha doğru yol, milletin menfaati ve siyasi olgunluğu için daha yapıcı bir tutumdur.

Dış faktörler çok partili siyasal hayata geçişte önemli bir etkidir. Küresel çapta yayılan demokrasi dalgası Türkiye'yi bir dönüşüme itmiştir. Fakat bu dönüşümün başlangıcı sadece dış faktörlere bağlanmamalıdır. Dış faktörlerin yanı sıra ülke içinde meydana gelen gelişmeler dönüşümün iç faktörlerini oluşturmaktadır. Bir sonraki başlıkta bu iç faktörler incelenecektir.

2.2.1.2. Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş Etkileyen İç Faktörler

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923'ten Demokrat Parti'nin 1950'de iktidara gelmesine kadar Türkiye'de tek parti yönetimi gerçekleşmiştir. Bu rejim doğal olarak beraberinde otoriter bir yapıya dönüşme potansiyeline sahiptir. CHP, kuruluş yıllarında gerek halkla gerekse bürokratlarla iyi ilişkiler içerisindeydi. Fakat zamanla otoriter bir yapıya dönüşen CHP iktidarı, Devlet-Parti bütünleşmesini gerçekleştirmiş ve bürokrasinin de CHP kontrolünde olmasına vesile olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında demokratik yaşama geçiş için girişimlerde bulunulmuşsa da bu girişimler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. CHP, toplumu ve siyasal yapılanmayı pek çok alanda dönüştürmeyi amaç edinmiş ve yapılmak istenen reformlar tepeden inme ve otoriter bir şekilde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu politikaların yanı sıra tüm dünyayı etkisi altına alan 1929 Ekonomik Buhranı CHP iktidarını, devletçi ekonomik politikalarını devam ettirmeye sevk etmiştir. II. Dünya Savaşı ile birlikte bütçenin neredeyse yarısının askeri harcamalara ayrılması ve iktidarın izlediği diğer ekonomik politikalar, iktidara karşı hem parti içinden hem de toplum tarafından muhalefet hareketlerini beraberinde getirmiştir.²⁴¹ İkinci Dünya Savaşı Türkiye'yi çok fazla iktisadi problemlere sevk etmiş ve iktisadi hayata devlet müdahalesinin kapsamını ve etkisini arttırmıştır. Mevcut uygulanan ekonomik politikaların yanı sıra 18 Ocak 1940'ta kabul edilen "Milli Koruma Kanunu" iktidarda bulunan CHP Hükümetine olağanüstü iktisadi yetkiler vermiştir. Ayrıca bu kanunun akabinde vergi düzenlemesi için 1942 yılında "Varlık Vergisi Kanunu" çıkartılmıştır. Bu vergi kanunu mülk sahiplerinden, büyük çiftlik sahiplerinden, iş adamlarından ve maaş veya ücret üzerinden vergi ödemekte olan bazı mükellef kategorilerinden vergi alınmasını öngörüyordu. Bu vergi kanunun Türkiye'nin özellikle azınlıklara karşı ayrımcılık yaptığı kanısını dış başında arttırmış olup iç müdahalelere de zemin hazırlamıştır.²⁴²

Cumhurbaşkanı İnönü'nün demokrasiye geçişe yeşil ışık yakan açıklamaları ve basın ve yayın üzerindeki baskının azalması hem parti içinden hem de parti dışından muhalefetin artmasına sebep olmuştur. Söz konusu bu muhalefet özellikle "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" görüşmelerinde hükümet ilk kez doğrudan ve açık bir şekilde eleştirilmiştir. Bu yasaya muhalefette bulunanlar, yakınları toprak sahibi olan milletvekilleriyle ve bu vekillerin sözcüsü Aydın

²⁴¹ Betül Büyükkalay, *Türkiye'de Çok Partili Siyasal Hayata Geçişin Nedenleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s.34

²⁴² Lewis, a.g.e., s.295-297

milletvekili olan Adnan Menderes büyük bir toprak sahibiydi. Bu kanunun tartışılmasında hükümetin otoriter tutumu Menderes tarafından ülkede demokrasi eksikliği şeklinde addedilerek protestoyla karşılandı. Bu gelişmeler başta Adnan Menderes olmak üzere eski başbakan Celal Bayar ile Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'yü, Türk siyasal hayatında "Dörtlü Takrir" olarak bilinen bir önerge hazırlamaya itmiştir. Bu önerge CHP grubundan Anayasanın tam bir şekilde uygulanarak demokrasinin kurulmasını istemekteydi. Bu önerge ayrıca bir muhalefet partisi kurmaktan çok CHP için bir reform olarak hazırlanmıştı, fakat sonuçları muhalif bir partinin kurulmasına vesile olmuştur. Öneri CHP tarafından reddedildi ve bunun üzerine Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan "Tan" ve "Vatan" gazetelerinde eleştirel makaleler yazmış ve CHP tarafından partiden ihraç edilmiştir. Bu ihraçların ardından Celal Bayar, CHP'den istifa ederek dörtlü takriri oluşturan arkadaşlarıyla birlikte 7 Ocak 1946'da Türk siyasal hayatına damga vuracak olan Demokrat Parti'yi kurmuşlardır.²⁴³

2.2.2. 1946 Genel Seçimleri Öncesi Demokrat Parti

Türkiye'nin çok partili siyasal hayata geçişinde en önemli iç faktör olan Demokrat Parti, 7 Ocak 1946'da Celal Bayar'ın başkanlığında kurulmuştur. Aynı gün içerisinde parti programı ve tüzüğü açıklanmıştır. Parti programı ve tüzüğüne bakıldığında CHP ile DP arasında keskin bir ayrım bulmak oldukça zordu. DP'nin programının amaçları ise ülkede demokrasinin geniş ve ileri ölçüde gerçekleşmesini sağlamaktır. Ayrıca temel hak ve hürriyetlere geniş yer verilmiş, dernek kurma özgürlüğü vurgulanmış, tek dereceli seçim sistemi talep edilmiştir. Bunlara ek olarak seçim güvenliği üzerinde oldukça durulmuş ve liberal ekonomik görüşün uygulanacağı belirtilmiştir. Demokrat Parti'nin Türk siyasal hayatındaki ilk işi kendisinin bir "muvazaa"(danışıklı parti) partisi olmadığını ispatlamak ve CHP'den farklı bir parti olduğunu anlatmak ve toplumu buna inandırmak oldu. Bu amaç doğrultusunda DP, olağan hızıyla ülkenin dört bir yanında örgütlenmeye başladı. Demokrat Parti'nin bu hızlı gelişimi CHP'nin de kendi iç yapısında demokratik değişikliklere gitmesine sebep oldu. İlk olarak CHP ikinci olağanüstü kurultayında, "Değişmez Genel Başkan" ve "Milli Şef" sıfatları kaldırıldı. Bu değişikliklerle birlikte CHP genel başkanı artık dört yılda bir yapılan seçimle belirlenecekti. Ayrıca tek parti döneminde hükümeti denetleme aracı olan "Müstakil Grup" işlevsiz olacağından kaldırılmıştır. Kurultaydaki önemli diğer gelişmelerden bazıları da Demokrat Parti'nin talebine paralel bir şekilde, dernek ve siyasal parti kurma yasağı kaldırılmış ve tek dereceli seçim sistemi kabul edilmiştir. Söz konusu bu gelişmeler Demokrat Parti'nin daha kuruluşunda bile Türk siyasal kültürüne ilk katkılarını yaptığının açık bir göstergesi sayılabilir. CHP meclis grubu tarafından kurultaydan daha önce seçimlerin öne alınması kararı Demokrat Parti ve aslında çok partili siyasal hayatın ilk muhalefet partisi olan Milli Kalkınma Partisi tarafından oldukça eleştiri almıştır. Muhalefet partileri, alınan bu kararın muhalefet partilerinin gelişmelerini önleme amacı olarak alındığını belirtmişlerdir. Bu karar sonucu Demokrat

²⁴³ Zürcher, a.g.e., s.305-308

Parti, 21 Nisan milletvekili ara seçimlerine ve 5 Mayıs'taki belediye seçimlerine katılmadı. Bu gelişme üzerine CHP kurultayında alınan bazı kararlar uygulanmaya başladı; 5 Haziranda milletvekili seçimlerinin tek dereceli olması kabul edildi fakat seçim sistemi "çoğunluk" sistemi olarak kaldı. Gizli oy açık sayım ilkesi ile seçimin adli denetim altında yapılması gibi muhalefetin bazı talepleri reddedildi. Fakat dernek ve siyasi parti kurma yasağını kaldırmak amacı ile Cemiyetler Kanunu'nda değişiklik yapıldı. Ayrıca üniversite özerkliğini gerçekleştiren yeni Üniversiteler Kanunu da kabul edildi. Matbuat Kanunu'ndan, hükümete gazete ve dergi kapatma yetkisi veren 50. madde çıkarıldı. Yayın çıkarmak için mülki idare amirinden izin alınması zorunluluğu da kaldırıldı. 1946 Genel Seçimi, son yasal düzenleme uyarınca adli denetim dışında "Açık oy gizli sayım" yöntemine ve çoğunluk sistemine göre yapıldı.²⁴⁴

Türkiye'nin ilk defa çok partili genel seçimi gerek seçimlerin beklenen tarihten erkene alınmasıyla gerekse seçimde yapılan usulsüzlükler ve bu durumdan kaynaklı sonuçlarıyla uzun yıllar tartışma konusu olmuştur. Bu seçim Türkiye'de demokrasinin sancılı doğuşu olarak nitelendirilebilir. Demokrat Parti demokratik bulmadığı, milletvekili ara seçimleri ve belediye seçimlerini boykot etmiştir. Bu gelişmeler Demokrat Parti'nin 1946 Genel Seçimlerine katılıp katılmayacağını da etkiliyordu. İktidar tarafından siyasal meşruiyetinin sorgulanması ve kamuoyunda tartışılın muvazaa partisi algısını ancak seçime katılarak giderebilirdi. Hükümetin seçim öncesi yapmış olduğu düzenlemeler ve parti tanıtımı açısından seçimlere katılmak Demokrat Parti'nin halk nezdinde tanınmasında etkili rol oynamıştır.

Demokrat Parti'nin genel başkanı Celal Bayar 1947 yılında yapılması planlanan fakat erkene alınan 1946 seçimlerine Demokrat Parti'nin katılıp katılmayacağı konusu üzerine 29 Nisan 1946'da Tasvir Gazetesine şu demeci vermiştir:²⁴⁵

Önümüzdeki sene yapılacak olan umumi milletvekili seçimlerine de iştirak edeceğiz. Ancak o zamana kadar tek dereceli seçimin sağlanmış bulunması şarttır. Seçimler iki dereceli kaldığı müddetçe buna iştirakte mana yoktur. Tam bir demokrasiye uymayan her hareketten kaçındığımız için, çift dereceli seçimlere iştirakte mazuruz.

Ancak şu noktayı da belirtmek mecburiyetindeyim ki, seçimlerin tek dereceli olması da bunun mutlak olarak serbest olması demek değildir. Burada takip edilecek gaye; vatandaşın, kayıtsız şartsız, hiçbir tazyik, tehdit, hatta tesir altında kalmadan reyini kullanabilmesidir. Reye iştirak imkânları tamamen tesirden azade(uzak) olacağı gibi, sandıklarında tam bir emniyet altında bulunması sandığa atılacak reyini içinden aynen çıkması kati olarak sağlanmak gerektir.

Önümüzdeki intihabatta(seçimlerde), tek dereceli seçim ilan edilmiş dahi olsa, şayet resmi makamların bir müdahalesi, intihabatta tam bir dürüstlikle karşılaşmayacak olursak gene

²⁴⁴ Mete Tunçay vd., **Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908- 1980**, 1. Baskı Cem Yayınevi, Ankara, 1997, s.141-143

²⁴⁵ **Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri 1946-1950, Demokrat Parti'nin Kuruluşundan İktidara Kadar Politik Konuşmalar**, Özel Şahingiray (Der.), 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1999, s.47

seçimlere iştirak etmeyeceğiz. Bizim burada güttüğümüz maksat her şeyden evvel memlekette Türk'ün hasletine yaraşan hakiki demokrasi ruhunu, fiili sahasına da intikal ettirmektir.

Seçimler önümüzdeki seneden evvel de yapılacak olsa, yukarıda işaret ettiğim şartlar yerine gelmişse, derhal iştirak edebilecek vaziyetteyiz. Yeni seçim kanunu gecikecek olursa, Meclis'teki arkadaşlar bunu teşrie (hızlandırmaya) çalışacaklardır.

Demokrat Parti'nin 1946 seçimlerindeki slogan ve propaganda çalışmalarını anlatmadan önce şu hususlara değinmek gerekmektedir. Türkiye bu dönemde seçim çalışmaları ve propagandaları açısından henüz bir tecrübeye sahip değildi. Çok partili siyasal hayata geçişle birlikte partiler bu çalışmaları gerçekleştirmek amacıyla mevcut şartlar itibarıyla mitingler şeklinde propaganda yapmakta ve seçim afişleri oluşturmaktaydılar. Kitle iletişim araçlarının gelişmemiş olması ve ülke genelindeki bu eksiklik özellikle yeni kurulan partilerin ülke genelinde çalışmalar yapmasına engel olmakta, kendilerini tanıtmalarına kısıtlı imkânlar vermektedir. Kitle iletişim araçları olarak dönemin Türkiye'sinde gazeteler ve radyo bulunmaktadır. Demokrat Parti kitle iletişim araçlarından 1946 genel seçimlerinde gazeteleri kullanarak yararlanabilmekte, iktidar tekelinde olan Devlet Radyosundan yararlanamamaktaydı. Demokrat Parti bu sebeple 1946 genel seçimlerinde gazete yayınlarıyla, mitingler düzenleyerek ve afişler hazırlayarak seçim kampanyasını gerçekleştirmiştir. Demokrat Parti'nin kullanmış olduğu afişlerden birisi, dur işaretini gösteren bir el fotoğrafının altına "Yeter! Söz Milletindir!" yazan ve CHP iktidarına karşı milli irade söylemine uygun olan böyle bir slogan kullanılmıştır. Seçim propagandalarında oldukça ilgi gören bu slogan niteliğindeki afiş özellikle gazetelerde geniş yer bulmuş ve halkın dikkatini cezp etmiştir.

Türkiye'nin çok partili ilk genel seçimine halk büyük bir heyecan ve ilgi göstermiştir. Bu heyecan ve ilginin oluşmasında özellikle Demokrat Parti'nin propaganda amacıyla yapmış olduğu mitingler etkiliydi. Ülke genelinde CHP iktidarından memnun olmayan her kesimden insan Demokrat Parti'nin mitinglerinde bir araya geliyordu. İktidara muhalif olan bu kitle 1946 Genel seçimlerini ülkenin içinde bulunduğu sorunların kaynağı olarak gören CHP iktidarından kurtulmanın fırsatı olarak görerek bu mitinglere katılmaktaydılar.

2.2.3. 1946 Genel Seçimlerinde Demokrat Parti Sloganları ve Propagandaları

Çok partili siyasal hayatın ilk seçimlerinin erkene alınması ve Demokrat Parti'nin seçime katılma kararı ile birlikte propaganda faaliyetlerine ilk olarak Adana'da başladı. Seçimlerin erkene alınması muhalif partilere seçimlere hazırlık için az bir zaman bıraksa da Demokrat Parti bu süreyi değerlendirmek istemiş ve mitinglerine Adana'da başlamıştır. Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar ilk seçim gezisini Adana'ya giderek gerçekleştirmiştir. Celal Bayar, Adana'da halka hitaben yapmış olduğu mitinginde şu demeçlere yer vermiştir:²⁴⁶

²⁴⁶ Celal Bayar'ın Seçim Kampanyalarındaki Söylev ve Demeçleri 1946-1950-1954, Özel Şahingiray (Der.), 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1999, s.15

Sayın Adanalılar, epeyce zaman evvel buraya Büyük Atatürk ile beraber gelmiştik. O gün vatanın halaskarına karşı gösterdiğiniz derin muhabbet ve coşkun alakanın heyecanını hala yaşamaktayım. Arkadaşlar, maksadımız ve hedefimiz büyük milletimizin ilerlemesini ve refah içinde yaşamasını sağlamaktır. Bugün biz, büyük halaskarın açtığı yolda yürüyoruz. Bu yol milletin hâkimiyetini esas tutan yoldur. O asıl davasını bu gayeyi ele alarak gerçekleştirmişti. Bu yol, milli iradenin yoludur. Her şey de milletimizin olacaktır. Milli iradesini sağlam ve salim bir surette tecellisini temin edince kendimizi maksada vasil olmuş sayacağız.

Arkadaşlar, Demokrat Parti işte bu gaye ile kurulmuştur ve bu bütün vatandaşların müzaheretini, sevgisini bu gaye ile kurulduğu için toplamıştır. Bizim için en büyük mükâfat bu gayenin gerçekleşmesidir. Arkadaşlar bütün kalbimizle millet yolunda hep beraberiz. Muhakkak ki muvaffak olacağız hepinizi sevgi ve saygı ile selamlarım. Sağ olunuz.

Celal Bayar, halka yapmış olduğu hitabesinden sonra sadece birkaç adım atabilmiş kendisini karşılamaya gelen vatandaşların omuzlarında yükselmiş ve bir müddet “Yaşasın Türk Demokrasi'sinin babası, var olsun İstiklal Harbi'nin Galip Hocası” nidaları arasında omuzlarda taşındıktan sonra yere inen Celal Bayar, şunları söyledi; “ Bizim güttüğümüz maksatlardan biri de müsavi olmaktır. Hizmette, nimette, külfette hep müsaviyiz. Beraberiz. Hep birlikte aynı istikamette ve aynı seviyede yürüelim.”²⁴⁷

Demokrat Parti'nin Genel Başkanı Celal Bayar yapmış olduğu ilk seçim mitinginde Adana halkına Demokrat Parti'nin amacını anlatmış ve milli iradeyle kazanılan vatan toprağının yönetiminde de milli iradenin hâkim olması amacıyla Demokrat Parti'yi kurduklarını belirtmiş ve iktidar olmaları halinde demokrasinin özü olan milletin iradesinin egemen güç olacağını açık bir şekilde ifade etmiştir. Celal Bayar'ın görmüş olduğu bu ilgi Demokrat Parti'nin seçimlerde yeni kurulmuş bir parti olmasına rağmen iyi bir netice alacağını göstergesi sayılabilir. Nitekim seçimde yapılan usulsüzlükler olmasaydı Demokrat Parti için daha da iyi sonuçlanabilirdi.

Bayar, halka hitabından sonra Adana Demokrat Parti merkezine geçmiş ve merkezde parti üyelerine yapmış olduğu konuşmada şu konulara değinmiştir: ²⁴⁸

Partimiz yukardan aşağıya doğru kurulmuş bir parti değildir. Parti umdeleri daima umdelerimiz olarak kalmalıdır. Ankara'da yapacağımız umumi kongrelerde lüzum görüldüğü takdirde, partinin siyasi programında bile tadiller yapılabilecektir.”

Devletçilik ile iktisadi teşebbüsler daima muvazi gitmeli, birbirlerini desteklemeli, baltalamamalıdır. Devlet kapitalizmi yapılmamalı ve bu, fert kazancına mani olmamalıdır. Bizce esas fert kazancıdır. Devletçilik memleketteki boşlukları bir an evvel doldurmak için on beş sene evvel elzemdi. Size Atatürk'ün bir sözünü tekrarlamak isterim. Önderimiz o zaman: ‘İktisatta esas, teşebbüsü şahsi ve hususi sermayedir. Biz devletçiliği memlekette boş kalan yerleri bir an evvel doldurmak için alıyoruz’ demişlerdi. Devletçilik söylediğim şartlar dâhilinde, ele alındığı gibi, iktisadi bünyemizin gösterdiği şartlara göre de her zaman tadil olunabilir. Bunu tayin milletin menfaatine ve iradesine bağlıdır.

Mareşal Fevzi Çakmak İstanbul'dan bağımsız olarak adaylığının konulması teşebbüsüne geçildiğini haber aldığı için gene bağımsız olarak Demokrat Parti listesine alınmalarına

²⁴⁷ Seçim, s.15

²⁴⁸ Seçim, s.16-19

muvafakat etmişler ve bunu bizzat söylemişlerdir. Mareşal Fevzi Çakmak, zekâsının bütün cevvaliyetiyle hadiseleri incelemekte ve tahkik etmektedir. Bana bizzat şunu söylemiştir: ‘Gençliğimden beri memlekete hizmet ettim. Millet benden gene hizmet isterse ölünceye kadar bundan geri kalmayacağım’. Mareşalin milletvekili olmayı istemesini memnuniyetle karşılar ve adını listemizin başına geçirmeği memleket vazifesi biliriz. Milli Kalkınma Partisi ile işbirliği yapmak şeklindeki söylentiye gelince, memleketimizin milli menfaatlerini gerektirdiği zaman diğer partilerle işbirliğinin mümkün olacağını ifade edebilirim.

Milletvekili seçmek noktasındaki görüşümüz ise şudur: Ankara’da güvendiğimiz kimseleri vaziyetlere empoze etmek istemiyoruz. Milletvekili seçiminde merkez vilayetlerin, vilayetler de merkezin fikrini almak mecburiyetindedir. Bunun manası da şudur: Siparişlere kapıları kapatmak.

Seçim davasında, biz dava sahiplerinin cesur olması şarttır. Tereddütsüz olarak işe atıldığımız takdirde davayı kazanacağımızdan şüphe edilemez. Davayı benimseyen insanlarda korkaklık olmaz. Daima cesur olacağız. Ancak kanuna karşı tecavüz eden ve milletin haklarına saldırmak isteyenler bizden ve kanundan korksunlar.

Bayar, daha sonra Osmaniye ve Ceyhan’da da mitingler yapmıştır. Bayar, 30 Haziran 1946 da yapmış olduğu Osmaniye ve Ceyhan mitinglerinde şu hususlara yer verdi:²⁴⁹

Bütün hedefimiz milli hâkimiyetin tecelli etmesi için serbest bir seçimin müdahalesiz bir surette cereyan etmesidir. Bu, korku ile olmaz arkadaşlar. Haksızlık edenler bizden daha çok korkmalıdır, çünkü kanunlar haksızlık edenler için konulmuştur.

Biz, şahıslar ile alakalı değiliz, biz Cumhuriyetin kanunlarına boyun eğiyoruz. Ve ancak korkumuz bu kanunlardır. Biz o kanunlara aykırı hareket edersek, hükümet cezamızı vermezse, vazifesini suiistimal etmiş olur.

Arkadaşlar; milli bir vazifenin karşısında bulunuyoruz. Millet yakında iradesinin ne surette tecelli edeceğini gösterecektir. Demokrat Parti mensuplarının bu kadar mühim bir dava uğrunda gösterdikleri alaka beni memnun ve bahtiyar ediyor. Heyecanlarınız, istikbal hakkında bize ümit veriyor. Arkadaşlar milletimiz her türlü iyiliğe, her türlü refaha müstahak ve layıktır. Bunun elde edilmesi için reyini selamete kullanması lazımdır. Sizin seçeceğiniz insanlar, sizinle burada ne konuşuyorlarsa aynı şeyi Millet Meclisi’nde söyleyecek insanlar olmalıdırlar. Bu kadar kısa sözlerimle ne demek istediğimi anlıyorsunuz. Eğer reylerimizi kullanamayacak bir mesuliyet varsa tamamen size aittir. İtiraf etmek lazımdır ki, yeni bir devre girmiş bulunuyoruz. Bu devir de milletin kendi kendisini intihap etmesidir. Şu veya bu tesire rağmen kendi iradenizi kullanmanız lazımdır.

Muhterem Ceyhanlılar, bu milli imtihan karşısında en büyük notu almış bulunacaksınız. Milli vazifeyi dikkatle ifa edenlerin duyduğu zevkin hududu yoktur. Biz bu azmimizde yürüyoruz. Hiç şüphe etmiyorum ki, Cenabı Hakkın inayeti bizimle beraber olacaktır.

Bayar, bu mitinglerden sonra Ankara’daki Demokrat Parti Cebeci ve Atıf bey Semt Ocaklarında şu demeçleri vermiştir:²⁵⁰

Sayın vatandaşlarım, aziz arkadaşlarım. Bu çok samimi tezahürat önünde söz söylemekten ve hislerimi ifade etmekten aciz bulunuyorum. Bu tezahüratınız, tuttuğumuz yolun doğruluğuna en kuvvetli bir delilidir. Bundan on beş gün sonraki pazar günü Türk milleti büyük bir imtihan verecektir. Güzel düşüncelerimizin tahakkuku için reylerimizi kullanacağız. Bu milli vazifemizi tam bir serbesti ve vicdan huzuru içinde yapabildiğimiz takdirde istikbalimiz taayyün ederek (belirlenerek) beklediğimiz iyilikler kendini gösterecektir. Vereceğiniz reyler aziz milletimizin

²⁴⁹ Seçim, s.20-21

²⁵⁰ Seçim, s.21-22

istikbalini ve refahını sağlayacaktır. Genç arkadaşlarım, evlatlarım, biz demokratlar seçimi bu kadar mühim telakki ediyoruz. Biz siyasi hayatımızda ikindi namazı kılan insanlar gibiyiz. Daha ne kadar yaşayabileceğiz, bu yolda ne kadar devam edebilmek kudretini gösterebileceğiz, belli değildir. Çakışmalarımızı, teşkilatımızı, gayelerimizi size emanet edeceğiz. Büyük Atatürk Cumhuriyeti nasıl gençliğe emanet etti ise; Cumhuriyetin ruhunun ifadesi olan demokrasiyi de sizler elinize alacaksınız. Bu güzel tezahüratın benim şahsıma değil, Demokrat Parti'nin manevi şahsiyetine ve onun yüksek gayelerine matuf olduğuna eminim. Hepinizi saygı ve sevgi ile selamlarım. Yaşasın Türk milleti.

Bizim gayemiz memlekete refah getirmektir. Beklediğinizi yapmaktır. Sandık başında vazifenizi korkmadan yapınız. Milli vazifeyi mutlaka yapmak lazımdır. Bir vazifeyi yerinde olarak ifa edemezsek kabahati bizim olur. Vatandaşlar, seçimlerde dikkatli olunuz. Ve Büyük Millet Meclisi'ne haklarınızı müdafaa edebilecek kimseleri gönderiniz. Demokrat Parti sizin partinizdir. Ona müzaheret ettiğiniz takdirde iyi günleri beraber yaşayacağız. İyi günler yakındır.

Bayar'ın yapmış olduğu mitinglerden en önemlilerinden birisi de İzmir'de yapmış olduğu mitingdir. Bayar'ın İzmir mitinginde yapmış olduğu konuşma adeta bir nutuk şeklindedir. Burada Bayar'ın miting konuşmalarında önemli görülen ve çalışmanın içeriği kapsamında belli bölümleri ele alınacaktır. Bayar, pek hayli bir katılımla gerçekleşmiş olan İzmir mitinginde şu hususlara değinmiştir:²⁵¹

Çok sayın vatandaşlarım, sevgili İzmirli hemşerilerim: İzmir'e İttihat ve Terakki Fırkasının sekreteri olarak 1913 senesinde geldim. O sırada Balkan Harbi felaketle sona ermiş bulunuyordu. Bu felaketin acılarını beraber yaşadık. Birinci Dünya Harbi'nin acı, tatlı bütün safhalarını aranızda geçirdim. Düşmanın ilk istila adımını ateşle karşılayan Ege'nin kahraman evlatları arasında bulunmuş olmam hayatımın, göğsümü hayli iftiharla kabartan hadisedir. Daha sonra uzun yıllar mebus olarak İzmir'i ve Manisa'yı temsil etmek şerefini taşıdım ve bu şerefli vazifeyi gücümün yettiği kadar iyi yapmağa çalıştım. Nihayet geçen yaz milletvekilliğinden istifa ile ayrıldım. Fakat İzmir'den yine ayrılmadım. Memleket hizmetinde ve demokrasi yolunda yeni bir parti ile çalışma zamanı gelince ilk ziyaretim İzmir oldu ve bu teşebbüs yurdun diğer bölgelerinde olduğu gibi Ege'nin Hürriyete gönül bağlamış evlatlarının en geniş sevgileriyle karşılandı.

Aziz vatandaşlar: Memleketimizde yepyeni bir devir açılmaktadır. Bu devir, demokratik hak ve hürriyetlerin kökleşmesi devri olacaktır. Böyle bir devrin henüz fecri (doğuşu) karşındayız ve çok çetin imtihanlar geçireceğimize de şüphe yoktur. Çünkü iktidar partisi böyle bir inkılabı kabil olduğu kadar geciktirmeğe uğraşmaktadır. Ancak her milletin hayatında en derin ve hakiki tekâmül(gelişim) olan bu inkılâbın yurdumuzda tam olarak gerçekleşmesinin artık geciktirilemeyeceğine inanıyoruz. Çünkü millet azmetmiş bulunuyor. Sayın vatandaşlar; Milletler ya kendi kendilerini idare ederler yahut da başlarına geçen bir şahıs veya zümre tarafından idare olunurlar. Bir memlekette bu iki çeşit idareden hangisinin hâkim bulunduğunu anlamak için bir ölçü vardır. Vatandaşların siyasi hakları tam bir teminat altında ve dokunulmaz halde ise hiç şüphe etmeyiniz; o memlekette milli irade hâkimdir. O millet kendi kendisini idare eden milletlerdendir. İdarenin adı ve şekli ne olursa olsun, siyasi hakların doğrudan veya yan yollardan tehdiye uğratıldığı memleketlerde ise milli iradenin hâkimiyetinden bahsetmeğe imkân yoktur ve millet kendi kendisini idare eden milletlerden değildir. Diğer taraftan unutulmamalıdır ki, siyasi hakların kökleşip yerleşmediği memleketlerde şahsi hürriyet ve mesuliyetler de teminat altına alınmış sayılmaz. Hakiki manasıyla Cumhuriyet, vatandaşımı hiçbir tereddüt ve kanunun tesiri altında kalmaksızın siyasi haklarını kullanabildiği ve şahsi hak ve hürriyetlere kimsenin el uzatmayacağı bir emniyet altında bulunduğu idare şeklinin adıdır ve hakiki manasıyla cumhuriyette demokratik esasların hâkim bulunması şarttır.

²⁵¹ Seçim, s.23-25

Yurttaşlarımız; Milletimizin göstermekte olduğu yüksek azme ve emsalsiz olgunluğa rağmen, biraz evvel arz ettiğim gibi henüz çok çetin imtihanlar ve zorluklar karşısındayız. Bu zorluklar neden ileri geliyor. Henüz ortadan kaldırılamayan tek parti zihniyeti... Bu zihniyeti açık veya kapalı ifadelerle milletin henüz olgun olmadığını telkine çalışır. Saki vatandaş haklarının verilmesi bir nizamsızlık ve kargaşalık yaratmış gibi nizam ve sükûndan bahsedilir. Sanki bu vatanda olgun olan, hakikati gören, haklarını kullanmağa, hatta başkalarının tazyik hakkının ellerinde bulundurmaya ehliyetli, kendilerinden başka kimse yoktur zannedenler ve kendilerini milleti idareye kaderin bozulmaz hükmü ile memur kılınmış farz ederler. Aslında birbirini tamamlayan bu iki zihniyet, bugünün iktidar partisinin şiarı olmuştur. Tamamıyla bitaraf işlemesi lazım gelen hükümet ve idare cihazı bugün bu zihniyetin sevk ve idaresine tabi bulunuyor. Bu hakikat açıktır. Karşımızda devlet reisliği ile parti başkanlığını aynı zatta birleştiren ve böylece devlet nüfuzunu ve bütün hükümet cihazını elinde bulunduran ve kullanan bir iktidar partisi vardır. Bundan başka vatandaş hak ve hürriyetlerini engelleyen bazı kanunlar halen yürürlüktedir. Memleketin bir takım bölgelerinde artık zaruri bulunmadığı halde sıkıyönetim hala devam etmektedir. Partilerin müsavi(eşit) hak sahibi olmaları asla hatıra getirilmemekte, Halk Partisi bütün hükümet kudret ve vasıtalarını kendi inhisarında(tekeline) bulundurmakta ve bunlara dilediği gibi tasarruf etmektedir. İktidar partisi bu suretle işi el altından idare edebileceğini ve tek partili idare zamanındaki şartları az çok idameye yer ve imkân bulabileceğini sanmaktadır. İktidar partisinin demokratik bir idarenin gelişmesini her çareye başvurarak hatta anayasa hükümlerine aykırı olarak önlemeye çalışması seçimlerde kazanmak için her yerde halka hükümet kuvvetleriyle türlü tazyikler yaptırması, bilhassa köylerde vatandaşları dayak altında sindirmek istemesi Türk milletinin gözleri önünde cereyan etmekte olan bütün bu kanunsuz hareketler ve teaddiler(baskılar) gösteriyor ki Halk Partisi hatta her ne pahasına olursa olsun ciddi muhalefete yer vermemek istemektedir ve bunun karşısında Türk milleti Halk Partisi'nden tamamen uzaklaşmaktadır.

Bayar'ın seçim nutku Demokrat Parti tarafından radyoda yayınlanmak istemiş fakat olumlu cevap alınmamıştır. CHP, seçim kampanyalarında radyodan yayınlar yaparak propaganda yapmış fakat Demokrat Parti'ye bu imkânı vermemiştir. Bayar'ın İzmir nutkunda belirttiği gibi iktidar tüm kuvvet ve tasarruflarını kendi lehine kullanarak demokrasinin gereklerini yerine getirmemiştir.

Bayar, mitinglerine devam etmekte sırasıyla; Ödemiş, Bayındır, Aydın, Balıkesir ve Bursa'da halka hitap etmekteydi. Bayar'ın bu mitinglerde ki bazı demeçleri şu şekildedir.²⁵²

Arkadaşlar, vatandaşlarımız yer yer tehdit ediliyor, dayak yiyorlar. Acaba bu niçin yapılıyor. Biz Demokratlardan mı korkuyorlar? Hayır, kendilerine mi güveniyorlar, Hayır. Şu halde kendilerince korkutan bir mesele vardır. Niçin millet serbest bırakılmıyor, niçin Türk milletinin karşısına çıkıp da hesap vermek mecburiyetini duymuyorlar da köylüye dayak atıp inletiyorlar? Böyle demokrasi, böyle cumhuriyet, böyle idare, hatta hatta beyle meşrutiyet olamaz arkadaşlar. Ürkmeden korkmadan milli vazifemizi ifa ve sandık başlarında yüksek siyasi terbiyemizi ispat edeceğiz. Arkadaşlar, bugünkü Celal Bayar, alnı açık olarak yaşamıştır. Size, aziz ve sevgili milletime hizmet etmekten başka ihtirası yoktur. İnanıyorum ki biz muvaffak ve muzaffer olacağız. Türk milletinin olgunluğuna inananlar daima muvaffak olmuşlardır.

Vatandaşlar, yeni bir devreye giriyoruz. Bu demokrasinin yükselmesidir. Bu Pazar günü yapılacak intihapta(seçimde) bu devre açılıyor. Reyleriniz vicdanınızdan kopup gelmelidir. Ve yalnız vicdanınızın sesini aksettirmelidir. Bunun için seçim tam manasıyla serbest olmalıdır. Ancak bu şartlar içinde rey verilirse milli hâkimiyet tam manasıyla tezahür etmiş olur.

Yer yer idare amirleri ve jandarma kumandanları baskı yapmaktadırlar. Vatandaşlar siyasi kanaatlerinden dolayı tazyike uğramaktadırlar. Bazı yerlerde de seçim işleri normal şartlar dâhilinde cereyan etmektedir. Benim kanaatime göre, bunların cereyan etmiş olması, idare

²⁵² Seçim, s.30-36

amirlerinin dürüst hareket etmek yolundaki şahsi temayüllerinden(eğilimlerinden) ileri gelmektedir. Bunların âdeti maalesef mahduttur. Vatandaşları seçim işlerinde kanaatleriyle baş başa bırakmak, bugünün ve yarının mühim meselesidir. Fakat böyle olmuyor. Elinizde müteaddid feryat nameler mevcuttur. Demokrat Parti'nin kuruluşundan beri ne kadar hadise olmuşsa, bu hadiseleri vücuda getirenlerin hiçbirisi resmi bir itaba(kınamaya) dahi maruz kalmamıştır. Bu hallerin önüne geçmesini hükümetten dilemek hakkımızdır. Evvelce de iddia ettiğimiz gibi seçimin zamanından evvel öne alınması ve mahsul zamanına tesadüf ettirilmiş olması iyi netice vermemiştir. Gezdiğim yerlerde gördüm ki, vatandaşlar seçim meselesiyle, milli hâkimiyetle şiddetle alakalanıyorlar. Fakat tarlalarında idrak edilmek üzere bulunan tütün, pamuk gibi mahsullerin başında bulunmak ve onlarla uğraşmak zorundadırlar. Birçok yerlerde harman mevsiminin gelmiş olmasını bunlara ilave edersek, seçim için en kötü bir zaman seçilmiş oluyor demektir. Bazı yerlerde de halktan şunları işittim. Seçim için halk reyini ihsas etmiştir(hissettirmiştir), bir korku vardır. Seçim mazbatalarına parti mümessillerinin imza ettirilmeyeceği keyfiyeti. Diyorlar ki, eğer hükümet seçimi milletin gözünün önünde ve emniyetler yapacaksa herhangi bir mümessilin mazbatada imzasının bulunmasına neden müsaade etmiyor? Bunun temini yerinde bir iş olacaktır.

Demokrat Parti'nin 1946 Milletvekili Genel Seçimleri için yapmış olduğu mitingleri ve propagandaları Bayar'ın dilinden aktarılmıştır. Bir sonraki başlık altında bu seçimin sonuçlarını, seçim sonrası usulsüzlük olduğuna dair yapılan itirazlara ve propagandaların değerlendirilmesine yer verilecektir. Bir sonraki bölüme geçmeden önce bu bölümde sadece Bayar'ın miting konuşmalarına yer verilmiş olduğu belirtilmelidir. Esasında, Türk Siyasal Hayatında, Demokrat Parti ile ismi anılan siyaset adamı Adnan Menderes'tir. Fakat Demokrat Parti'nin kuruluşunda Genel Başkan olarak seçilen Celal Bayar seçim mitinglerinde doğal olarak öne çıkan karakter olduğu için propaganda faaliyetleri sadece Celal Bayar'ın yaptığı mitingler üzerinden değerlendirilmiştir. Fakat 1954 ve daha sonra yapılan seçimlerde Adnan Menderes'in yapmış olduğu seçim konuşmalarına da yer verilecektir.

2.2.3.1. 1946 Genel Seçim Sonuçları ve Değerlendirme

Türkiye'de Çok partili siyasal hayata geçişle birlikte, partiler arası bir yarışmanın, rekabetin yaşandığı ilk seçim 21 Temmuz 1946'da gerçekleşmiştir. Bu seçim, birçok tartışmalara, sorunlara yol açmış ve günümüzde de halen daha tartışılan seçim olarak Türk siyasal hayatında yerini alarak tarihe geçmiştir. İlk kez böyle bir tecrübe yaşayan Türk toplumu seçime oldukça ilgi göstermiştir. Tek parti iktidarına karşı Demokrat Parti etrafında toplanan muhalif kesim için seçim adeta bir milli vazife halini almıştır. Seçimin yapıldığı gece alınan ilk sonuçlara göre Demokrat Parti oyları fazla görünmekteydi. Seçim sonuçlarını Demokrat Parti Genel Merkezinden takip eden Metin Toker, seçim gecesi genel merkezde yaşanan hadiseleri şu şekilde anlatmıştır; “ Her telefona birkaç kişi birden koşuyor, galibiyet haberi geldiğinde ‘Yaşasın! Şurasını da kazandık...! ‘Yaşasın Burasını da kazandık...’ sesleri yükseliyordu.”²⁵³ Sayım bittikten sonra ise Demokrat Parti Genel Merkezine kendilerine iletilenin aksine olumsuz sonuçlar gelmeye başlamış ve seçimlerde hile ve

²⁵³ Metin TOKER, “*Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)*”, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1990. s.122'den Aktaran: Nazım Özkaz, **1946 Genel Seçimlerinin İzmir'de Uygulanması**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s.66

usulsüzlük yapıldığı söylenmeye başlanmıştır. Oy kullanma işlemi bittikten sonra, seçim komisyonlarında ve seçim kurullarında görevli olan kişiler, açık usül yapılan yani herkesin gözü önünde verilmiş oyları, herhangi bir gözlemci veya denetiminin bulunmadığı kapalı odalarda sayarak, seçim sonuçlarını tutanaklar haline getiriyorlar ve sayılan sandıklarda ki oy pusulaları da imha edildiğinden, elde sadece sonuç tutanakları kalıyordu. Söz konusu bu durum illegal bir durum teşkil etmemekte fakat muhalefet oylarının iktidara yazılmış olduğu ihbar ve şikâyetlere sebep oluyordu.²⁵⁴

Seçim gecesi, iktidar partisi CHP'nin genel merkezindeki gelişmeleri ileri bir tarihte Nihat Erim'le yaptığı görüşmede öğrenen Toker şunları aktarıyor:²⁵⁵

Erim, bir gece sonra da neşeli olmadıklarını söyler. İllerden Parti Genel Merkezine gelen haberler çok fenadır. Çok il, şehirlerde kaybedildiğini bildirmektedir ve 'Ne yapacağız!' diye sormaktadır. Teşkilatın aklındaki mutlaka bir şeylerin yapılacağıdır. Çankaya seçim sonuçlarını düşündükçe kabule hazırdır ama yılların verdiği alışkanlıklarla dolu teşkilat, marifetini hemen o gece yapmaya başlamıştır bile...

Seçim sonrası yapılan resmi açıklamalara göre CHP 397 milletvekili, Demokrat Parti ise 61 milletvekili kazanmış bağımsız adaylar da 7 milletvekili ile birlikte TBMM'nin sekizinci döneminde görev yapacaktır.²⁵⁶ Bağımsız adayların dördü Demokrat Parti listesinden aday olarak seçilmiştir. İki ilden aynı anda seçilen iki Demokrat Parti milletvekili bir ili tercih etmek zorundaydı. Böylece Demokrat Parti iki milletvekilini birden fazla ilde aday gösterdiği ve seçildikleri için otomatikman kaybetmiştir. Bu durum Mareşal Fevzi Çakmak'ın durumunu da açıklamaktadır.²⁵⁷ Seçim sonuçlarının açıklanmasından sonra sonuçlar ve yapılan hile ve usulsüzlüklerle ilgili Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar şu demeci vermiştir:²⁵⁸

DP teşkilatının sandık müşahitleri eliyle topladığı rakamların hesabından, 1946 seçimlerinde DP'nin 279 milletvekilliği, CHP'nin de 186 milletvekilliği kazandığı anlaşılıyordu. Fakat Meclis'teki fiili durum, 395 Halk Partisi milletvekili ve 66 DP milletvekili idi. Bu rakamlar, o günlerin TBMM Başkanı Kazım Karabekir'in, seçimler arifesinde verdiği bir özel demeçte "Meclis'te 60- 70 muhalif milletvekilinin bulunması yeter bir ölçüdür" sözüne uyuyordu. Demek oluyor ki, CHP iktidarı, seçimlerden önce, DP için bir kontenjan kabul etmiş ve bu kontenjanı, valileri vasıtasıyla aynen tahakkuk ettirmişti.

²⁵⁴ Cemil Koçak, **Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları 1945-1950, İktidar ve Demokratlar**, 1. Baskı, İletişim Yayınları, C.2, İstanbul, 2012, s.515

²⁵⁵ Metin TOKER, "*Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)*", Bilgi Yayınevi, İstanbul 1990. s.123'ten Aktaran: Nazım Özkar, **1946 Genel Seçimlerinin İzmir'de Uygulanması**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s.66

²⁵⁶ URL, "TBMM Ad Defteri, Dönem VIII", (t.y.), https://global.tbmm.gov.tr/docs/secim_sonuclari/secim3_tr.pdf (25.04.2018)

²⁵⁷ Koçak, a.g.e., s.516

²⁵⁸ Celal Bayar, "Başvekilim Adnan Menderes", Der: İsmet Bozdağ, İstanbul: Tercüman Yayınları, 1986, s. 60'tan Aktaran: İhsan Karlı, **1946-2007 Türk Basınında Milletvekili Genel Seçimleri**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s.40-41

Metin Toker seçim sonuçlarıyla ilgili tartışmalar ve usulsüzlüklere ilişkin şu demeçleri vermiştir:²⁵⁹

Seçimlerden üç gün evvel CHP, ciddi ve her ilde yarışa tam takımla katılarak, listelerin tüm halde ilan etti. DP'nin böyle ilan edilmiş listesi yoktur. Bunun başlıca sebebi, yeni partinin iktidara oynayacak kudreti kendisinde görememesidir. Bir diğer sebep, aday bulunamadığı için bazı iller hakkında (Refik Şevket) İnce'nin meşhur defterine şöyle notlar düşmesidir: 'Dört aday mahalleden gösterilecektir.(...) İki aday teşkilatça oradan gösterilecektir.' Defterde 367 aday numarası bulunmaktadır. Bunların 16'sı mükerrer olduğundan, DP sadece 351 adayla seçimlere gidiyordu ki, hiçbir hile, hiçbir mazbata değişikliği, hiçbir tesir yapılmasa ve iktidar istisnasız her yerde kaybetse(ki) buna tabii fiilen imkân yoktu, CHP'nin mecliste 114 sandalyesi otomatik olarak olacaktı. Yani (CHP'nin) iktidarda kalmak için topu topu 119 milletvekili sağlaması gerekiyordu. (Toplam) 465 milletvekilliği vardı ve o günkü şartlar içinde CHP bunu sağlardı. Ama o hileler, mazbata değişiklikleri, tesirler yapıldığına göre, gerçek şudur ki, CHP ve bilhassa idari amirleri ile CHP teşkilatı, 1946 seçimlerini boşu boşuna kirlenmiştir.

İlk çok partili seçim olan 1946 milletvekili genel seçim sonuçları henüz altı aylık bir parti olan Demokrat Parti için kayda değer bir gelişmeydi. Fakat bu gelişmenin daha çarpıcı olması seçimlerde aleni bir şekilde yapılmış usulsüzlüklerdir. CHP'nin çoğunluğu sağlamasının asıl sebebi bu usulsüzlüklerdi. Seçimde oy kullanırken gizlilik güvencesi olmamış, tarafsız gözlemcilik uygulanmamıştır. Yapılan bu usulsüzlüklerin üstünün örtülmesi için seçim sonuçlarının açıklanmasının ardından "sayılan" her oy pusulasının imha edilmesini gerektiriyordu. Bu durum seçimin, muhalefetin seçim için talep ettiği adli denetimi olanaksız kılmaktaydı. Seçimlerde bu usulsüzlüklerin yapılmasının daha doğrusu yapılabilmesinin tek parti dönemi yapılanmasından kaynaklandığı unutulmamalıdır. Şöyle ki, seçim bölgelerindeki yerel yöneticiler CHP'nin yani iktidar partisinin üyesiydiler ve bu kişiler, siyasal muhalefet ile devlete ihanet arasındaki farkı anlamakta oldukça zorlanıyordu. Ülke genelinde usulsüzlükler o kadar fazla ve aleni bir durumdaydı ki sonuçlara ve usulsüzlüklere karşı başta Demokrat Parti olmak üzere diğer muhalefet partiler ve tüm ülke oldukça tepki gösteriyordu.²⁶⁰ Bernard Lewis, 1946 genel seçim sonuçlarını Demokrat Parti açısından şu şekilde değerlendirmiştir:²⁶¹ "Demokrat Parti, gürbüz bir çocuk olduğunu göstermişti. Demokrat adaylar, büyük şehirlerde başarılar kazandılar ve eğer parti ve hükümet memurları ülkenin çeşitli yerlerinde seçmenleri korkutmak ve oyları düzenlemek teşvikine karşı koyabilselerdi, birçok yerlerde daha şüphesiz kazanacaklardı."

Demokrat Parti'nin seçim için yapmış olduğu mitinglerdeki propagandaların ve sloganların Türk siyasal kültürüne etkisini Bayar'ın demeçlerine, seçim sonuçlarına ve oluşan muhalif kitlenin sonuçlara tepkisine bakarak belirlenebilir. Öncelikle Bayar'ın Genel Başkan seçilmesinde liderlik vasfının bulunması ve Atatürk döneminin son Başbakan'ı olması önemlidir ki bu halk nezdinde Demokrat Parti'nin daha itibar gören bir muhalefet partisi olmasına yardımcı oluyordu. Özellikle kuruluş aşamasında iktidar tarafından çok partili siyasal hayata geçişte Bayar'ın öncülüğündeki bir

²⁵⁹ Metin TOKER, "Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)", Bilgi Yayınevi, İstanbul 1990. s.171-172'den Aktaran: Cemil Koçak, **Türkiye'de İki Partili Siyasal Sistemin Kuruluş Yılları 1945-1950, İktidar ve Demokratlar**, 1. Baskı, İletişim Yayınları, C.2, İstanbul, 2012, s.525

²⁶⁰ Zürcher, a.g.e., s.308

²⁶¹ Lewis, a.g.e., s.305-306

partiye oldukça ılımlı yaklaşılması da önemlidir. Bayar'ın Atatürk ilke ve inkılâplarına ve cumhuriyetin kazanımlarına olan bağlılığı Demokrat Parti'nin bu kadar genişlemesine ve ana muhalefet partisi olmasına önemli derecede katkı sağlamıştır. Celal Bayar, yapmış olduğu mitinglerde özellikle Cumhuriyetin kurulmasının nedeni olan milli iradenin hâkimiyetinin esas olduğunu belirtmiştir. Demokrasinin temeli olan milli iradenin Türk Milleti'nin yıllardır hasretini çekmiş olduğunu belirterek bu hususta daha önce de girişimler olduğunu belirtmiş ve Demokrat Parti'nin kuruluş amacının milli İradenin tekrar hâkim olması olduğunu anlatmış ve partisine meşruiyet kazandırmaya çalışmıştır. Bayar, yapmış olduğu mitinglerde ülke genelindeki mevcut durumu son derece gerçekçi bir biçimde anlatarak halkın güvenini kazanmayı sağlamıştır. Miting alanlarındaki konuşmalarında ve teşkilat konuşmalarında gerek vatandaşla gerekse parti mensuplarıyla soru cevap şeklinde diyaloga girerek etkili bir siyasal iletişim gerçekleştirmiştir. Bayar, bu diyaloglarda sürekli olarak milli irade beyanında bulunmuş, Atatürk'e atıflar yapmıştır. Özellikle seçim konusunda vatandaşlara milli vazife söylemiyle yapacakları seçimin önemini hatırlatmış ve siyasal katılımın artmasına yardım etmiştir.

Bayar, mitingine katılan vatandaşlara demokrasinin asıl unsurlarını ve nasıl işlemesi gerektiğini ve vatandaşların bu yönetim şekliyle önemli bir aktör olduğunu adeta bir öğretmen edasıyla anlamıştır. Mitingler, toplum nezdinde siyasal katılımı artırıcı etken olarak siyasal bilinçlenmeye ön ayak olmuştur. Gelişmekte olan Türk siyasal kültürü, seçim ve mitingler ile daha da olgunlaşma göstermiştir. Vatandaş muhalefet etmenin ne demek olduğunu ve iktidarın nasıl olması gerektiğini iyice kavramakta, eleştiri kültürünü benimsemekte ve giderek etkin bir siyasal aktör olarak ortaya çıkmaktadır. Bayar, mitinglerde yapmış olduğu konuşmalarda özellikle iktidar tarafından bölücülük, suç ve anarşi gibi istinat edilen bu hususların suç olmadığını siyasal muhalefet etmenin kanunlara uygun olduğunu belirterek vatandaşın bilinçlenmesini ve Anayasadaki haklarına daha fazla sahip çıkmasını sağlamaya çalışmıştır. Bayar, vatandaşlara seçimlerde cesaretli olmalarını ve yaptıkları seçimin milli bir vazife olduğunu anlatmıştır. İktidar tarafından yapılmış ve yapılacak olan her türlü eylemin göz önünde bulundurulmasını belirtmiş ve vatandaşların milli iradeye ve şahsi hürriyete sahip çıkmaları konusunda oldukça bilinçlendirmiştir.

Bayar, mitinglerinde milletvekili belirleme usulünde vatandaşlarında söz sahibi olduğunu belirtmiş ve tabandan gelen taleplerin önemini ve iktidar partisinin izlemiş olduğu gibi bir politika izlemeyeceklerini açık bir şekilde belirtmiştir. Ayrıca Parti'nin program ve tüzüğüyle ilgili olarak özellikle ekonomik politikalarında milli iradenin tasarrufuna başvurularak değiştirilebileceğini belirtmiştir. Partinin gerçek sahibinin vatandaşlar olduğunu belirterek milli irade hususuna yine önem atfetmiştir. Milletvekili seçiminde vekillerin ve kendisinin miting alanlarında vermiş olduğu demeçlere uygun bir şekilde hareket edeceğini belirterek siyasal etik anlamında güvence vermiş ve bilinçli bir siyasal kültür sahibi vatandaş portresi oluşturmaya çalışmıştır. Bayar, Mareşal Fevzi Çakmak'ın Demokrat Parti bağımsız aday listesinden aday olmasına çalışması iyi bir siyasal pazarlama hamlesi olarak değerlendirilmelidir. Özellikle, İnönü'ye rakip olarak ve muhalif

kesimlerin güvenebileceği bir karakter olarak Mareşal, Demokrat Parti'nin iyi bir reklam çalışması olmuştur. Bayar, tek parti zihniyetini eleştirerek ve demokratik olmayan unsurları içeren kanunları seçim propagandası olarak etkili bir şekilde kullanmıştır. Yeni bir program ve fikirden ziyade, iktidar partisinin yapmış olduğu icraatları seçim propagandası olarak oldukça etkili bir şekilde kullanmıştır. Milli irade vurgusunun adeta bir dışa vurumu olarak hazırlanan “Yeter Söz Milletindir!” sloganı, muhalif kitleler üzerinde oldukça etkili olmuş ve seçmen zihninde oldukça yer edinmiştir.

2.2.3.2. 1946-1950 Arası Önemli Siyasal Gelişmeler

Genel seçimlerin sonuçlanmasıyla birlikte Recep Peker başkanlığında yeni kabine kuruldu. Peker, partideki tek parti düşüncesine sahip olanların önde gelen ismiydi. İktidar süresi sadece bir yıl süren Peker hükümeti döneminde, muhalefet ve iktidar arasındaki ilişkiler oldukça gergin ve sert geçiyordu. CHP iktidarı Demokrat Parti'nin sert muhalefetine karşı bir tercih durumunda Peker'in Başbakan olduğu bir yıllık bir süreç geçirdi. Demokrat Parti'ye gösterilen yoğun ilgi ve destek karşısında iktidar, ya muhalefeti sindirecekti ya da liberalleşme yoluna gidecekti. Peker, muhalefeti sindirmek için her türlü girişimde bulunmuş fakat Demokrat Parti bu süreçte Peker'e ve hükümetine karşı direnmiştir.²⁶²

Başbakan Peker, demokratların programlarının gereksiz olduğunu ispatlamak ve muhalefeti etkisiz hale getirmek için “7 Eylül Kararları” ve “Sendikalar Kanunu” gibi birçok liberal önlem almıştır.²⁶³ Peker tarafından alınan bu önlemler iktidar, muhalefet çatışmasını daha da gerginleştirmiştir. Meclis mazbatalarının tasdiki ve 1947 bütçe tasarısı görüşmelerinde mecliste oldukça sert tartışmalar yaşanmıştır. Başbakan Peker'in 18 Aralık 1946'da Adnan Menderes'in bütçe eleştirilerine verdiği yanıt şu şekildeydi: ‘Adnan Menderes'in sesinden kötümser ve psikopat bir ruhun mariz karanlıkları içinde, şanlı bir milletin ve arkada bıraktığı karanlıklardan azameti, şan ve şerefli bir istikbale gitmek azminde bulunan kudretli bir devletin hayatını bir boşluk halinde ifade eden haletin akislerini dinledik’ bu yanıtı ek olarak da Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar'ında halkı isyana teşvik ettiğini belirtmiştir. Bu beyanlar üzerine Demokrat Parti Meclis Grubu, meclis salonunu terk etmiştir.²⁶⁴ Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, muhalefet ile iktidar arasındaki bu sorunu çözmek için girişimlerde bulunmuş ve Demokrat Parti milletvekilleri yaklaşık bir hafta sonra meclise geri dönmüştür.

²⁶² Zürcher, a.g.e., s.309

²⁶³ Shaw ve Shaw, a.g.e., s.477

²⁶⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, Toplantı 1, C.3 (18/12/1946) s. 15-23'ten Aktaran: Adem Çaylak ve Şükrü Nişancı, “Türkiye’de Çok Partili Siyasal Sürece Giriş: Demokrasiye Geçiş mi Siyasal Rejimin Restorasyonu mu?”, Adem Çaylak vd. (Ed.), **Osmanlı’dan İkiyüzyıla Türkiye’nin Politik Tarihi**, 1. Baskı içinde (303-343), Savaş Yayınevi, Ankara, 2009, s.312-313

Kuruluşunun birinci yıl dönümünde birinci büyük kongresini 7 Ocak 1947’de Ankara’da gerçekleştiren Demokrat Parti bu kongrede önemli kararlar almıştır. Kongre’de partinin bir yıllık bir süreç içinde nasıl bir aşama kaydettiği ve halktan büyük bir ilgi gördüğü belirtilmiştir. Demokrasinin gelişmesine büyük bir katkı sağlandığı ve DP’nin kuruluş yılının demokrasinin hareketinin Türkiye’de kökleştiği yıl olarak anılacağı belirtilmiştir. Ayrıca demokrasinin gelişmesine yardımcı olan Demokrat Parti’nin elde etmiş olduğu başarılarla daha önceki kazanımların etkisi olduğu belirtilmiş ve Anayasa’da özellikle vurgulanmıştır.²⁶⁵

Kongre’de açılış konuşmasını yapan Bayar, hedeflerinin ne olduğunu şu ifadelerle belirtmiştir:²⁶⁶

Anayasanın, ruhu ile ve metni ile bütün mevzuatımızda ve tatbikatta hakim olması ve bunun neticesi olarak yurtda demokratik gelişmeyi zorlaştıran bütün engellerin ortadan kaldırılması ve milli hakimiyet esaslarının teminat altına alınmasıdır. Bu esas prensiplerimizle hadiselerin bize telkin ettiği fikir ve düşünceler esaslara irsal edilmek ve mesele olarak kısaca ortaya konulmak icap ederse bunları şu suretle tespit edebiliriz:

- 1) Vatandaş hak ve hürriyetlerini haleldar eden (bozan) mahiyette olan ve Anayasamızın metnine veya ruhuna uymayan kanun hükümlerinin kaldırılması,
- 2) Vatandaş reyinin emniyet ve masuniyetini (dokunulmazlığı) sağlamak ve milli hâkimiyet prensibini teminat altına almak maksatlarıyla seçim kanununda değişiklikler yapılması,
- 3) Devlet reisliği ili fiili parti reisliğinin bir zat uhdesinde birleşmemesi esasın kabulüdür.

Kongrenin birinci gününde birkaç ege bölgesi delegesi tarafından kongreye sunulan bir önergede Demokrat Parti’nin asli sorunları ele alması isteniyor ve bu sorunlar şu şekilde ifade ediliyordu.²⁶⁷

- Anayasaya aykırı kanunlardan ileri gelen durum,
- İdare cihazının yaptıkları baskı,
- Seçim kanunun mütalaası,
- Demokrat milletvekillerinin meclisteki durumlarıdır.

Verilen önergenin görüşülmesi sonucunda bu sorunlarla ilgilenmesi için “Ana Davalar Komisyonu” kurulmasına karar verildi. Kongre’nin son günlerine doğru, kurulan bu komisyonun hazırladığı rapor oy birliği ile kabul edilmiş ve “Hürriyet Misakı” olarak adlandırılmıştır.²⁶⁸ Raporun en önemli noktası ise bu isteklerin kabul olunmaması halinde Demokrat Parti’nin meclisi terk edip “sine-i millete” döneceğini belirtmiştir. Hürriyet Misakı raporunda, ‘tek parti zihniyetinin milli vicdana mal oluş meseleler karşısında da memleketin demokrasi inkişafını sağlayacak

²⁶⁵ Söylev, s.88-89

²⁶⁶ Söylev, s.97

²⁶⁷ 8 Ocak 1947 Cumhuriyet Gazetesi’nden Aktaran: Erol Tuncer, **1950 Seçimleri**, 1. Baskı, TESAV, Ankara, 2010, s.29

²⁶⁸ 11 Ocak 1947 Cumhuriyet Gazetesi’nden Aktaran: Erol Tuncer, **1950 Seçimleri**, 1. Baskı, TESAV, Ankara, 2010, s.29

mahiyette küçük belirtiler göstermemekte devam etmesi karşısında, grubumuzun meclisten çekilmesi, partimiz içtinabı mümkün olmayan tabii bir kara olacaktır.’ denilmekte ve bu yetkinin gelişen olaylara göre kayıtsız ve şartsız genel idare kuruluna verildiği belirtilmiştir.²⁶⁹

Hürriyet Misakı beyanından sonra iktidar ile muhalefet arasındaki gergin ilişkiler daha da gerildi. Hürriyet Misakı taleplerine karşılık bulamayan Demokrat Parti, milletvekili ara seçimlerine ve yapılan iki muhtarlık seçiminden birine katılmamıştır.²⁷⁰ Seçimlere katılmama kararıyla birlikte iktidar ile muhalefet arasında birbirinden sürekli şikâyet eden bir ortam oluşmuştur. Demokrat Parti yöneticileri idare mekanizmasının hükümet taraftarı tutumunda ve muhalif partiler üzerindeki baskısından, iktidar ise ihtilalcı usullerle çalışan muhalif partilerden, özellikle Demokrat Parti’den şikâyet etmekteydi. Cumhurbaşkanı İnönü, bu gergin ilişkiler ortamından iktidar ve DP arasındaki sorunların çözülmesi amacıyla ‘12 Temmuz Beyannamesi’ni yayınlamıştır. İnönü, muhalefet iktidar ilişkilerine yönelik şu açıklamayı yapmıştır: ‘Muhalefet teminat içinde yaşamalı ve iktidarın kendisini ezmek istemediğinden müsterih olmalıdır. İktidar ise muhalefetin, kanuni haklardan başka bir şey düşünmediğinden emin olmalıdır.’ İnönü, yapmış olduğu bildirimde muhalefet ve iktidar arasında bir güven oluşması gerektiğini ve parti liderlerinin samimi yardımlarını beklediğini ifade etmiştir.²⁷¹

Cumhurbaşkanı İnönü’nün 12 Temmuz Beyannamesi’nden sonra başbakan Recep Peker, sağlık sorunları nedeniyle istifa etmiştir. Akabinde Hasan Saka başkanlığında yeni kabine oluşturulmuştur. Beyanname’nin etkileri giderek artış göstermiş ve her iki partide de fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Özellikle DP’de tasfiyeler ve kendi istekleriyle ayrılanlar olmuştur. Demokrat Parti’deki bu gelişmelerin beyannameden farklı olarak bir diğer sebebi ise milletvekili maaşlarına yapılan zam ile ilgilidir. DP’li vekillerin yalnızca biri olumlu oy kullanmış fakat olumsuz oy verenler arasında da bu zammın partiye bağışlanıp bağışlanmaması hususunda fikir ayrılığı cereyan etmiştir.²⁷² Demokrat Parti’den tasfiye edilen ve kendi isteğiyle ayrılan 26 milletvekilinden 14’ü mecliste “Müstakil Demokratlar Grubu” adıyla bir grup kurdular.²⁷³ Hasan Saka kabinesiyle birlikte, ‘Milletvekilleri Seçim Kanunu’nda değişiklik yapılmıştır; gizli oy-açık sayım ilkesinin uygulanması ve seçim kurullarında siyasi parti temsilcilerinin de bulunması öngörülmüştür. Fakat muhalefetin adli teminat konusundaki talepleri karşılanmamıştır.²⁷⁴ Saka hükümetinin istifası üzerine Şemsettin Günaltay, yeni kabineyi kurmuştur. İktidar, muhalefet ile birlikte hareket ederek yeni bir milletvekili seçim kanununu oluşturmuştur. Yeni kanundaki bazı önemli değişiklikler şunlardır; seçmen defteri yerine daimi seçmen kütüğü oluşturulmuş, en az 5

²⁶⁹ Erol Tuncer, **1950 Seçimleri**, 1. Baskı, TESAV, Ankara, 2010, s. 29

²⁷⁰ Tuncer, **1950**, s.31-32

²⁷¹ Tuncer, **1950**, s.33-34

²⁷² Tuncer, **1950**, s.46-47

²⁷³ TBMM Ad Defteri, Dönem VIII, s.68’den Aktaran: Erol Tuncer, **1950 Seçimleri**, 1. Baskı, TESAV, Ankara, 2010, s.47

²⁷⁴ Tuncer, **1950**, s.49

seçim çevresinden aday göstermiş siyasi partiler radyo ile propaganda yapabilme imkanı, gizli oy zorunlu kılınmış ve muhalefetin talebi olan adli denetim de yeni kanunda yer almıştır.²⁷⁵

2.2.4. 1950 Genel Seçimlerinde Demokrat Parti Sloganları ve Propagandaları

14 Mayıs 1950'de gerçekleşen genel seçimin kararı TBMM'nin 24 Mart 1950'deki oturumunda alınmıştır. Seçim kararının alınmasından yaklaşık bir ay kadar sonra partiler milletvekili aday listelerini açıklamıştır. Demokrat Parti, seçim beyanamesini 8 Mayıs'ta yayınlamış ve radyodan seçmenlere dinlettirmiştir. Beyanname'de iktidar partisinin beyanamesine yanıt verilmiş ve ülke sorunları hakkındaki görüş ve vaatlere yer verilmiştir.²⁷⁶ Demokrat Parti'nin seçim propagandalarına yer vermeden önce şu husus belirtilmelidir. Seçim kararı ve seçim arasında kısa bir süre olduğu için propaganda faaliyetleri kısa sürmüştür. Demokrat Parti, 1946 seçimlerinde kullandığı "Yeter Söz Milletindir!" sloganını tekrar seçim afişi olarak kullanmıştır. Bu slogan içerdiği mesajın bir tamam hakkını bu seçimlerde verecektir.

Demokrat Parti genel başkanı Celal Bayar, ilk seçim mitingini 28 Nisan 1950'de Bolu Göynük'te yapmıştır. Bayar, Göynük'te vatandaşlara, demokrasinin memlekette gelişmesi için dört yıldır mücadele ettiklerini belirtmiş ve milli iradenin tecellisi seçimlerin önemli olduğunu ve ayrıca DP'nin yeni bir seçim sistemini Türk Milleti'ne armağan ettiğinin ifade etmiştir. Bayar, vatandaşların DP'ye gösterdiği ilgi ve alakanın seçimde de devam etmesi halinde, hükümet mekanizmasının milletin arzusuna göre işleyeceğini ifade etmiştir. Göynük'ten sonra Mudurnu'da miting yapan Bayar vatandaşlara, DP'nin küçük bir çocuğa benzetilmesine cevaben, partinin memleketin en seçkin evlatlarından oluşan bir aday listesi olduğunu ve bu vekillerle beş bakanlar kurulu kurulabileceğini ifade etmiştir. İktidar partisini vaatlerine ilişkin, gerçekçi vaatler olmadığını fakat DP'nin gerçekçi vaatlerde bulunacağını ifade etmiştir. Bayar, yabancı sermayenin memlekette eksik olmasının ülkedeki piyasa emniyetsizliğinden kaynaklandığını belirterek, iktidara geldiklerinde bu durumun değişeceğini ayrıca memleketteki vergi sisteminin adil olmadığını ve DP'nin iktidar olduğu zaman mali sahada büyük bir ıslahat yapacağını da belirtmiştir. Bayar Bolu'da yapmış olduğu diğer mitinglerde önceki milletvekili genel seçimlerinde yapılan usulsüzlükleri hatırlatmış ve vatandaşlar milli vazifelerini yaparken dikkatli olmalarını gerektiğini belirtmiş ve aynı durumun yaşanmayacağına dair iktidar partisinden vaatler alındığını belirtmiştir.²⁷⁷ Bayar, 29 Nisan 1950'de Düzce'de yapmış olduğu mitingde vatandaşlara, bütün hür ülkelerin demokrasi ile idare edildiklerini belirtmiş ve eleştirilebilir bir rejim olsa da en iyi rejim olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Bayar, kendisinin millete layık olmadığı bir dönem geldiğinde, alaşağı edilmediği takdirde bunun vebalinin vatandaşlarda olduğunu belirtmiştir.²⁷⁸

²⁷⁵ Tuncer, 1950, s.79-80

²⁷⁶ Tuncer, 1950, s.82-83

²⁷⁷ Seçim, s.45-47

²⁷⁸ Seçim, s.50

Bolu ve Düzce'den sonra 30 Nisan 1950'de Kastamonu'da miting yapan Celal Bayar vatandaşlara, 1946 genel seçimlerindeki olayları tekrar hatırlatmış fakat yeni kanunların milli iradenin tecellisine imkân verdiğini belirtmiştir. Muhafif bir lider olarak iktidarın iyi yaptığı şeyleri söylemeyi ve haksızlıklara karşı hep mücadele durumunda olmayı bir vazife edindiğini de belirtmiştir. Laiklik meselesiyle ilgili olarak Bayar laikliği; din ve devlete ait dünya işlerinin ayrılması ve bütün dinleri ve vicdanları muhafaza olarak tarif etmiş ve dini tedrisatın nasıl yapılacağını siyasilere bırakılmasının hata olduğunu da belirtmiştir. Ayrıca Bayar Atatürk inkılâplarının ne pahasına olursa olsun muhafaza edileceğini de ifade etmiştir. Bu durumun nedenini ise Türk Milleti'nin o sayede şeref kazanmış olmasından kaynaklandığını belirtmiştir.²⁷⁹

Bayar, Samsun'da yapmış olduğu mitinglerde ilk olarak Bafra'ya gitmiş ve kendisine gösterilen alakaya hürmeten şu kısa ifadeyi kullanmıştır: 'Demokrat Parti'nin Samsun zaferini şimdiden ilan ediyorum'. Daha sonra Çarşamba'da yapmış olduğu mitingde, DP'nin Atatürk inkılâbını tamamlamak amacıyla kurulmuş milli bir teşekkül ve "Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir." ilkesini amaç edinmiş bir parti olduğunu ifade etmiştir. Seçimle ilgili olarak, iktidarın vermiş olduğu vaatlere inandığını fakat halkında bu durumun fiiliyatta tahakkukunu görmek istediğini belirtmiştir. Son olarak Bayar, DP'nin yalnız milletin iradesine ve arzusuna boyun eğen bir parti olduğunu belirtmiştir.²⁸⁰

Bayar, memleketin doğu illerine de giderek oralarda da miting yapmıştır. Doğu illerinde ilk olarak Diyarbakır'da miting yapmıştır. Bayar, mitingde DP için vatandaş ayrımı olmadığını, kanuna tabi herkesin eşit haklara sahip olduğunu belirtmiştir. Toplum nezdindeki şarklı ve garplı algısının yok edilmesi gerektiğini de belirtmiştir. Eğitim olarak zayıf kalan bu bölgenin Atatürk'ün isteği doğrultusunda bir üniversite kurulmasının DP'nin bir vazifesi olduğunu belirtmiştir. Diyarbakır'dan Elazığ'a geçen Bayar burada vatandaşlara, yargı mensuplarının kati bir şekilde politikaya alet olmayacağını ve serbest bir seçim yapılması için seçim kurullarının önemini vurgulamıştır.²⁸¹ Bayar, Malatya mitinginde üç gün önce işlenen bir siyasi cinayeti vatandaşlara hatırlatarak, memlekette partiler arası kardeşlik olgusunu tavsiye eden iktidar mensuplarına bu tavsiyelerini kendi camialarına vermesi gerektiğini ifade etmiştir. Son olarak Bayar vatandaşlara bugünkü iktidardan memnun iseniz Halk Parti'sine oy vermekte tereddüt etmeyiniz. Değilseniz, ben sizi DP'ye davet ediyorum diye hitap etmiştir.²⁸²

Bayar, kendisinin milletvekili adayı olduğu Bursa'daki mitinginde, çocukluk ve gençlik yıllarının burada geçtiğini belirtip kendisini vatandaşlara tanıttıktan sonra DP'nin kuruluşunu ve bugünkü durumuna gelişini detaylı bir şekilde anlatmıştır. Bayar, özellikle ekonomik konular

²⁷⁹ Seçim, s.51-54

²⁸⁰ Seçim, s.56-57

²⁸¹ Seçim, s.58

²⁸² Seçim, s.58-60

üzerinde durmuş ve memleketin mali durumunun giderek kötüleştiğini ifade etmiştir. Bayar, geçmiş hadiselerden bahsederken, kuruluş zamanlarında Kırklareli’nde kendisine programınız var mı? Diye soran iktidar partili kişilere cevaben var ama olmasa ne olacak. Asıl iş uygulamadır. Farz etki, yoktur. Sizin programınızı alacağım ve uygulayacağım. Çünkü siz beceremiyorsunuz. Diye verdiği cevabı anlatmıştır. Bayar, önceki seçimde ortaya çıkan sorunların sistemin bir sorunu olduğunu ve bu sistemi düzelttiklerini ve düzeltmeye devam edeceklerini de belirtmiştir.²⁸³ Bursa’da sonra Manisa Akhisar’da kısa bir miting veren Bayar, vatandaşlara seçimle ilgili olarak, seçmenlerimizin huzuruna pervasız çıkacağız, alacağımız numara ondur. Fakat acaba on ve üç yıldızı (iktidarı) onlar mı, biz mi, alacağız? Diye vatandaşlara sorduğunda cevaben, biz demokratlar yanıtını almıştır.²⁸⁴

Bayar, en uzun seçim nutkunu verdiği İzmir’de vatandaşlara, seçim sonucunda iktidarı elde edenler bu görevi meşru bir şekilde elde edeceği için, bütün vatandaşların iktidara yardımcı olması gerektiğini belirterek milli iradeye saygı gösterilmesi gerektiğini ifade etmiştir. DP’nin iktidarı kazanacağını belirterek, mili iradenin kendilerini muhalefette bırakması halinde ise milli vazifelerini denetleme şeklinde yerine getireceklerini de belirtmiştir. Ayrıca milletin iktidara getirdiği hükümete karşı herhangi bir girişimin kimsenin aklından geçmemesini de belirtmiştir. Bayar, kadın vekillerin sayısının azlığı hakkında, sayıların önemli olmadığını asıl önemli noktanın esas maksada ne derece tesir ettiği olduğunu vurgulamış ve kadın vekillerin mecliste olmalarının bir süs ve propaganda mahiyetinde olmaması gerektiğini belirtmiştir. Bayar, işçi ve grev haklarının ilk olarak DP programında verildiğini belirterek iktidarın bu gelişmeleri sahiplenmelerine sitem etmiştir. Köy meselesiyle ilgili, köylere kendi idareleri için bir hak tanınmasının gerektiğini bildiren Bayar, mevcut Orman Kanunu’nun da memlekette sıkıntılar meydana getirdiğini belirtmiştir. Anayasa ile ilgili olarak ise genel bir buhran olmadığını fakat tadile ihtiyaç olduğunu belirten Bayar, parti genel başkanlığı ve devlet reisliğinin bir arada bulunmasının devlet reisliği buhranı olduğunu da belirtmiştir.²⁸⁵

2.2.4.1. 1950 Genel Seçim Sonuçları ve Değerlendirme

1950 milletvekili genel seçim sonuçlarına göre, Demokrat Parti 416, CHP 69, Millet Partisi ve bağımsızlar da bir milletvekili kazanmıştır. DP %55,2, CHP %39,6, Millet Partisi %4,6 ve bağımsızlar %0,6 oy oranına sahiptir. Seçim sistemi olarak “Liste Usulü Çoğunluk Sistemi” uygulanmıştır.²⁸⁶ Seçim sonuçları ülke genelinde büyük bir coşku yaratmıştır. Demokrat Parti’yi iktidara getiren “Yeter Söz Milletindir!” sloganı ülkemizde siyasal iletişim açısından ilk ve en etkili

²⁸³ **Seçim**, s.61-64

²⁸⁴ **Seçim**, s.64

²⁸⁵ **Seçim**, s.67-71

²⁸⁶ URL, “TBMM Ad Defteri, Dönem VIII”, (t.y.), https://global.tbmm.gov.tr/docs/secim_sonuclari/secim3_tr.pdf (01.05.2018)

slogan olarak kabul edilir. Özkan, DP'yi iktidara getiren bu sloganın bu denli güçlü bir değişimi meyana getirmesini üç ana nedene bağlamaktadır.²⁸⁷

1. Slogan çok haklı bir özleme cevap veriyordu. Kurtuluş savaşı, iç isyanlar, ilk kalkınma hamlesi, Dünya Ekonomik Krizi ve İkinci Dünya savaşı gibi olağanüstü koşulların zorlaması sonucu da olsa CHP iktidarları 27 yıldır siyasal ve ekonomik baskı programları uyguluyorlardı. Kitleler; dayanağı, meşruiyeti ya da amacı ne olursa olsun CHP'nin zora dayalı uygulamalarından ve CHP'den bir an önce kurtulmak istiyorlardı. Hitler sonrası Avrupa ve dünya yeniden şekilleniyordu ve bu yeni düzenin ana konseptini siyasal ve ekonomik serbestlik oluşturuyordu.

2. Türkiye'deki seçmenlerin tamamına ulaşabilecek tek bir etkin medya vardı. Seçimlere on beş gün kala başlayan ve o dönemin Prime Time'ı kabul edilebilecek olan haber bülteni öncesi yayınlanan ücretsiz propaganda saati, ülkedeki seçmenlerin düzenli izledikleri bir program haline gelmişti. Erişim neredeyse %100'e yaklaşıyordu. Demokrat Partililer, yanlarına çektikleri bir kısım gazeteyle birlikte bu saatten çok iyi yararlandılar.

3. Seçim meydanlarındaki, heyecanı yüksek kalabalık ve o kalabalıkları tek yumruk halinde tek hedefe yönelten afişler, bir şeylerin zamanının geldiğini avaz avaz bağıriyordu. Kalabalıklar kalabalıklara doğru akacaktı.

Ünlü Fransız Siyaset Bilimcisi Maurice Duverger DP'nin 1950 genel seçimlerini kazanmasını şu şekilde değerlendirmiştir.²⁸⁸

Demokrat Parti bütün gayri memnunları bir araya getirmeye muvaffak olmuştu. Devletçilik yüzünden hiddetlenmiş sanayici ve tüccarı, siyasi liberalizmin âşık ve hayranı olan münavevverleri, dinde daha çok serbestlik isteyen Müslümanları, Toprak kanunu yüzünden telaş ve endişeye düşen büyük toprak sahiplerini, yukarıda saydıklarımızın peşinde takılmaya alışmış köylü kitlelerini, sendika hürriyetleriyle grev hakkını özleyip, bu husustaki vaatlerin cazibesine kapılan işçiler. Bunlar yeni politika hattını aynı şekilde tasavvur etmese bile, bir değişikliğin vukuu arzu etmek bahsinde hep beraber hareket etmekte idi.

Türk siyasal hayatının en etkili sloganını ve afişini hazırlayan kişi Teknik Öğretim Müsteşarlığı'nda görevli bir memur olan Selçuk Milar'dır. Milar, seçimlerden önce CHP'li Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ile yaptığı konuşmayı yıllar sonra şöyle anlatmaktadır.²⁸⁹

- Demokrat Parti'nin 'Yeter Söz Milletindir!' afişini siz yaptınız değil mi?
- Evet, efendim, altında imzam var.
- Sizi yürekten kutlarım. İnsanda hayranlık uyandıran çok üstün bir başarı.
- Teşekkür ederim. Özellikle sizin beğenmiş olmanız beni çok mutlu etti.
- Asıl sizden biz yararlanma isterdik...
- Siz benden böyle bir hizmet isteseydiniz yapmazdım. Çünkü ben Türk milletinin demokrasi gerçeğini dinlemesini değil, yaşamasının hasreti içindeyim. O nedenle sizin iktidarı halkın oylarıyla kaybetmeniz ve muhalefetteki partinin iktidara gelmesini istiyorum.
- Peki, ama yeter sözü ile ne demek istiyorsunuz. Ne yeter?

²⁸⁷ Özkan, a.g.e., s.32-33

²⁸⁸ Maurice Duverger, **Siyasi Partiler**, (Çev. Ergun Özbudun), 3. Baskı, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1992, s.360

²⁸⁹ Tarih ve Toplum, Haziran 1988'den Aktaran: Necati Özkan, **Türkiye ve Dünyadan Örneklerle Seçim Kazandıran Kampanyalar**, 3. Baskı, Media Cat Kitapları, İstanbul, 2007, s.33

- Muhalifleri destekleyen vatandaşlara yapılanlar yeter; her gün gazetelerde okuduğumuz tatsız olaylar yeter; devletin görevi olan hizmetlerin muhalefetteki vatandaşlardan esirgenmesi yeter...
- Bu afişi sizden kim istedi?
- Onu size kesinlikle söyleyemem Bakanım.
- Neden?
- Başlarına neler geleceğini bildiğim için.

Sayın Yücel ayağa kalktı, 'teşekkür ederim' diyerek elimi sıktı. Ben de kendisine teşekkür ederek odadan çıktım. Bu olaydan 20 gün sonra Urfa'da bir şantiyeye tayinim çıkmıştı. Teknik Öğretim Müsteşarlığı'ndan istifa ettim."

Yukarıda alıntılan bu konuşma "Yeter Söz Milletindir!" sloganının ne derecede haklı olduğunun apaçık bir delili sayılmalıdır. Demokrat Parti'nin iktidarı kazanması adeta bir politik ihtilaldir. Millet in istikbalini kazanan ve çeyrek asır iktidarda olan CHP, seçimle iktidardan indirilmiş hiçbir itirazda bulunmamıştır. Parti içindeki bazı kesimler, ordu müdahalesiyle yerlerini korumayı düşünmüşlerse de İnönü, böyle bir yola başvurulmasını önlemiştir.²⁹⁰

2.2.4.2. 1950-1954 Arası Önemli Siyasal Gelişmeler

Seçim sonrası işbaşına gelen Demokrat Parti, ilk olarak cumhurbaşkanı adayı olarak Celal Bayar'ı seçmiştir. Seçim sonrasında 22 Mayıs 1950 tarihli meclis oturumunda Celal Bayar, 453 milletvekilinden 387 oy alarak cumhurbaşkanı seçilmiştir. Cumhurbaşkanı seçildiği aynı gün içerisinde Bayar, Demokrat Parti Genel Başkanlığından istifa etmiş ve İstanbul milletvekili Adnan Menderes'e başbakan olarak hükümeti kurma yetkisi vermiştir.²⁹¹ Demokrat Parti Genel İdare Kurulu, 9 Haziran 1950'de yaptığı toplantı sonucunda başbakan olarak görevlendirilen Adnan Menderes'i Demokrat Parti Genel Başkanlığına seçmiştir.²⁹² Menderes hükümetinin yapmış olduğu ilk icraatlar; Arapça ezan yasağının kaldırılması²⁹³, yeni basın kanunu, Kore'ye asker gönderilmesi²⁹⁴, Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkında kanun ve halkevlerinin kapatılması²⁹⁵ düzenlemeleridir. İlerleyen yıllarda Demokrat Parti iktidarı, radyoyu devlet tekelinde tutmaya²⁹⁶ çalışmış, Millet Partisi'nin kapatılmasına²⁹⁷ müsaade etmiş ve CHP'nin mallarına el koyulması²⁹⁸ için düzenlemeler yapmıştır. Ayrıca iktidarının ilk yılında yeni basın kanunu çıkararak basın özgürlüğünü genişleten DP, "Neşir yoluyla ve radyoda işlenecek bazı cürümler hakkında kanun"²⁹⁹ adıyla basın özgürlüğünü kısıtlayan düzenlemeler gerçekleştirmiştir.

²⁹⁰ Shaw ve Shaw, a.g.e., s.479

²⁹¹ Erol Tuncer, **1954 Seçimleri**, 1. Baskı, TESAV, Ankara, 2011, s.15-16

²⁹² Tuncer, **1954**, s.18

²⁹³ Tuncer, **1954**, s.18

²⁹⁴ Tuncer, **1954**, s.23

²⁹⁵ Tuncer, **1954**, s.30

²⁹⁶ Tuncer, **1954**, s.42

²⁹⁷ Tuncer, **1954**, s.48

²⁹⁸ Tuncer, **1954**, s.49

²⁹⁹ Tuncer, **1954**, s.60

Demokrat Parti'nin iktidarı kazanmasından sonra yapmış olduğu yukarıdaki değişimler ilk yıllarında oldukça olumlu tepkiler getirmiştir. Özellikle Celal Bayar'ın parti başkanlığından istifa ederek tarafsız bir cumhurbaşkanı olarak tanınmak istemesi İnönü'ye yaptığı eleştirilerin sağlam bir temele oturmasını sağlamıştır. Ayrıca Demokrat Parti'nin ilk iki yılında yapmış olduğu düzenlemeler toplum nezdinde olumlu karşılanmaktaydı. Daha sonraki yıllarda yapılan faaliyetler ise ilk iki yılındaki demokratikleşme hareketlerine nazaran daha az demokratik eylemler olarak nitelendirilebilir. Özellikle CHP'nin mallarına el koymak için yapılan düzenleme ile basın özgürlüğünü zedeleyecek olan kanunun çıkarılması bu gelişmeler içerisinde sayılabilir.

2.2.5. 1954 Genel Seçimlerinde Demokrat Parti Slogan ve Propagandaları

Genel seçimlerde Menderes'in yanı sıra cumhurbaşkanı Celal Bayar'da propaganda faaliyeti yapmıştır. İlk olarak Celal Bayar'ın yapmış olduğu propaganda faaliyetlerinden bir kaçına yer verilecektir. Daha sonra Menderes'in yapmış olduğu mitinglerin basına yansıyan suretlerine yer verilecektir. Celal Bayar, İsmet İnönü'ye yapmış olduğu tenkitleri unutmuşçasına, ülke genelindeki açılış merasimlerine katılarak, DP'ye oy toplamak amacıyla propaganda yapmaya devam etmiştir.

Bursa'da yaptığı hitabede Bayar, şu demeci vermiştir:³⁰⁰

1946 seçimlerinde ve daha doğrusu 1950 senesine kadar Bursa'nın idaresinde bir takım gayri tabiiyetler vardı. Bunları siz benden daha iyi bilirsiniz. Vatandaş hak ve hürriyete sahip değildi. Burada bir vali vardı. Cebri surette iane şeklinde para alırdı, daha doğrusu haraç alırdı. Haraç vermeyecek olursanız evlenemezsiniz. Biz o zaman üç ay içinde düzelecek dediğimiz şeyler bunlardı. Bunun için üç gün bile deseydik haklıymışız.

Bayar, İzmit Kağıt Fabrikasının açılış töreninde yapmış olduğu ve 24 Nisan 1954'te Ankara Radyosu'ndan yayınlanan demecinde, kağıt fabrikasının kuruluşunda memleketin zihni açık gençlerinden birinin nasıl rol oynadığını anlatmış ve akabinde DP'nin ülke genelinde yaptığı yol çalışmalarının ulaşım sorununa çözüm ürettiğini ve ayrıca bölgeden bölgeye yapılan ham madde nakliyatlarının gerçekleştirilmesine yardımcı olduğunu belirtmiş, böylelikle ülke genelinde vatandaşların kalkınma ve refah ihtiyacının karşılandığını ifade etmiştir.³⁰¹

Bayar, 25 Nisan 1954'te Hatay'da vermiş olduğu hitabesinde; Hataylı vatandaşların memleketin mevcut durumunun ne olduğunu bildiğini ve yapılan faaliyetlerden memnun olduklarını belirterek, mevcut vaziyetin devam etmesi halinde vatandaşların yine memnun olacağını vurgulamıştır. Ayrıca, 1946 seçimlerine atıfta bulunarak, bugünkü şartların hiçbir Türk

³⁰⁰ "Bayar, Bursa'da mühim bir hitabede bulundu", **Milliyet Gazetesi**, 21.04.1954, s.7

³⁰¹ **Seçim**, s.110

vatandaşının hürriyetine engel olmadığını belirtmiş ve kurdukları rejimin, bireyin; hürriyetine, şahsı şeref ve haysiyetine hürmet ettiğini ve bu şekilde devam edeceğini ifade etmiştir.³⁰²

Genel seçimlerde DP'nin esas mitinglerini başbakan Adnan Menderes, ülke genelinde gerçekleştirmiştir. Başbakan, ilk mitingini Erzurum'da gerçekleştirmiştir. Menderes, Erzurum'da vatandaşlara iktidar değişikliğiyle ortaya çıkan değişimi hatırlatmak için DP'nin ilk dört yılındaki icraatlarını. önceki iktidarla kıyaslamalarını talep etmiştir. Özellikle doğu illerindeki baraj ve fabrikaları hatırlatarak muhalefetin vaatlerinin zaten gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. Türkiye'nin NATO'ya girişini de ülkenin dışarıdaki itibarını arttırdığını belirtmiştir. Ayrıca Menderes, ülkede ekonomik kalkınmayı DP'nin gerçekleştirdiğini belirterek, DP iktidarında ülkeye daha fazla traktörün gelmiş olduğunu ve çiftçinin işini kolaylaştırarak, üreten bir ülke haline geldiklerini belirtmiştir.³⁰³

Adnan Menderes, Erzurum'dan sonra yapmış olduğu Trabzon mitinginde muhalefet lideri İnönü'nün yapmış olduğu eleştirilere sert bir şekilde karşılık vermiştir. Menderes'in Trabzon mitingindeki cevabı şu şekildedir:³⁰⁴

Milli jurnalci kalkmış yabancı sermaye kanunu ile kapitülasyonları karşılaştırıp duruyor. Millettin hafızasındaki derin yaraları deşiyor. Artık Türkiye'den imtiyaz almak isteyen bir devlet yoktur. Türkiye'de de kapitülasyonları verecek bir fert bile yoktur. Ey milli jurnalci bak iyi dinle yabancı sermaye başıboş bırakılmadı. Yabancı sermaye önce izin almak için hükümete başvuruyor. Merkez bankası, dış ticaret ve sanayi bakanlığı, sanayi işleri umum müdürü ve ticaret e sanayi bakanlıklarından oluşan bir komisyon var. Bu komisyon tetkik edip ret ya da onay verir. Daha sonra konu vekiller heyetine gelir eğer uygun olursa heyet onay verir. Görüyorsunuz ki kapılar ardına kadar açık değil. Sermaye gelecek çiftçinin toprağını alıp buğday ve fındık yetiştirecekmiş. İşte bunlar jurnalciliktir. Oysa şimdi müracaatların hepsini kabul etmedik ki. Otuz şirketi onayladık diğerleri bekliyor. Yerli sermaye karşısında yabancı sermaye daha üstün hale gelecek diyenlere sesleniyorum. Açın kanunlara bakın eşit haklara haiz olduklarını belirten kanun maddelerimiz var.

Trabzon'dan sonra yaptığı Giresun ve Rize mitinglerinde Menderes, muhalefetin yeni bir şey vaat edemeyeceğini çünkü muhalif vaatlerin ya gerçekleştirilmiş olduğunu ya da gerçekleştirileceğini ifade etmiştir. Petrol kanunu ve yabancı sermaye faaliyetleri ile alakalı eleştirilere de cevap veren Menderes, mitingini geçmişle, kendi dönemlerini kıyaslatan "eski mi daha iyi şimdi mi?" sorusuyla bitirmiştir.³⁰⁵ DP, ilk dört yıllık döneminde her ne olursa olsun, yaptığı her icraatı halka anlatıyor ve elde edilen kazançların iktidar olmaları halinde istenilen

³⁰² Seçim, s.150

³⁰³ Hürriyet, 20 Nisan 1954, s.7'den Aktaran: Muzaffer Tepekaya, "Türk Basınında Demokrat Parti Genel Seçimleri", Talip Kabadayı vd. (Ed.), **Başbakan Adnan Menderes'in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi**, 1. Baskı içinde (251-354), Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, Aydın, 2012, s.317-318

³⁰⁴ Milliyet, 21 Nisan 1954, s.7'den Aktaran: Muzaffer Tepekaya, "Türk Basınında Demokrat Parti Genel Seçimleri", Talip Kabadayı vd. (Ed.), **Başbakan Adnan Menderes'in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi**, 1. Baskı içinde (251-354), Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, Aydın, 2012, s.318

³⁰⁵ Hürriyet, 23 Nisan 1954, s.7'den Aktaran: Muzaffer Tepekaya, "Türk Basınında Demokrat Parti Genel Seçimleri", Talip Kabadayı vd. (Ed.), **Başbakan Adnan Menderes'in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi**, 1. Baskı içinde (251-354), Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, Aydın, 2012, s.318

seviyeye ulaşacağını ve dört yıllık sürecin istenilen gelişmelerin gerçekleşmesi için az bir süre olduğunu bu yüzden bazı atılımların yarım kalacağını ifade eden bir seçim propagandası sürdürüyordu. Menderes, esas hedeflerini, Türk Milletini, gelişmiş Avrupa ülkeleri ve Amerika'nın seviyesine ulaşmaya kadar bugünkü temel atımlar ve kurdele kesmeler devam edecektir, ifadesiyle açıklıyordu.³⁰⁶ Ordu mitinginde ise muhalefet tarafından yapılan Türkiye'nin itibarı kalmadı eleştirilerine ise Menderes, "Bize kredi vermek için kapımızda kıvrananlar var. Mersin limanı için Hollandalılarla, İrfanlı barajı için İngilizlerle anlaşmalar yaptık aynı zamanda Doğu Almanya ile yüz elli milyonluk, Fransızlarla yüz kırk milyonluk anlaşmalar yaptık. Milli jurnalci işte bunlara bağıyor" cevabını vermiştir.³⁰⁷

DP iktidarı, seçim harcamalarının büyük bir bölümü köyde yaşayan vatandaşlara ayırmıştır. "Çiftçiye topraklandırma çalışmaları süratle devam etmektedir" başlıklı Zafer gazetesinde çıkan haber, hükümetin bu propagandasını destekler nitelikteydi. İktidar, 1954 yılı içinde yirmi beş köyde 2070 aileye 78.220 dönüm toprak dağıtıldığını ifade ediyor ve 20 Nisan'a kadar da dağıtımın devam edeceği söyleniyordu. Böylece köylü vatandaşların oy potansiyelini kırmak isteyen muhalefete karşın iktidar, köylülerin kendi topraklarının sahibi olduğunu, sahibi olmayan topraklarında bir takım açığızlar tarafından ele geçirilmesine izin vermeyeceklerini belirtiyordu.³⁰⁸

2.2.5.1. 1954 Genel Seçim Sonuçları Ve Değerlendirme

2 Mayıs 1954'te yapılan genel seçimin sonuçlarına göre DP, %58,4 oy oranı ile 503 milletvekili kazanmış ve yeniden iktidar olmuştur. CHP ise %35,1 oy oranı ile 31 milletvekili kazanmış ve ana muhalefet görevini tekrar üstlenmiştir. Genel seçimlere ilk kez katılan ve %5,3 oy oranı ile Cumhuriyetçi Millet Partisi 5 milletvekili kazanmıştır. Seçime bağımsız adaylar ile katılan Türkiye Köylü Partisi'nin oy oranı ise %0,6'da kalmış ve TKP milletvekili kazanamamıştır. Bağımsızlar ise 2 milletvekili ile meclise girmiştir. 1950 genel seçimi ile karşılaştırıldığında DP oy oranında %3,2 artış olmuş ve meclisteki temsil oranı %93 olmuştur. Ana muhalefet partisi olan CHP'de ise oy oranı %4,5 azalmış ve meclisteki temsil oranı %5,7 olmuştur. 1950 seçimlerindeki DP lehine olan %15,6'lık oy oranı farkı 1954 seçiminde %23,3'e yükselmiştir. CHP ve DP arasındaki bu farkın oluşmasına yol açan iki ana etkenden birincisi oy farkının artması ikincisi ise, kazanan partiye sağladığı büyük avantaj ile çoğunluk sistemidir.³⁰⁹

³⁰⁶ Cumhuriyet, 24 Nisan 1954 DP Giresun mitinginden Aktaran: Filiz Eşli, **Türk Demokrasinin Gelişim Sürecinde 1954 Genel Seçimleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s.65

³⁰⁷ Milliyet, 24 Nisan 1954, s.7'den Aktaran: Muzaffer Tepekaya, "Türk Basınında Demokrat Parti Genel Seçimleri", Talip Kabadayı vd. (Ed.), **Başbakan Adnan Menderes'in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi**, 1. Baskı içinde (251-354), Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, Aydın, 2012, s.318-319

³⁰⁸ Zafer, 23 Nisan 1954'den Aktaran: Filiz Eşli, **Türk Demokrasinin Gelişim Sürecinde 1954 Genel Seçimleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s.64

³⁰⁹ Tuncer, **1954**, s.63-64

Seçimlerin sonuçlanması ve DP'nin tarihi bir farkla seçimi kazanmasından sonra Adnan Menderes, seçim sonuçları ile ilgili Şu demeci vermiştir:³¹⁰

Seçim neticelerinin memleketimiz için hayırlı olmasını temenni ederken gösterdiği paha biçilemez büyük ve asil milletimize partimizin Őukranlarını arz eyeriz. İrade ve kararında serbest olduğu takdirde daima iyiyi ve doğruyu bulup seçmesini bilen Türk milletine layık olmanın kalplerimizi meŐbu kıldığı mesuliyet hissiyle ve iktidarın çok büyük bir ekseriyetle bu defa da partimize teveccüh etmiş olduğu Şu anda milletimize hizmete devam edebilmek hususunda cenabı hakkın cmlerimize muin olmasını niyaz ederiz.

Seçim sonuçlarında ortaya çıkan bu tarihi farkın oluşmasında DP'nin özellikle Menderes'in seçim propagandalarında yapmış olduğu kıyaslama stratejisi oldukça önemli bir faktördür. CHP iktidarının yapmış olduğu baskı politikalarından oldukça köklü bir değişime giden DP iktidarı ilk dört yılında memlekette neredeyse hürriyet bayramı gibi nitelendirilebilecek dört yıllık bir iktidar dönemi geçirmiştir. Menderes, vatandaşlara bu dönemde ülkenin ekonomik olarak geliŐtiĐini de sürekli anlatarak seçmeni DP'ye çekmeyi oldukça başarılı bir Şekilde gerekleŐirmiŐtir.

Hiç Şüphesiz 1954 Genel seçimleri DP'nin altın çağının zirvesi olmuştur. Fakat takip eden yıllar DP'nin bir gerileme sürecine girdiğini göstermektedir. Bu sürecin esas iki nedeni ise ülke genelinde artan ekonomik bunalımlar ve egemen seçkin kitlenin bazı kesimlerinin, özellikle aydınlar ve ordu tarafından hükümete eskisi kadar sıcak bakılmayıŐıdır.³¹¹

2.2.5.2. 1954-1957 Arası nemli Siyasal Gelişmeler

1954 Genel Seçimlerinden sonra yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde Celal Bayar tekrar cumhurbaşkanı seçilmiştir. Hkmeti kurma görevi DP Genel Başkanı Adnan Menderes'e verilmiştir.³¹² Menderes hükümeti, seçim kanununda değişikliğe gitmiş ve bu değişikliğe göre, herhangi bir partiye adaylık için baŐvurup parti listesinde yer almayan kimse, bağımsız veya başka bir partiden aday olamayacak ve partiler ortak aday listesi gösteremeyecektir. 1950'de MP'den Kırşehir milletvekili seçilen Osman Bölükbaşı, 1954 Seçimlerinde yine Kırşehir'de CMP'den ilk sırada aday olmuş ve partisiyle birlikte 5 milletvekilliğinin tamamını kazanarak meclise girmiştir. Bu duruma bir ceza vermiŐeĐesine DP iktidarı, Kırşehir'i ile haline getirmiştir.³¹³

Demokrat Parti, iktidar karŐıtı tavır takınan kamu memurlarını tasfiye etmek için "Memurların Tasfiyesi"³¹⁴ adında özel bir kanun bile ıkarımıŐtır. Bu gelişmeler karşısında

³¹⁰ Cumhuriyet, 3 Mayıs 1954, s.1'den Aktaran: Muzaffer Tepekaya, "Türk Basınında Demokrat Parti Genel Seçimleri", Talip Kabadayı vd. (Ed.), **Başbakan Adnan Menderes'in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi**, 1. Baskı içinde (251-354), Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, Aydın, 2012, s.325

³¹¹ Zürcher, a.g.e., s.325

³¹² Erol Tuncer, **1957 Seçimleri**, 1. Baskı, TESAV, Ankara, 2012, s.11

³¹³ Tuncer, **1957**, s.14-15

³¹⁴ Tuncer, **1957**, s.16

muhalefet partileri, belediye ve muhtarlık seçimlerine katılmama kararı almıştır.³¹⁵ Demokrat Parti'den bir grup milletvekili, gazetecilerin siyasetçileri yolsuzluk nedeniyle suçlayabilmeleri için "İspat Hakkı" adındaki kanun teklifini meclise getirmiş fakat bu teklif TBMM'de reddedilmiştir.³¹⁶ CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, karadeniz gezisine çıkacağı sırada geminin hareket etmesinden önce yapmış olduğu konuşma nedeniyle tutuklanmış ve bir yıl hapis cezasına mahkûm edilmiştir.³¹⁷

1954-1957 arası dönemin önemli olaylarından birisi de hiç kuşkusuz 6-7 Eylül olaylarıdır. İstanbul'da başlayan olaylar, Ankara ve İzmir'e de sıçramış ve yıkım ve yağmaya dönüşmüştür. DP'li Salim Rıfki Burçak, 6-7 Eylül olaylarını şöyle ifade etmiştir:³¹⁸

Türk-Yunan münasebetlerinin fevkalade gergin bulunduğu bir sırada, 5 Eylül 1955 Pazartesi günü Selanik'te Atatürk'ün evi ile Türk Konsoloshanesi arasında patlatılan bir bomba, günlerden beri sınırları gerilmiş bulunan Türk halk efkârını fena halde tahrik etti. Bu haber üzerine, ertesi gün İstanbul'da Beyoğlu semtinde gösteri yürüyüşü yapmak üzere toplanan kalabalıkta ilkin protesto nutukları söylenmiş, kalabalığın hızla çoğalması ile işin mahiyeti değişmiş ve nümayiş, bu defa, kıran, yıkan ve parçalayan kör bir kuvvete dönüşmüştü. Nümayişçiler saat 19 sularından itibaren daha çok Rumlarla meskûn bulunan yerlerde tahrip hareketlerine başlamışlardı. Vitrinler, kepenkler kırılarak dükkânlara girilmiş, İstanbul'un birçok semtinde çoğu Rumlara ait binalar, mağazalar, eğlence yerleri, kiliseler, okullar tecavüze uğramış ve yer yer yangınlar çıkarılmıştı.

Demokrat Parti'nin 25 Kasım 1955'te yapmış olduğu grup toplantısında milletvekillerinin yapmış olduğu yoğun eleştiri sonrasında kabine üyeleri toplu bir şekilde istifa etmiş yalnızca Adnan Menderes, partili arkadaşlarından güven oylaması isteyerek güvenoyu almıştır. Kabinenin bu denli eleştirilmesi ve istenmemesi Menderes'i yeni bir kabine kurmaya itmiştir.³¹⁹ DP'nin çıkarmış olduğu bir diğer kanun ise "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu" dur. Bu kanuna göre siyasi partilerin seçim dönemi dışında, açık hava toplantı ve gösteri yürüyüşü yapmaları yasaklanmıştır.³²⁰ DP'nin giderek artan bu baskı politikalarına karşı muhalefet partileri işbirliği arayışına girişmişlerdir. İktidar partisi ise yeni seçim kanunu hazırlayarak bu girişimleri engellemiştir.³²¹ Seçime doğru Kırşehir, yeniden il yapılmış, bu gelişme sonrasında Osman Bölükbaşı, meclise ve meclis başkanına doğru "Haysiyetten mahrum insanlar" ifadesini sarf etmiştir. Bu çıkış Bölükbaşı'nın tutuklanmasına yol açmıştır. Osman Bölükbaşı'nın tutuklanması DP'nin kurucularından olan Fuat Köprülü'nün DP'den ayrılmasına yol açmıştır.³²²

³¹⁵ Tuncer, 1957, s.21

³¹⁶ Tuncer, 1957, s.24

³¹⁷ Tuncer, 1957, s.25-26

³¹⁸ Rıfki Salim Burçak, "On Yılın Anıları (1950-1960)", Ankara, 1998, s.313-321'den Aktaran: Erol Tuncer, **1957 Seçimleri**, 1. Baskı, TESAV, Ankara, 2012, s.28

³¹⁹ Tuncer, 1957, s.36

³²⁰ Tuncer, 1957, s.47

³²¹ Tuncer, 1957, s.53-60

³²² Tuncer, 1957, s.63-64

2.2.6. 1957 Genel Seçimlerinde Demokrat Parti Slogan ve Propagandaları

27 Ekim 1957’de yapılacak olan milletvekili genel seçimleri için Demokrat Parti’nin kullanmış olduğu seçim afişleri; “1950’de ger kalmış bir devlet idik 1957’de ileri bir dünya devleti olduk”, “Onların ucuzluk dediği şey senin mahsulünü ucuza almaktır”, “Refah, emniyet, kalkınma var sefalet, işsizlik yok”, Başlanan işlerin bitmesi lazım kalkınmaya devam reyini Demokrat Parti’ye ver”, “Daha çok yol, daha çok fabrika daha çok refah istiyorsan reyini Demokrat Parti’ye ver”, “Türkiye’de işi azaltacaklara yapılan işleri durduracaklara rey verme reyini Demokrat Parti’ye ver”, “Yedi yılda Türkiye’yi büyük devlet yapan Demokrat Parti’ye reyini ver”, “Dağlar yol viraneler bağ oldu”, “Daha ileri ve daha kuvvetli bir Türkiye için reyini Demokrat Parti’ye ver” gibi söylemlerden oluşmaktaydı.³²³

Demokrat Parti seçim mitinglerini cumhurbaşkanı Celal Bayar ve başbakan Adnan Menderes gerçekleştirmiştir. Ülke genelinde mitingler yapan Menderes ve açılış merasimlerine katılan Bayar, DP için propaganda yapmıştır. Bayar ve Menderes’in yapmış olduğu bu mitinglerde, muhalefet tarafından yapılan eleştirilere cevap verilmiş ve yapılan hizmetler halka anlatılmıştır.³²⁴ Ayrıca, DP’nin Kıbrıs sorunu için yapmış olduğu girişimler ve komünistlikle ilgili yapmış olduğu düzenlemeler de seçim propagandaları esnasında sıkça söz ettiği konulardan olmuştur. Bayar, 16 Ekim’de, Gaziantep ve Urfa’da yaptığı konuşmalarda “iktidarın şehirli ve köylü arasındaki farkı kaldırdığını” belirterek DP’nin ekonomik siyasetini övmüştür.³²⁵ Bayar, Urfa mitinginde; şahsının hala cumhurbaşkanı olduğunu bu sebepten dolayı doğrudan seçim konuşması yapmayacağını fakat gerçekleri söylemekten geri kalmayacağını belirterek, eğitime yapılan harcamanın 1949 yılında 204 milyon olduğunu fakat 1957’de yapılan harcamanın 587 milyon lira olduğunu, bütçenin 1949 yılında 232 milyon olduğunu oysa şimdi 1 milyar 317 milyon lira olduğunu ifade etmiştir.³²⁶ Basına yaptığı açıklamalarda Menderes, muhalefetin eleştirilerine şu şekilde cevap vermiştir: “Benim öncelikli olarak temennim demokrasinin ülkede daha sağlam oturmasıdır. İktidar ve muhalefet tenkitlere alışmalıdır. Ama nasıl tenkit? Öyle sırf eleştirmek için değil iyiliğe sevk etmek için tenkit olsun”³²⁷

³²³ Hürriyet, 7 Ekim 1957, s.1’den Aktaran: Muzaffer Tepekaya, “Türk Basınında Demokrat Parti Genel Seçimleri”, Talip Kabadayı vd. (Ed.), **Başbakan Adnan Menderes’in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi**, 1. Baskı içinde (251-354), Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, Aydın, 2012, s.333

³²⁴ Tepekaya, a.g.e. s.340

³²⁵ 1957 Seçimlerinde İktidar Konuşuyor, İstanbul, 1958, s.108-159’dan Aktaran: Ayşe Aydın, **Celal Bayar Dönemi Genel Seçimleri Ve TBMM(1950–1960)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s.178

³²⁶ Cumhuriyet, 18 Ekim 1957, s.1’den Aktaran: Muzaffer Tepekaya, “Türk Basınında Demokrat Parti Genel Seçimleri”, Talip Kabadayı vd. (Ed.), **Başbakan Adnan Menderes’in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi**, 1. Baskı içinde (251-354), Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, Aydın, 2012, s.340

³²⁷ Hürriyet, 12 Ekim 1957, s.5’den Aktaran: Muzaffer Tepekaya, “Türk Basınında Demokrat Parti Genel Seçimleri”, Talip Kabadayı vd. (Ed.), **Başbakan Adnan Menderes’in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi**, 1. Baskı içinde (251-354), Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, Aydın, 2012, s.342

Başbakan Menderes, ilk seçim nutkunu 14 Ekim 1957’de Trabzon’da gerçekleştirmiştir. Başbakan, Trabzon’daki mitinginde, İnönü’nün iktisadi buhranın artacağı için seçimlerin erkene alıyorlar eleştirilerine karşı, “Biz yeni seçim diyerek bir senemizden feragat ediyoruz. Türkiye’de hürriyet vardır. Bunu eşit olarak gösteriyoruz işte. Bir sene yaptıklarımızla iftihar da edebilirdik olsun zararı yok etmesek de olur” cevabını vermiş ve memlekette ekonomik bir buhran olmadığını, asıl buhranı İsmet İnönü’nün 1950’de iktidarı bıraktıktan sonra kendi yaşadığını belirtmiştir.³²⁸ Menderes, Elazığ ve Amasya mitinglerinde DP iktidarı döneminde Türkiye’nin yeni fabrikalar ve barajlar kazandığını belirtmiş ve kazanımların devamı için yeniden DP’nin iktidar olması gerektiğini ifade etmiştir. Daha sonra muhalefete eleştirilerini yönelten Menderes şu cümleleri sarf etmiştir.³²⁹

Demokrasiyi ağızlarından düşürmez oldular. İnönü, 2. Dünya Savaşı’ndan sonra telaşlandı. Demokratlar kazanmıştı. Önce Rusya’ya yakınlaşmak istedi. Rusya bunu reddetti. Sonra kalktı yalancılıktan demokrasi kurmaya çalışmıştır. Önce dörtlü takririni önlemeye çalıştı. Daha üç aylı DP varken seçimleri öne aldı. Bu demokratlar 1946 seçimleri sırasında memura işçiye ve köylüye neler yaptı unutmadık. 14 Mayıs’ta iktidardan uzaklaşınca demokrat kesildiler.

Erzurum ve Kars’ta yapmış olduğu mitinglerde Menderes, seçimlerin erkene alınması ilgili, ‘böyle bir muhalefet ile çalışamayacağından dolayı öne aldık’ diyerek iktisadi buhran sebebiyle erkene alındığı söylemlerini yalanlamıştır. DP’ye yapılan baskıcı iktidar eleştirilerine karşılık olarak ise, “Bana diktatör diyorlar. Bu nasıl diktatörlükmüş Allah aşkına. Ben sizden oy istiyorum. Oy isteyen diktatör mü olurmuş. Serbest seçimle diktatörlük ateşle su gibidir” şeklinde cevap vermiştir.³³⁰ Menderes, Samsun mitinginde DP iktidarının eğitime büyük önem verdiğini belirtmiş ve öğrenci sayısının hayli arttığını söylemiştir. Ayrıca imam hatipleri de DP’nin açtığını da belirtmiştir. Samsun mitinginde de muhalefete eleştirilerini sürdüren Menderes, İnönü’nün seçim nutuklarına cevap olarak:³³¹

İnönü kalkmış seçimlerden sonra anayasayı değiştireceğiz, altı ay sonra seçimleri ilan edeceğiz diyor. Peki, sen Suriye ile aramızda mesele varken, Kıbrıs konusu önümüzdeyken devletçilik mi oynuyorsun diye sorarlar. Sonra bir de seçim sistemini eleştirip duruyor. Fransa’daki gibi Türkiye’de nisbi temsil sistemi istiyormuş. Baktı gördü DP’yi yıkamıyor şimdi buna başvurdu.

Menderes, Sinop mitinginde muhalif partilerin işbirliği arayışına girişmesinden dolayı tüm muhalif partileri eleştirmiştir. CMP’yi geri kalmış fikirleri tabi şiar edimmiş bir parti olarak

³²⁸ Hürriyet, 14 Ekim 1957, s.5’den Aktaran: Muzaffer Tepekaya, “Türk Basınında Demokrat Parti Genel Seçimleri”, Talip Kabadayı vd. (Ed.), **Başbakan Adnan Menderes’in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi**, 1. Baskı içinde (251-354), Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, Aydın, 2012, s.341

³²⁹ Milliyet, 19 Ekim 1957, s.1’den Aktaran: Muzaffer Tepekaya, “Türk Basınında Demokrat Parti Genel Seçimleri”, Talip Kabadayı vd. (Ed.), **Başbakan Adnan Menderes’in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi**, 1. Baskı içinde (251-354), Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, Aydın, 2012, s.341

³³⁰ Hürriyet, 13 Ekim 1957, s.5’den Aktaran: Muzaffer Tepekaya, “Türk Basınında Demokrat Parti Genel Seçimleri”, Talip Kabadayı vd. (Ed.), **Başbakan Adnan Menderes’in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi**, 1. Baskı içinde (251-354), Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, Aydın, 2012, s.342

³³¹ Hürriyet, 17 Ekim 1957, s.5’den Aktaran: Muzaffer Tepekaya, “Türk Basınında Demokrat Parti Genel Seçimleri”, Talip Kabadayı vd. (Ed.), **Başbakan Adnan Menderes’in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi**, 1. Baskı içinde (251-354), Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, Aydın, 2012, s.343

nitelendiren Menderes, muhalif partilerin işbirliği arayışını “şerde birleşme” olarak nitelendirmiştir.³³² Menderes, 22 Ekim 1957’de İstanbul’da yapmış olduğu mitingde, CHP ve İnönü’ye çok sert eleştirilerde bulunmuş, ekonomik buhranın tek parti döneminde olduğunu, zulmün tek parti döneminde gerçekleştiğini belirtmiştir. Varlık vergisini vermeyenlerin jandarma dayığı yediğini belirten Menderes, vatandaşlardan oylarını kendi 7 yıllık iktidar dönemi ile 27 yıllık CHP iktidarı dönemini karşılaştırarak oy vermeleri gerektiğini belirtmiştir.³³³ Menderes, Adana’da yaptığı konuşmanın muhalefet tarafından dini siyasete alet etmesi şeklinde değerlendirilmesi üzerine, DP iktidarının din konusunda yaptıklarını anlatmış ve CHP’yi iktidar oldukları dönemlerde Müslümanlığa önem vermemek ve dinî özgürlüklere saygı duymamakla suçlamıştır.³³⁴

2.2.6.1. 1957 Genel Seçim Sonuçları ve Değerlendirme

27 Ekim 1957’de yapılan milletvekili genel seçim sonuçlarına göre DP, %48,6 oy oranı ile 424 milletvekili kazanmış ve meclisteki temsil oranı %69,6 olmuştur. CHP, %41,4 oy oranı ile 178 milletvekili kazanmış ve meclisteki temsil oranı %29,2 olmuştur. CMP, %6,5 oy oranı ile 4 milletvekili kazanmış ve meclisteki temsil oranı %0,6 olmuştur. Hürriyet Partisi ise %3,5 oy oranı ile CMP’den daha az oy almasına rağmen aynı sayıda milletvekili ve temsil oranına sahip olmuştur.³³⁵

1957 genel seçimleri 1946’daki seçimler kadar olmasa da gergin ve tartışmalı bir ortamda gerçekleşmiştir. Ayrıca, seçimlerde usulsüzlük ve yolsuzluk olduğuna dair iddialarda da bulunulmuştur. Seçmen kütükleri ve radyo yayınları gibi usulsüzlüklerden şikâyeti olan muhalefet partileri birçok ilde seçim kurullarına itiraz etmiştir.³³⁶ Seçim sonrasında; Kayseri, Çanakkale, Samsun, Giresun ve bazı diğer illerde gösteriler ve kavgalardan oluşan olaylar meydana gelmiştir. İnönü bu olaylardan DP’lileri, Menderes ise CHP’lileri sorumlu tutmuştur. Gaziantep’te vilayet binasında yangın çıkmış ve ertesi gün halk resmi binalara saldırmıştır. Bu olaylara yayın yasağı da konulmuştur.³³⁷

³³² Cumhuriyet, 18 Ekim 1957, s.1’den Aktaran: Muzaffer Tepekaya, “Türk Basınında Demokrat Parti Genel Seçimleri”, Talip Kabadayı vd. (Ed.), **Başbakan Adnan Menderes’in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi**, 1. Baskı içinde (251-354), Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, Aydın, 2012, s.343

³³³ Hürriyet, 23 Ekim 1957, s.5’den Aktaran: Muzaffer Tepekaya, “Türk Basınında Demokrat Parti Genel Seçimleri”, Talip Kabadayı vd. (Ed.), **Başbakan Adnan Menderes’in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi**, 1. Baskı içinde (251-354), Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, Aydın, 2012, s.343

³³⁴ Zafer, 23 Ekim 1957’den Aktaran: Ayşe Aydın, **Celal Bayar Dönemi Genel Seçimleri Ve TBMM(1950–1960)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s.179

³³⁵ Tuncer, **1957**, s.111

³³⁶ Tuncer, **1957**, s.72

³³⁷ Cumhuriyet, 30 Ekim 1957’den Aktaran: Erol Tuncer, **1957 Seçimleri**, 1. Baskı, TESAV, Ankara, 2012, s.73

Seçim öncesinde iktidar ve muhalefet partilerinin yapmış olduğu mitinglerden gergin geçeceği anlaşılan 1957 genel seçimlerinde sandıktan DP iktidar olarak çıkmasına rağmen bir önceki seçimlerine nazaran oy kaybetmiştir. 1954'te %58,4 olan oy oranı oldukça düştüğü görülmektedir. Ülke genelinde iktidara karşı artan hoşnutsuzluk sandığa açık bir şekilde yansımıştır. Ekonomik etkenler ve iktidar partisinin baskıcı politikaları seçmeni iktidardan uzaklaştıran ana etkenler olarak ortaya çıkmıştır.

2.2.6.2. 27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Süreç

DP'nin üçüncü kez iktidar olarak çıktığı seçimlerden kısa bir süre sonra Aralık 1957'de 9 subayın hükümete karşı gizli bir girişim içinde oldukları ortaya çıkmış ve bu subaylar tutuklanmıştır. Tutuklamalar belirli bir süre kamuoyundan gizli tutulmuşsa da 16 Ocak 1958'de halka açıklanmıştır. Demokratlar ordunun önde gelen subaylarının önceki iktidar ve özellikle İsmet İnönü ile olan yakın ilişkilerinden dolayı orduya karşı hep bir kuşku içerisinde kalmışlardır. 1950'de orduda yapılan tasfiye ve düzenlemelerle bu kuşku giderek azalmıştır.³³⁸

İnönü'nün Nisan 1960'ta Kayseri'de toplantı yapması asker kullanılarak önlenmeye çalışılmış fakat İnönü geri adım atmamış ve askerler geri çekilmiştir. Bu gelişme üzerine Demokratlar 18 Nisan'da muhalefetin faaliyetlerini soruşturmak için geniş yetkileri olan bir komisyon kurmuş ve üç ay içinde sonuçların rapor edileceğini açıklamışlardır. Bu süre içerisinde meclis dışındaki bütün siyasal faaliyetler yasaklanmıştır. Kurulan tahkikat komisyonunun anayasaya aykırı olduğunu açıklayan İstanbul ve Ankara Üniversitelerindeki hukuk profesörleri siyasetle uğraştıkları için disiplin cezasına maruz kalmıştır. Bu cezalar ülkede öğrenci gösterileri ve ayaklanmalara sebep olmuştur. Menderes, 25 Mayıs'ta aniden tahkikat komisyonun üç ayda tamamlayacağı raporun bir ayda tamamlandığını ve sonuçları rapor edeceğini açıklamıştır. CHP ile ordu arasındaki ilişkileri soruşturan bu komisyon, belki de darbecileri harekete geçiren tetikleyici unsur olmuştur. 27 Mayıs 1960 sabahı ordu birlikleri İstanbul ve Ankara'daki bütün hükümet binalarına el koymuş ve Bayar ile Menderes dâhil olmak üzere tüm DP'li bakan ve vekilleri tutuklamışlardır.³³⁹

³³⁸ Zürcher, a.g.e., s.347

³³⁹ Zürcher, a.g.e., s.349-350

SONUÇ

Toplumların, gelenek göreneklerini, yaşayış biçimlerini, ahlaki yapılarını, hukuk sistemlerini, inanç sistemlerini bir bütün halinde içeren olguya kültür adı verilmektedir. Toplumlar arası farklılık gösteren kültür olgusu bünyesinde evrensel bir olgu olarak iktidar mekanizması bulundurulur. Bu iktidar mekanizması siyasal alan olarak nitelendirilmektedir. Siyasal kültür; bireylerin içinde buldukları topluma ait siyasal sistemle ilgili düşünce, tutum, davranış ve eğilimlerinden oluşan bir olgudur. Siyasal kültür, bireyleri siyasal sistemin işleyişine iştirak ettirerek mevcut sistemi ve siyasal kültürün varlığını ve sürekliliğini korumayı amaç edinir. Demokrasi ve liberal düşüncenin gelişmesiyle birlikte birey, siyasal kültürün aktif aktörlerinden biri haline gelmiş ve siyasal kültür olgusunun etkileşim şeklinde geçmesini sağlamıştır. Bu durum siyasal kültürün, birey ile yaşadığı toplumun siyasal sistemi arasında bir köprü görevi görmesini gerektirmiştir.

Bireylerin, siyasal kültür edinim süreci çocukluk döneminden başlayarak, ergenlik ve gençlik dönemi ve olgunluk yaşlılık dönemi ile devam eder. Siyasal kültür edinme süreci sona ermeyen fakat bireyin zamanla daha az edinim kazandığı bir süreçtir. Bireylerin siyasal kültür sürecindeki ilk edinimleri aile ortamında gerçekleşir. Eğitim hayatının başlangıcı ile birlikte arkadaş gruplarında devam eden bu süreç, iş hayatı ve kitle iletişim araçları vasıtasıyla sürekliliğini korur. Siyasal kültürün oluşmasında etkili bir faktör de siyasal iletişim olgusudur. Bireyler siyasal kültür edinimini sadece içinde bulunduğu ortamlardan değil, devlet başkanı, hükümet, siyasal partiler, sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimler gibi siyasal aktörlerin yapmış oldukları siyasal iletişim çalışmalarıyla da gerçekleştirir.

Siyasal iletişim, yüz yüze ve uzaktan/kitle iletişim araçları ile gerçekleştirilebilir. Radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarının keşfinden önce siyasal aktörler yüz yüze iletişim gerçekleştirilmekteydi. Yüz yüze iletişimin en önemli avantajı, halk ile doğrudan temasa geçerek daha samimi ve etkili bir iletişim gerçekleştirilme şansıdır. Bu iletişim türünde verilen mesajların geri bildirimini hemen alınabilmekte ve iletilen mesajın doğru algılanıp algılanmadığı kısa bir süre içinde öğrenilmekte ve maliyeti çok düşük fakat oldukça etkili bir iletişim şeklidir. Kitle iletişim araçları ile gerçekleştirilen siyasal iletişim tekniğinde asıl amaç daha fazla kitleye ulaşılma ve mesaj verme isteğidir. Bu iletişim türünün dezavantajı, verilen mesajın düzeltilme ve yeniden gönderilme imkânının olmayışıdır.

Siyasal iletişim olgusunu etkileyen en önemli unsur propaganda faaliyetleridir. Kitleleri etkilemek amacıyla oluşturulan söylem ve sloganlar, insanları etkileme çabası olan propagandanın bir disiplin haline getirmiştir. Siyasal aktörlerin, özellikle seçim dönemlerinde propaganda yapmak

amacıyla slogan kullanımı oldukça sık görülen bir durumdur. Slogan kullanılmasındaki esas amaç kitlelere iletilmek istenen mesajın en sade ve kısa bir şekilde iletilmesi ve kitlelerin bu mesajı iyi algılayabilmesidir. Bu durum esasında siyasal mesajların daha sade ve basit bir yapıya sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Sloganlar, toplum tarafından benzer bir şekilde algılandığı derecede etkilerini gösterebilirler. Toplumun talep, istek ve sorunlarına atıfta bulunan sloganlar daha da başarılı olmaktadır.

İslam öncesi Türk devletlerinde, siyasal kültürün temelini oluşturan öğeler, ilahi bir kaynaktan gelen egemenlik anlayışı ve devletin kutsallığıdır. Lider, yönetimde yalnız Tanrı'nın isteklerine göre değil ay zamanda töre olarak ifade edilen, gelenek ve göreneklere göre de yönetim sergilemekteydi. Töre toplumsal düzenin oluşmasında önemli bir role sahipti. Orhun Abidelerinde devlet ile birlikte bahsi geçen töre Türk sosyal ve siyasal hayatını belirleyen kuralların bütünü olarak kabul edilmekteydi. İslamiyet'i kabul ettikten sonra Türk devletlerinde önemli bir siyasal kültür kaynağı olarak karşımıza İslam dini çıkmaktadır. Özellikle Selçuklu ve Osmanlı Devleti, İslam esaslarına dayalı bir devlet örgütlenmesi ve sosyal yapı geliştirmiş ve devletin ve toplumun düzgün bir şekilde işleyişini gerçekleştirmiştir. Ayrıca, toprak sistemine bağlı bir ordu düzenlemesi ile devletin merkezi otoritesinin güçlü olmasına yardımcı olmuştur. Fakat Batı'da meydana gelen değişiklikleri düzenli bir şekilde takip edemeyen ve kurmuş olduğu düzenin işleyişini daha fazla sağlıklı bir şekilde gerçekleştiremeyen Osmanlı Devleti, Batı'ya karşı olan üstünlüğünü kaybetmiş ve rekabet edebilme amacıyla modernleşme süreci başlatmıştır.

İlk modernleşme çalışmaları daha çok orduda gerçekleşmiştir. Modernleşme döneminin ilk önemli gelişmesi, padişahın ayanlar ile yapmış olduğu Senedi İttifak anlaşmasıdır. Bu anlaşma padişah otoritesini sınırlayıcı niteliklere sahip olması nedeniyle Türk devletlerindeki ilk anayasacılık hareketi ve demokratikleşme adına önemli bir gelişme olarak kabul edilmektedir. Bu dönemin önemli gelişmelerinden bir tanesi de Tanzimat Fermanı'nın ilanıdır. Bu ferman ile Osmanlı tebaası yasa önünde eşitlik ile can, mal ve namus güvencesi elde etmiştir. Ayrıca, bürokraside değişimler olmuş, bakanlıklar ve idare heyetleri kurulmuştur. Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra sadece gayrimüslim tebaanın haklarıyla ilgili olarak Islahat Fermanı da ilan edilmiştir. Padişahıtan, bürokratlara doğru geçen bu güç akışı Osmanlı Devletinin örgütsel yapısını değiştiren anayasal hareketleri beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeler, otoriter bir yapıya sahip olan Osmanlı Devletinin merkezi yapısı, modernleşme dönemindeki gelişmelerle giderek zayıflamıştır.

Osmanlı'nın son dönemlerinde gerçekleşen I. ve II. Meşrutiyet girişimleri padişah otoritesinden ulusal egemenlik anlayışına geçişin göstergeleri olmuştur. Özellikle, İttihat ve Terakki cemiyeti, bürokratlar lehine değişen güç dengesinden faydalanarak devlet yönetiminde söz sahibi olmuştur. Osmanlı devletinin dağılmasından sonra kurulan yeni Türk Devletinin kurucu kadroları da İttihat ve Terakki Cemiyetinin üyelerinden oluşmaktadır. Anayasal düzen ve milli egemenlik prensipleriyle kurulan yeni Türk Devleti ilk 27 yıllık dönemini kurucu kadrolar elinde

geçirmiştir. Demokratikleşme çabaları ile muhalif parti girişimleri gerçekleştirilmiş fakat istenilen aşu bir türlü tutmamıştır.

Türkiye, II. Dünya Savaşının dışında kalmasına rağmen, savaşın getirmiş olduğu şartlardan oldukça etkilenmiştir. Ülke adeta sıkıyönetim ile yönetilmiştir. Savaşı kazanan demokratik Batı bloğu kendi rejimlerini diğer ülkelere benimsetmek amacıyla küresel çapta bir demokrasi dalgası oluşturarak diğer ülkelerin rejimlerine demokratik esasların katılmasına aracı olmuştur. Bu dönemde Türkiye dış politikada yalnız kalmamak amacıyla savaşı kazanan devletler ile birlikte hareket ederek ülke içinde demokratik gelişmelerin gerçekleşmesine öncülük etmiştir. Demokrat Parti işte bu dönemde kurulmuş ve Türk siyasetine atılmıştır. İktidar partisi CHP içinde muhalif olan dört milletvekili; Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Celal Bayar Türk siyasal hayatına 4'lü takrir olarak geçen bir önerge vermişlerdir. Daha sonra bu milletvekillerinden ilk üçü partiden ihraç edilmiş Celal Bayar ise bu ihraçların ardından CHP'den istifa ederek, önerge verdiği diğer vekiller ile birlikte 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'yi kurmuşlardır.

Türkiye'de demokrasinin geniş ve ileri ölçüde kurulması amacıyla kurulan Demokrat Parti, ülke genelinde hızlı bir teşkilatlanma gerçekleştirmiş ve iktidarın dikkatini çekmiştir. İktidar, seçimleri erkene alarak muhalif partilerin gelişimini engellemek istemiştir. Demokrat Parti'nin kuruluşuyla birlikte iktidardan talep ettiği; tek dereceli ve serbest seçim yapılması talebi partinin demokratik esaslara dayalı bir yapıya sahip olduğunun göstergesi olarak sayılabilir. Baskın denilebilecek bir erken seçime katılan DP, seçim öncesi ülke genelinde mitingler yaparak amaçlarını ve ülkenin içinde bulunduğu durumu anlatmaya çalışmıştır.

DP Genel Başkanı Celal Bayar, 1946 ve 1950 yılında yapılmış olan milletvekili seçimleri için yapmış olduğu mitinglerde halka milli irade vurgusu yapmış ve tepeden inme siyaset anlayışına sahip olmayan bir parti olduklarını belirtmiştir. Bayar, parti programının milletin iradesine bağlı olarak değişebileceğini belirtmiş ve devletçilik ilkesinin ancak memleketteki boşlukları doldurmak amacıyla uygulanabileceğini fakat milletin menfaat ve iradesine bağlı olarak değişebileceğini de belirtmiştir. Milletvekili aday tespitiyle alakalı olarak parti merkezinin tek yetkili merci olmadığını ve il teşkilatlarıyla birlikte karar alınarak belirleneceğini belirten Bayar, seçimle ilgili olarak ise serbest bir seçim yapılmasının milli iradenin tecellisi için bir şart olarak belirtmektedir. Vatandaşların yapacakları seçimin bir milli vazife olduğunu ve iktidar partisi tarafından yapılan baskı ve zulümlere rağmen vatandaşların büyük bir cesaret göstererek oy vermeleri gerektiğini belirten Bayar, vatandaşlara verecekleri oyların memleketin istikbali ve refahı için önemli olduğunu sürekli bir şekilde vurgulamıştır. Bayar, halkı oy vermeye davet etmiş ve siyasal katılımı arttırarak gerçek bir demokrasinin işlemlerini amaçlamıştır.

Bayar, DP'nin muhalefet olduğu dönemlerde yaptığı mitinglerde demokrasi, hak ve hürriyet kavramlarına sürekli atıflar yaparak halkın siyasal bilinçlenmesine katkıda bulunmuştur. Siyasal

muhalefet olgusunu son derece temiz bir şekilde yerine getiren Bayar, Cumhuriyet rejiminin demokratik esaslara dayandığını ve halkın siyasal haklarının teminat altında olmadan milli iradede söz edilemeyeceğini belirtmiştir. Tek parti zihniyetinin, demokratik gelişmelere engel olduğunu ve demokratik dönüşümün gerçekleşmesini geciktirdiğini ve bu zihniyetin milletin olgunluğuna inanmadığını belirten Bayar, İnönü'nün devlet reisliği ve parti başkanlığı görevini birlikte ifa etmesinin hükümet mekanizmasının tarafsız işlemesine engel olduğunu ve partilerin eşit haklara sahip olmadıklarını belirtmiştir.

1946 seçimlerinde yapılan usulsüzlükler tüm ülke genelinde protesto edilmiştir. İktidar ve muhalefet ilişkileri gerginleşmiş ve memleket neredeyse iki kutba ayrılmıştır. Bu gelişmeler, halkı CHP iktidarından kurtulmanın çaresini aramaya itmiş ve DP'nin 1950 seçimleri öncesinde yapmış olduğu mitinglere halk kendiliğinden akın etmiştir. Tek parti zihniyeti ve bu zihniyetin getirmiş olduğu ekonomik, sosyolojik ve siyasal bunalımlar, halkı yeni bir umut olarak ortaya çıkan Demokrat Parti ekseninde toplamıştır. DP'nin geleceğe yönelik yapmış olduğu propaganda faaliyetleri halka umut aşılama ve zaten var olan değişim taleplerine tercüman olmaktadır. Ülke yönetimindeki aksaklıkları iyi analiz eden ve halka iyi bir şekilde anlatan DP etkili bir siyasal iletişim ile ülke genelinde CHP'ye karşı artan muhalefeti tek bir çatı altında toplamayı başarmıştır.

DP'nin seçim dönemlerinde kullanmış olduğu sloganların en önemlisi ise “Yeter Söz Milletindir!” sloganıdır. Bu sloganın Türk siyasal kültüründeki önemi, tek parti döneminin toplum içinde yarattığı bunalımları bir cümlede anlaşılır kılmasından gelmektedir. Çünkü bir sloganın toplumda karşılık bulması için, sloganın vermiş olduğu mesajın basit ve toplumda görülen talep ve eğilimleri dikkate alması gereklidir. Bu bağlamda bu kriterleri sağlayan “Yeter Söz Milletindir!” sloganının Türk siyasal kültürüne etkisi oldukça önemlidir. Değişim mesajı veren bu slogan kitlelerin uzun süren bir iktidar hoşnutsuzluğunun adeta bir dışa vurumudur. Yeni bir dönemi işaret eden bu slogan halkın taleplerine tamamen uymasa bile mevcut durumu değiştirme açısından cazip gelmekte ve bir umut ışığı olarak görülmektedir. DP'nin seçimle iktidarı kazanmasındaki en büyük etken, halkın da değişime karşı meyilli bir yapısının bulunmasıydı. DP'nin yapmış olduğu propaganda faaliyetleri ve “Yeter Söz Milletindir!” sloganı Türk siyasal hayatının “Beyaz ihtilal” denilebilecek bir dönüşüm yaşamasında elbette tek etken değildir. Fakat mevcut durumun vaziyetini ve toplum tarafından değişim talebini en iyi yansıtan siyasal iletişim unsurları olarak ana etkini oluşturmaktadır.

Demokrat Parti, 1950 seçimleriyle iktidar olmuş ve iktidar olduğu dönemlerde ülkenin baraj, fabrika ve yol gibi temel ihtiyaçlarına doğrudan yatırım yapmıştır. Üreten bir ülke haline gelen Türkiye'de özellikle tarım kesimindeki vatandaşların refah seviyesi oldukça artmıştır. DP, yaptığı yatırımların karşılığını almış ve 1954'te rekor bir oyla iktidarı tekrar kazanmıştır. İkinci dört yıllık dönemde hedeflerini büyüten DP'liler esas amaçlarının gelişmiş Avrupa ülkeleri ve Amerika seviyesine çıkmak olduğunu belirtmiştir. 1957 seçimleri DP'nin popülaritesini kaybettiği seçimler

olmuştur. Radyo'nun seçim döneminde muhalif partiler tarafından kullanılmasına izin vermeyen DP iktidarının ayrıca muhalefet partilerine karşı yaptırımları giderek sertleşen bir hal seyretmekteydi. Bu gelişmeler her ne kadar DP'yi iktidardan indirmese de iktidara karşı artan bir hoşnutsuzluk ortamının gelişmesine sebebiyet vermiştir.

1950'de iktidar olduktan sonra DP'nin yapmış olduğu icraatlar ve toplumun bu durumdan memnun olması DP'yi sonraki seçim kampanyalarında değişim yerine istikrar vurgusu yapan propaganda faaliyetlerine yönlendirmiştir. İstikrar vurgusunun yanı sıra DP, yapmış olduğu mitinglerde CHP iktidarıyla kendi dönemlerini karşılaştırarak halkın hafızasını taze tutarak muhalefet partisi CHP'nin oy potansiyelini kırmayı amaçlamıştır. Söz konusu bu durum Türk siyasetinde uzun yıllar süren bir argüman olarak CHP'ye karşı kullanılmıştır. Gerek iktidar döneminde gerekse muhalefet döneminde DP, halkla daha sıcak ilişkiler kurmuştur. Mitingler ile birlikte halk ile arasını sıcak tutan DP, önceki iktidar partisinin yapamadığını gerçekleştirmiş ve kendine daha fazla meşruiyet alanı yaratmıştır. Bu meşruiyet alanı DP'ye 3 seçim arka arkaya iktidarı getirmekle kalmamış halk nezdinde DP'lileri adeta bir kahraman haline getirmiştir. Bayar ve Menderes'e gösterilen büyük ilgi bu durumun göstergesi olarak sayılabilmektedir.

Demokrat Parti'nin yapmış olduğu propaganda faaliyetleri siyasal katılımın milli bir vazife haline gelmesine vesile olmuş ve vatandaşların karar alma sürecine katılımına ve demokratik bir yapının oluşmasına yardımcı olmuştur. Siyasal katılımın artması hükümet uygulamalarının daha etkili olmasına ve toplum tarafından meşru görülmesine olanak sağlamaktadır. Siyasal katılımın fazla gerçekleştiği toplumlarda siyasal sistemin işleyişi kolaylaşmakta ve sistem içinde krizlerin oluşmasına engel olmaktadır. Siyasal katılımın artması, vatandaşların siyasal sistemin krizler karşısında ne yapması gerektiği düşündürmeye yönelmiştir. Bu yöneliş vatandaşların siyasal kültüre sahip bir topluluk haline geldiğinin göstergesidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Aksoy, Mustafa (2000), **Sosyal Bilimler ve Sosyoloji**, 1. Baskı, Alfa Basım Yayım Dağıtım Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti., İstanbul.
- Aydın, Ayşe (2010), **Celal Bayar Dönemi Genel Seçimleri ve TBMM (1950–1960)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aziz, Aysel (2007), **Siyasal İletişim**, 2. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- _____ (2011), **Siyasette Etkili İletişim Teknikleri**, 1. Baskı, Başlık Yayın Grubu, İstanbul.
- Bahar, Halil İbrahim (2005), **Sosyoloji**, 1. Baskı, USAK Yayınları, Ankara.
- Bal, Hüseyin (2004), **İletişim Sosyolojisi**, 1. Baskı, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, Isparta.
- Barut, Basri (2002), **Siyasal Reklamcılık ve Genel Siyasal İletişim Kanalıyla Kitlelerin Siyasal Tutumlarının oluşmasında “Slogan, Sembol ve Vaatlerin” Yeri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- “Bayar, Bursa’da mühim bir hitabede bulundu” (21.04.1954), **Milliyet Gazetesi**, s.7.
- Bektaş, Arsev (2007), **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, 3. Baskı, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Biber, Ayhan (2006), **Sivil Toplum Örgütlerinde Halkla İlişkiler**, 1. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Bumin, Kürşat (1998), **Batıda Devlet ve Çocuk**, 2. Baskı, Yol Yayınları, İstanbul.
- Büyükkalay, Betül (2011), **Türkiye’de Çok Partili Siyasal Hayata Geçişin Nedenleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Celal Bayar’ın Seçim Kampanyalarındaki Söylev ve Demeçleri 1946-1950-1954** (1999), Özel Şahingiray (Der.), 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Celal Bayar’ın Söylev ve Demeçleri 1946-1950, Demokrat Parti’nin Kuruluşundan İktidara Kadar Politik Konuşmalar** (1999), Özel Şahingiray (Der.), 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Cumhur Erdönmez vd. (2004), **Genel ve Teknik İletişim**, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Çam, Esat (1975), **Siyaset Bilimine Giriş**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- _____ (1995), **Siyaset Bilimine Giriş**, Genişletilmiş 4. Baskı, Der Yayınları, İstanbul.

- Çaylak, Adem ve Nişancı, Şükrü, (2009), “Türkiye’de Çok Partili Siyasal Sürece Giriş: Demokrasiye Geçiş mi Siyasal Rejimin Restorasyonu mu?”, Adem Çaylak vd. (Ed.), **Osmanlı’dan İki binli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi**, 1. Baskı içinde (303-343), Savaş Yayınevi, Ankara.
- Çeçen, Anıl (1996), **Kültür ve Politika**, 2. Baskı, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Çetin, Halis (2003), **İnsan ve Siyaset**, 1. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Doğan, Adem ve Göker, Göksel (2013), **Siyasal İletişim Araştırmaları**, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Dönmezer, Sulhi (1984), **Sosyoloji**, 9. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Dursun, Davut (2002), **Siyaset Bilimi**, 1. Baskı, Beta Basım A.Ş., İstanbul.
- Duverger, Maurice (1992), **Siyasi Partiler**, (Çev. Ergun Özbudun), 3. Baskı, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- _____ (2006), **Siyaset Sosyolojisi**, (Çev. Şirin Tekeli), 6. Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul.
- Eagleton, Terry (2011), **Kültür Yorumları**, (Çev. Özge Çelik), 2. Baskı, Ayrıntı yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, İrfan (2002), **İletişimi Anlamak**, 1. Baskı, Erk Yayınları, Ankara.
- Eser, Zeliha ve Korkmaz, Sezer (2011), **Pazarlamaya Giriş**, 1. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Eşli, Filiz (2010), **Türk Demokrasininin Gelişim Sürecinde 1954 Genel Seçimleri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gencer, Bedri (2002), “Türk Siyasal Kültürü Ve Ahmed Cevdet Paşa”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 21(2), 217-238.
- Genç, Mehmet (2002), **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi**, 2. Baskı, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul.
- Giddens, Anthony (2005), “Kültür ve Toplum”, Cemal Güzel (Ed.), **Sosyoloji**, (Çev. Hüseyin Özel), 4. Baskı içinde (20-47), Ayraç Yayınevi, Ankara.
- Gökçe, Orhan (2006), **İletişim Bilimi İnsan İlişkilerinin Anatomisi**, 1. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Güven, Sami (1999), **Toplumbilim**, 1. Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- İnalcık, Halil (2009), **Devleti-i ‘Aliye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-1**, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- İşçi, Metin (2005), **Türk Yönetim Tarihi**, 1. Baskı, Der Yayınları, İstanbul.

- Kağıtçıbaşı, Çiğdem (2006), **Yeni İnsan ve İnsanlar**, 10. Baskı, Evrim Yayınevi, İstanbul.
- Karlı, İhsan (2009), **1946- 2007 Türk Basınında Milletvekili Genel Seçimleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kışlalı, Ahmet Taner (1994), **Siyaset Bilimi**, 4. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- Koca, Salim (2000), **Türk Kültürünü Temelleri**, Karadeniz Teknik Üniversitesi-Giresun Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, C.2, Trabzon.
- Köker, Eser (2007), **Politikanın İletişimi İletişimin Politikası**, 1. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Kurian, George Thomas (2011), "Political Culture", **The encyclopedia of political science** 4. Baskı, içinde 1240, CQ Yayınları, Washington.
- Lewis, Bernard (1984), **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev. Metin Kıratlı), 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Lipson, Leslie (1978), **Politika Biliminin Temel Sorunları**, (Çev. Tuncer Karamustafaoğlu), 2. Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Marshall, Gordon (1999), **Sosyoloji Sözlüğü**, (Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü), 1. Baskı, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Oktay, Cemil (2005), **Siyaset Bilimi İncelemeleri**, 2. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Oskay, Ünsal (2005), **İletişimin A B C'si**, 4. Baskı, Der Yayınları, İstanbul.
- Ögel, Bahaeddin (1988), **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, 3. Baskı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Özkar, Nazım (2013), **1946 Genel Seçimlerinin İzmir'de Uygulanması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özer, Mehmet Akif ve Akçakaya, Murat (2014), **Yerel Yönetimler Teorik Boyut**, 1. Baskı, Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti., Ankara.
- Özkalp, Enver (2007), **Sosyolojiye Giriş**, 15. Baskı, Ekin Yayınevi, İstanbul.
- Özkan, Necati (2007), **Türkiye ve Dünyadan Örneklerle Seçim Kazandıran Kampanyalar**, 3. Baskı, MediaCat Kitapları, İstanbul.
- Öztekin, Ali (2001), **Siyaset Bilimine Giriş**, 3. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Pieper, Annemarie (2012), **Etiğe Giriş**, (Çev. Veysel Atayman ve Gönül Sezer), 2. Baskı, Ayrıntı yayınları, İstanbul.
- Roskin, Michael G. vd. (2013), **Siyaset Bilimi: Bir Giriş**, (Çev. Atilla Yayla), 1. Baskı, Adres yayınları, Ankara.

- Sabancılar, Sıla (2011), **Türk Siyasal Kültüründe Devlet-i Ebed Müddet Düşüncesi ve 1980 Sonrasında Yaşanan Dönüşümler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarıbay, Ali Yaşar (1994), **Siyasal Sosyoloji**, 2. Baskı, Der Yayınevi, İstanbul.
- Sarıbay, Ali Yaşar ve Ögün, Süleyman Seyfi (1999), **Politik Bilim**, 2. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Saydam, Abdullah (1999), **Osmanlı Medeniyeti Tarihi**, 2. Baskı, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Shaw, J. Stanford ve Shaw, Ezel Kural (1994), **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, (Çev. Mehmet Harmancı), 2. Baskı, E Yayınları, C.2, İstanbul.
- Smith, Philip (2007), **Kültürel Kuram**, (Çev. Selime Güzelsarı ve İbrahim Gündoğdu), 2. Baskı, Babil Yayınları, İstanbul.
- Sönmez, Senem (2004), **Türkiye’de Siyasal Kültürün Siyasal Katılmaya Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şen, Furkan (2008), **Türk Siyasal Kültüründe Millet Algısı ve Milliyetçilik**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Dalı.
- Tepekaya, Muzaffer (2012), “Türk Basınında Demokrat Parti Genel Seçimleri”, Talip Kabadayı vd. (Ed.), **Başbakan Adnan Menderes’in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi**, 1. Baskı içinde (251-354), Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, Aydın.
- Tezcan, Mahmut (2010), **Sosyolojiye Giriş**, Genişletilmiş 5. Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Thompson, John B. (2005), “Kitle İletişimin Bazı Özellikleri”, (Çev. Erol Mutlu), Erol Mutlu (Der.), **Kitle İletişim Kuramları**, 1. Baskı içinde (210-220), Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Tokgöz, Oya (2008), **Siyasal İletişimi Anlamak**, 1. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Tozlu, Selahattin (2006), “Türklerde Devlet Yönetimi”, Cemil Öztürk (Ed.), **Türk Tarihi ve Kültürü**, 3. Baskı içinde (205-222), Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Tuncer, Erol (2010), **1950 Seçimleri**, 1. Baskı, TESAV, Ankara.
- _____ (2011), **1954 Seçimleri**, 1. Baskı, TESAV, Ankara.
- _____ (2012), **1957 Seçimleri**, 1. Baskı, TESAV, Ankara.
- Tunçay, Mete vd. (1997), **Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908- 1980**, 1. Baskı Cem Yayınevi, Ankara.
- Turan, İlter (1986), **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, 3. Baskı, Der yayınları, İstanbul.
- Tutar, Hasan ve Yılmaz, M. Kemal (2005), **Genel İletişim Kavramlar ve Modeller**, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

- Türküne, Mümtaz'er (2011), **Siyaset**, 1. Baskı, Etkileşim Yayınları, İstanbul.
- URL, "TBMM Ad Defteri, Dönem VIII", (t.y.), https://global.tbmm.gov.tr/docs/secim_sonuclari/secim3_tr.pdf (25.04.2018).
- Uztuğ, Ferruh (2007), **Siyasal İletişim Yönetimi Siyasette Marka Yaratmak**, 3. Baskı, Kapital Medya Hizmetleri A.Ş., İstanbul.
- Ülken, Hilmi Ziya (1969), **Sosyoloji Sözlüğü**, 1. Baskı, Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları, İstanbul.
- Yavaşgel, Emine (2004), **Siyasal İletişim Kavramlar ve Ardındakiler**, 1. Baskı, Babil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Yılmaz, Levent (2003), **Siyasal Kültür-Kriz Etkileşimi Çerçevesinde Türk Siyasal Kültürünün Kriz Alanları**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yücekök, Ahmet N. (1987), **Siyasetinin Toplumsal Tabanı**, 1. Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Yüksel, Haluk (2008) "İletişimin Tanımı ve Temel Bileşenleri", Uğur Demiray (Ed.), **Etkili İletişim**, 2. Baskı içinde (1-43), Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Zıllıoğlu, Merih (2007), **İletişim Nedir ?**, 3. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Zürcher, Erik Jan (1995), **Modernleşen Türkiye Tarihi**, (Çev. Yasemin Saner Gönen), 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Teoman İSKENDER, 23.11.1992 tarihinde Trabzon İli Yomra İlçesi'nde doğdu. İlköğretimini Dumlupınar İlköğretim okulunda, Ortaöğretimini Tevfik Serdar Anadolu Lisesi'nde tamamladı. İSKENDER, 2011 yılında başladığı Karadeniz Teknik Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nü 2015 yılında Onur öğrencisi olarak tamamladı. Aynı yıl mezun olduğu Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda Tezli Yüksek Lisans programına başladı.

İSKENDER, bekâr olup İngilizce bilmektedir.